

İBADET HAYATIMIZ

BİD'AT VE HURAFELER

"Dinin Rahatsız Uyanması İnanç ve Uygulanması"

HASAN CİHAN GÜNEŞ

BİD'AT VE HURAFELER

Hasan Cihan GÜNEŞ

BİD'AT VE HURAFELER

Dinin Ruhuna Uymayan İnanç ve Uygulamalar

HASAN CİHAN GÜNEŞ

BİD'AT VE HURAFELER

Copyright © Rehber Yayınları, 2006

Bu kitaptaki metin ve resimlerin, tamamının ya da bir kısmının, kitabı yayımlayan şirketin önceden yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

Editör

Ali BUDAK

Görsel Yönetmen

Engin ÇİFTÇİ

Kapak

Şaban KALYONCU

Mizanpaj

Hasan AYDIN

ISBN

975-6096-42-X

Yayın Numarası

43

Basım Yeri ve Yılı

Çağlayan Matbaası / İZMİR Tel: (0232) 252 20 96
Nisan 2006

Genel Dağıtım

Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım

Alayköşkü Cad. No: 12 Çağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 519 39 33 Faks: (0212) 519 39 01

Rehber Yayınları

Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5

34676 Üsküdar/İSTANBUL

Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20

www.rehber yayinlari.com

İÇİNDEKİLER

Önsöz	11	
BİRİNCİ BÖLÜM		
BİD'AT		
Bid'at.....	13	
Giriş	15	
I. Bid'at nedir?		
A. Sözlük manası.....	20	
B. Terim manası	21	
1. Bid'atla ilgili bazı görüşler	22	
2. Görüşlerin değerlendirilmesi	23	
3. Görüşlerde varılan ortak noktalar	27	
II. Bid'atların özellikleri.....		27
1. Sonradan ortaya çıkarılmış olmalıdır.....	28	
2. Dini bir delile dayanmamalıdır.....	30	
3. İbadet amacıyla yapılmalıdır	30	
4. Dini ibadetlerden birine benzemelidir	33	
5. Genelleşme özelliği göstermelidir	35	
III. Bid'atların kısımları.....		35
IV. Bid'atların ortaya çıkış sebepleri.....		36
V. Yeni olan şeylerin dindeki yeri nedir?.....		40
VI. Asrımızda dini tahrip etme gayretleri.....		45
A. Dinimiz bilimsel ve teknolojik gelişmelere mani midir?.....	45	

B. İslamiyet ilerlemeye engel bir din midir?.....	47
C. İslamiyet ırkçılıkla kuvvetlendirilebilir mi?	50
VII. Tarihte ve günümüzde bid'at fırkaları	51
A. Tarihte bid'at fırkaları	55
B. Günümüzde bid'at fırkaları	59
VIII. Bid'atla ilgili fikhî konular	64
A. Bid'at ehli dinden çıkmış mıdır?.....	64
B. Bid'atçının arkasında namaz kılınır mı?	69
C. Bid'at ehlinden bir kızla evlenmek doğru mudur?.....	70
D. Camilerde namazlardan sonra musafaha yapmanın hükmü nedir?.....	72
E. Lihye-i Şerif'e niçin hürmet ediyoruz?	73
F. Tasavvuf bid'at mıdır?	75
G. Tarikatlardaki evrâd ve ezkâr bid'at mıdır?.....	76
H. Mevlid okumak veya okutmak bid'at mıdır?.....	79
I. Cenaze ve kabirlerle ilgili bid'atlar	80
İ. Ölen için devir yapılması ve dinen hükmü	82

İKİNCİ BÖLÜM

HURAFE

Giriş	87
I. Hurafe nedir?	95
II. Hurafelerin kaynağı ve çıkış sebepleri.....	97
A. Diğer dinlerden İslam'a girenlerin eski anlayışlarını devam ettirmeleri.....	97
B. Cehalet ve eğitim seviyesinin düşüklüğü.....	98
C. Hadis diye uydurulmuş sözler.....	98
D. Toplumsal ve psikolojik faktörler.....	99
E. Gelecek kaygısı	99
III. Cinsiyet, eğitim, refah ve meslek itibariyle hurafe ve batıl İnanışlar	100

IV. Diğer dinlerde hurafe	102
V. Yaygın hurafeler	104
1. Ulûhiyyetle ilgili hurafeler	105
2. Gaybla ilgili hurafeler	105
3. Fal ve falcılık	107
4. Uğur ve uğursuzluk	108
5. Türbelere adak adama	111
6. Türbelerde mum yakma, çaput bağlama	111
7. Türbeler etrafındaki diğer hurafeler	112
8. Nazardan korunmak için nazarlık takmak, kurşun döktürmek	114
9. Muska ve muskacılık	116
10. Sihir ve büyü	119
11. Tılsım	123
12. Cinlerle ilgili hurâfeler	125
13. Ruh çağırma	125
14. İki bayram arası nikah	128
15. Salı ve cuma günleri iş yapmak	128
16. Diğer günlerle ilgili hurafeler	130
17. Ay ve güneş tutulmasıyla ilgili hurafeler	130
18. Spor ve hurafe	132
19. Diğer hurafe ve batıl inanışlar	134
VI. Bölgesel hurafeler	138
1. Çocuk bezleriyle dolan çay	138
2. İshale karşı haçlı tedavi	138
3. Karalı bayram	140

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİD'AT VE HURAFELERDEN KORUNMA YOLLARI

Giriş	143
I. Bid'at ve hurafelere karşı ayet ve hadislerden uyarılar	145

A. Âyetler.....	145
B. Hadisler.....	147
II. Bid'at ve hurafelerden korunmanın en emin yolu.....	150
1. Bid'atların yaygın olduğu bir dönemde sünnete uymanın önemi.....	151
2. Allah'ın sevgisine mazhar olmanın yolu sünnete uymaktır	152
3. Sünnet-i seniyyenin mertebeleri.....	153
4. Sünnet-i seniyyeye saygısızca davranmanın hükmü.....	155
5. Sünnet-i seniyye sırat-ı müstakim demektir	157
III. Bid'at ve hurafelere karşı sahabe-i kiram'ın uygulama ve tavsiyeleri.....	158
IV. İslam âlimlerinin bid'at ve hurafeleri engelleme gayret- leri	161
V. Bid'atçıların hadis uydurma faaliyetlerine karşı hadisçilerin aldıkları önlemler	168
VI. Bid'at ve hurafelere karşı nasıl korunabiliriz?	171
SONSÖZ.....	175
İSTİFADE EDİLEN KAYNAKLAR.....	177

"Kim bizim dinimizde, ondan olmayan bir Şeyi icad (ihdas) ederse, o reddedilmiştir (merduddur)."

Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)

ÖNSÖZ

Nimetleriyle bizleri kuşatan Rabbimiz'e binlerce hamd, getirdiği mesajla insanlığa rehber olan Resûl'üne, O'nun âl ve ashâbına sonsuz salât ve selâm olsun.

Sağlıklı dînî bilgiye sahip olmayan ve inanç yönüyle birtakım boşluklar görülen toplumlarda, bid'at, hurafe ve batıl inançların daha kolay yer ettiği ve yaygınlaştığı şüphe götürmez bir gerçektir.

Her Müslümanın dinini doğru bir şekilde yaşaması için Allah'ın emirlerini bilmesinin yanında O'nun yasakladıklarını da bilmesi gerekir. Bid'at ve hurafeler, dinimizce yapılması ve inandırılması yasaklanmış düşünce ve uygulamalardır. Bunlardan korunmanın en güvenilir yolu ise onları iyi bilmektir.

Bid'at ve hurafeleri ele aldığımız bu çalışmamızda okuyucularımıza, hayatta karşılaştıkları yeni durumları değerlendirebilme ve bir karara varabilme imkanı sağlamak maksadıyla kendileri için mihenk taşı olabilecek usul-metod seviyesinde bilgiler vermeyi hedefledik. Bundan dolayı, tek tek bid'at ve hurafelerin neler olduğunu kitabımıza almadık. Bununla beraber insanlar ara-

sında yaygın olan birtakım bid'at, hurafe ve batıl inançlardan örnek vermeyi de uygun bulduk.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde bid'atın sözlük ve ıstılah manaları, bid'atın özellikleri, çıkış sebepleri, asrımızda dini tahrip etme gayretleri, tarihte ve günümüzde bid'at ehli fırkalar, ve bid'atlarla ilgili fikhî konulara yer verdik.

İkinci bölümde hurafenin sözlük ve ıstılah manası, hurafelerin çıkış sebepleri, diğer dinlerde bulunan hurafeler ve günümüzdeki yaygın hurafeleri işledik.

Üçüncü bölümde bid'at ve hurafelerden korunma yollarını ele aldık. Bu çerçevede ayet ve hadislerin uyarılarına, Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) örnek hayatının iyi bilinip yaşanmasının lüzumuna, Sahâbe-i Kiram ve İslam âlimlerinin bid'at ve hurafeleri engelleme gayretlerine ve nihayet bid'at ve hurafeler karşısında neler yapabileceğimize yer verdik.

Çalışmamız esnasında konuyla ilgili pek çok kaynaktan faydalandık. Özellikle Bediüzzaman Said Nursî'nin Risale-i Nur Külliyyatı, Abdülhakim Yüce'nin Dinde Yabancılaşma ve Yozlaşma adlı eseri, İsmail Lütfi Çakan'ın Hurafeler ve Batıl İnanışlar adlı kitabı, Kemalettin Erdil'in Yaşayan Hurafeler adlı çalışması ve İslam Ansiklopedisi'nin "bid'at", "ehl-i bid'at" ve "hurafe" maddelerinden genişçe istifade ettik.

Eserin basılmasında emeği geçenlere, bilhassa eserin daha faydalı hale getirilmesinde tavsiyelerde bulunan ve aynı zamanda eserin editörlüğünü üstlenen arkadaşım Ali Budak Bey'e teşekkürlerimi arz ederim.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİD'AT

GİRİŞ

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken Müslümanlar, genel anlamda bir düşünce ve uygulama birliği içindeydi. Ortaya çıkan ayrılıklar, Resûlullah tarafından çözüme kavuşturuluyordu. Bu birlik ve bütünlüğün, Hz. Ebû Bekir (r.a.) ve Hz. Ömer'in (r.a.) hilâfetleri boyunca ve Hz. Osman'ın (r.a.) hilâfetinin sonlarına kadar devam ettiği görülür. Hz. Osman'ın (r.a.) bazı sahâbe ve Müslümanlarca farklı yorumlanan birtakım uygulamalarını onun şahadetiyle beraber ilk ciddî ihtilaflar takip etti. Bu ihtilaflar daha çok siyâsî merkezli iken, neticede itikâdî fırkaların doğuşuna da zemin hazırlamıştır. Tabi ki bu fırkalarda ehl-i sünnet çizgisinden uzak bazı özellikler bulunuyordu.

Hz. Osman'ın hilâfetinin sonlarında başlayan bu ayrılıklar, İslâm ümmetini asırlarca meşgul edecek bir özellik taşıyordu. Ortaya çıkan her fırkanın, kendi meşrûiyetini ispat için bazı ayetleri yorumlamaya veya hadis uydurmaya yönelmesi ise ümmet için daha büyük bir tehlike demektir. Dinin birinci kaynağı olan

Kur'ân, yanlış yorumlarla, Sünnet de hadis diye uydurulmuş sözlerle karşı karşıyaydı.

Bu tehlikeyi kavrayan ehl-i sünnet âlimleri, Kur'ân'ın yanlış yorumlanmasına ve hadis uydurma faaliyetine karşı birtakım önlemler aldılar. Bu dönemde hadisleri korumak için isnad sistemi geliştirdi. Bu sistem sayesinde rivâyet edilen hadisin hangi kaynaklardan geldiği ve kimler vasıtasıyla Resûlullah'tan nakledildiği ortaya çıkmış oluyordu. Haliyle bid'at ehli olan kimselerin rivâyetleri kabul edilmiyordu.

Öte yandan İslam topraklarının fetihlerle genişlemesiyle beraber dine çeşitli kültür ve akımlardan birtakım batıl inanışlar ve hurafeler de girmeye başlamıştı. Saadet asrının aydınlık iklimini görmüş ve yaşamış olan Sahabiler, dinin ruhuna yabancı bid'at ve hurafelere karşı mücadele ediyorlar, İslam toplumu içinde dinin ruhuna uymayan ve ileride sapık düşünce ve inanışlara meydan verecek uygulamalara da müsamaha göstermiyorlardı. İşte bu yüzden Hz. Ömer (r.a.), altında Rıdvan Biatı'nın yapıldığı ağacı kestirmişti.¹ Çünkü halk o ağaca bir kudsiyet atfederek altında namaz kılıyor ve onu ziyaret ediyorlardı. Halbuki herhangi bir ağacın altında namaz kılmada dinen bir sakınca yoktu. Fakat bu uygulamada olduğu gibi bir mekana kudsiyet atfederek oraya ayrıcalık tanımak dinin ruhuna ters düşmekteydi.

Sınırları genişleyen İslam Devleti içinde Medine, ehl-i sünnet anlayışının hakim olduğu örnek bölgeydi. Orayı bizzat Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) teşkilatlandırmıştı. Her tarafta baş gösteren olumsuz sosyal değişiklikler orada yok denecek kadar azdı. Doğru sözlülük ve dürüst yaşamların halk üzerinde oluşturduğu olumlu etki, Peygamber mirasının emin kişileri olan fıkıhçı sahabilerin, dine zarar verecek her yeni fikir ve oluşumdan nef-

1 İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, II,100.

ret fikrinin, Medine'de gelişmesine büyük katkıları olmuştu. Böylece Medine, kısa bir zamanda örnek bir şehir ve hadiste² de belirtildiği gibi, sünnetin ve dıştan gelecek kötülüklerden korunmuş İslâmî hayatın ideal sığınağı (darü's-sünne) olmuştu. Onun için bu mukaddes şehrin sakinlerinin amelleri (amel-i ehl-i'l-Medine) birçok âlim nazarında, İslâm hukukunun dayandığı prensip ve ölçüler içine girmeye hak kazanmıştı.

İşte bid'at ve muhdes (yeni, sonradan ortaya çıkan) kavramlarıyla karşılanan düşünce ve tavırlara karşı koyma fikri, bu dönemde filizlendi. Birinci asır, fikrin psikolojik hazırlanış, dine zararlı "yeni"nin hâlisane; fakat sade bir dille eleştirilmesi ve mü'minler tarafından samimi ve heyecanlı bir şekilde, ittifakla reddediliş devri olmuştur. Bunun böyle olması da gerekiyordu. Çünkü İslâm'ın içinde zuhûr ettiği toplumun yanı sıra, sonradan İslâm'a giren toplulukların da eski ve uygun olmayan inanç ve uygulamalarından korunması; bu korumanın, din tamamıyla anlaşılıp kitlelere mal oluncaya kadar devam etmesi gerekiyordu.³

Nitekim Peygamberimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ilim ve tekniği, geldiği yere bakmaksızın, alıp uygulamasına ve bunu tavsiye etmesine⁴ rağmen, yeni şekillenen ümmetin birliğini bozmaya, yani yabancılaşmaya neden olabilecek kültür transferine yasağlar getirdiği de bir gerçektir. O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) ilk zamanlar müşriklerin daha sonra da ehl-i kitabın hâl ve hareketlerine muhâlefet edip bunu teşvik etmesi, söz konusu endişenin belirtileri olmalıdır.⁵

Önceleri fıkıh içinde ele alınan itikadî konular, 3/9. yüzyılda gerçekleştirilen tercüme faaliyetleri ve çeşitli fetihlerle genişle-

2 Buhârî, İ'tisam, 6, 16, Fedâilu'l- Medine, 1.

3 Yüce, Dinde Yabancılaşma ve Yozlaşma, s. 19-21.

4 Tirmizî, Libas, 30; Ebû Davud, Taharet, 59.

5 Müslim, Mesacid, 11, 12; Libas, 80; Neseî, Hayız, 8.

yen İslâm ülkesinin değişik kültürlerle karşılaşması, ilk dönem İslam âlimlerince benimsenen itikadî esasların akıl ilkeleriyle pekiştirilme ihtiyacını doğurmuş ve nihâyet “ehl-i hadis kelâmcıları” diye anılan yeni bir grup ortaya çıkmıştır. Ehl-i sünnet alimleri, bir taraftan nasların (kesin hüküm bildiren ayet ve hadisler) ruhuna uygun, çoğunluğun kabul ettiği tutarlı bir inanç şekli ortaya koymayı, diğer taraftan İslâm'ın dışındaki din mensuplarının benimsediği bâtil inançlarla bazı Müslüman grupların ileri sürdüğü bid'at anlayışlarını cevaplandırmayı amaçlamışlardır.

Sünnî kelâm ekolü, büyük çoğunluğun tasvibini kazandıktan ve bir bakıma resmî mezhep hâlini aldıktan sonra, fikrî hayatın çeşitli cepheleriyle kendini takviye etmeye başlamış, onun bu hakimiyeti Mu'tezile, Mürcie, Müşebbihe, Felâsife gibi grupların zayıflayıp zamanla fiilen ortadan kalkması sonucunu doğurmuştur.⁶

Böylece bütün bunlarla bid'at konusu da, cemiyeti meşgul edecek bir konumdan uzaklaşmış oluyordu.

Asırlarca birbirinden çok değişik kültürlerle sahip insanlara hitap eden ve ihtiyaçlarını karşılayan İslâm, her türlü ilme, teknik gelişmeye ve yeni eğitim metoduna kucak açmış, bundan öte, kendisi birçok ilmî keşif ve icada imza atmış, günümüzdeki modern eğitim standardını aratmayacak şekilde medreselerde asırlar boyunca üstün bir eğitim modeli uygulamıştır.

Ancak fikrî sahada 1200, ilmî ve teknik sahada da 1700'lerden sonra gerileme sürecine giren İslam dünyası arasında bid'at kavramı yine hortlatılmak istenmiştir. Dinde ıslahat, gavur icadı, Frenk meşreplik ve benzeri ifadelerle ortaya atılan bu düşünce, Müslümanların tarih sahnesinde geri saflara düşmesine neden olan sebeplerden biri gibi görünüyor.⁷

6 Şa'ranî, el-Yevâkît ve'l-Cevâhir, I, 3

7 Yüce, Dinde Yabancılaşma ve Yozlaşma, s. 22-26.

İslam dini, bütün insanlığa ve bütün zamanlara gönderildiği için kıyamete kadar insanların her türlü ihtiyaçlarını karşılayacak ve problemlerine çare olacak kapasitede bir din özelliği taşımaktadır. İslam dininin indiği asırda olduğu gibi insanlık, medeniyet ve kültür itibarıyla elbette hep aynı seviyede kalmayacak, birtakım yenilikler ve gelişmeler meydana gelecektir. İşte İslamiyet, inmiş olduğu çağdaki insanların problemlerini çözenin yanında, sonraki asırlarda meydana gelecek gelişmeler için de genel kural ve kaideler sunmuştur. Peygamber Efendimizin hayatı ve Kur'an bu genel kural ve kaidelerin kaynağıdır.

Sahabe-i Kiramın ileri gelenlerinden bazıları Peygamberimizin hanımlarından O'nun ibadetini sormuşlardı. Efendimizin ibadetiyle kendi ibadetlerini karşılaştırmışlar ve kendi ibadetlerini azımsamışlardı. Akabinde onlardan birisi hiç evlenmeyeceğine, diğeri hiç et yemeyeceğine, bir başkası da yatakta uyumaya çağına yemin etti. Hayatlarını hep ibadetle geçirmeye and içmişlerdi. Bunu duyan Peygamberimiz ashabını topladı ve onlara: "Sizden bazılarına ne oluyor ki, şunları şunları yapmayacağım, diyor. Halbuki ben hem namaz kılarım, hem uyurum, bazı günler oruç tutarım bazı günler tutmam, aynı zamanda evlilik de yaparım. Bunlar benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir. O kimse benim yolum üzere değildir"⁸ buyurdu.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu ifadeleriyle ümmeti için bir yol çiziyor ve bu yoldan sapanların dinin ruhuna uymayan işler yaptıklarını ilan ediyordu. Bu hadisten anlaşıldığına göre hayatımızda bizim için ölçü Efendimizin yaşadığı örnek hayattır. Fakat zamanla bu çizgiden kaymalar olmuştur.

8 Müslim, Nikah 1.

I - BİD'AT NEDİR?

A - SÖZLÜK MANASI

“Bid’at”, bed’ kökünden türemiş olup, ibtida’dan isimdir. Bed’ bir şeyi, örneği (modeli) ve benzeri olmaksızın meydana getirmek; yeniden icad etmek; bir şeye başlamak, ibda’ ve icad etmek; yani bir şeyi ilk defa ortaya atmak, inşa etmek mânalarına gelir. Buna göre bid’at, önceden olmadığı halde, sonradan icad edilen şeydir.

“Bid’at”, genellikle İslâmiyet’in kemâle ermesinden sonra ortaya atılıp aslı ve esası dinde olmadığı halde dine nisbet ve izâfe edilen şeylere denir.

Bed’ kökünden türemiş olan diğer bazı kelimelerin mânalarını ise şöylece belirlemek mümkündür:

“Uydurdukları ruhbanlığı ise” (Hadid 57/27) âyet-i kerîmesinde geçen “ibtede’a” yeni bir şey peyda etmek manasındadır.⁹

Bid’, ilk defa olan şey veya kendinden önce kimse geçmemiş, bir işte ilk olan kimse mânalarına gelir.¹⁰

9 İbn Manzûr, Lisânü’l-arab, VIII, 6; Şâtîbî, el-İ’tisâm, I, 36; Uğur, Hadis Terimleri Sözlüğü, 39.

10 İbn Manzûr, a.g.e., VIII, 6; Âsım Efendi, Kâmus Tercümesi, III, 182-184; Râğîb el-İsfehânî, Müfredât, 110-111.

Bedî, Allah'ın isimlerindedir. Çünkü varlığı benzeri olmadan ilk defa yaratan O'dur. Âyet-i kerîmede "O, gökleri ve yeri yoktan var edendir"¹¹ buyurulmaktadır. Yani "Daha önce bir misali olmaksızın yaratan, inşa eden" demektir. Yeni bir şey, yeni kazanmış kuyu, yeni kırba ve yeni ip, bedî'in diğer mânalarıdır.¹²

Kur'ân'da "b-d-a"dan türemiş dört kelimenin lugat anlamlarında kullanıldıkları görülmektedir.

Hadislerde "bid'at" kelimesi farklı şekilleriyle geçmekle beraber, daha çok olumsuz mânada kullanıldığı göze çarpmaktadır. "Sonradan icad edilmiş şeylerden aman ha uzak durun! Çünkü sonradan icad edilmiş her şey bid'attır ve bütün bid'atlar da sapıklıktır"¹³ ve "Her kim de, Allah'ı ve Resûlü'nü hoşnut etmeyecek bir bid'at ortaya çıkarırsa"¹⁴ hadislerinde "bid'at" kelimesi olumsuz mânada kullanılmıştır. Hz. Ömer'in, Müslümanların terâvîh namazını cemaatle kılmalarını "Bu ne güzel bir bid'attır!"¹⁵ diyerek güzel bulduğunu ifade ettiği hadiste "bid'at"ın lugat anlamında kullanıldığı görülmektedir. Burada "bid'at" kelimesi "yeni bir şey" mânasına gelmektedir.

B – TERİM MANASI

İslam tarihi boyunca âlimler tarafından yapılan bid'at tarifleri, birbirinden farklı olmuş ve tek bir tarif üzerinde birleşilememiştir. Bununla beraber tariflerin birbirine yakın olduğu görülmektedir.

11 Bakara, 2/117; En'am, 6/101

12 İbn Manzûr, a.g.e., VIII, 6, 7; Âsım Efendi, a.g.e., III, 182.

13 Ebû Dâvûd, Sünne 5; Tirmizî, İlm 16; Nesâî, İdeyn 22; İbn Mâce, Mukaddime 6, 7; Dârimî, Mukaddime 16, 23; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 126, 127.

14 Tirmizî, İlm 16; İbn Mâce, Mukaddime, 15.

15 Buhârî, Terâvîh 1; Mâlik, el-Muvatta', Ramazan 3.

1 – BİD'ATLA İLGİLİ BAZI GÖRÜŞLER

Alimler tarafından yapılan bid'at tariflerini maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

1) Bid'at öyle bir görüşün ileri sürülmesidir ki, o görüşü ortaya koyan ve o görüşle amel eden, Hz. Peygamber'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve dinin büyüklerine uymamış, dinin kesin esaslarına muhâlefet etmiş olur. (Râğıb el-İsfahânî)

2) İslâm dininde kendisine delâlet edecek bir kaynak olmadan ortaya çıkarılan şeydir. Dinde bir kaynağı/dayanağı olana bid'at denilmez, kelime anlamıyla bid'at olsa bile. (İbn Recep)

3) Bid'at seleften aktarılmayan yeni söz/görüşdür. (İmam-ı Gazalî)

4) Bid'at, dinin gerektirmediği, Sahabe ve Tabiûnun (sahabeyi görmüş olan nesil) söylemediği ve yapmadığı uygulamalardır. (Cürcânî)

5) Bid'atın asıl manası, sonradan ortaya çıkan şey olmakla birlikte daha sonra, din konusunda yeni ortaya çıkan eksiklik ve fazlalıklar için kullanıldı. Dolayısıyla dinî literatürde, kamil manada tamamlanan dinde, Peygamberimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) sünnetine, şer'î hükümlere, ashab ve Tabiûnun görüşlerine tamamen aykırı olan ve sonradan ortaya çıkarılan hâl ve işlere denir. (Asım Efendi)

6) Bid'at, Peygamberimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) alınan gerçeğin hilafına ortaya çıkarılan ve dinin bir parçası olarak anlaşılan şeydir. (Muhammed Abdusselam eş-Şekirî)

7) Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı zamanında olmayıp söz, fiil ve onaylama yoluyla sünnetten herhangi biriyle ona işaret olunmayan ve hakkında seleften ve Sahabeden nakil söz dahi bulunmayan durumlara bid'at denir. (Kâtip Çelebi)

8) Peygamberimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefatından sonra ortaya çıkan fikir ve davranışlardan âyet ve hadislerin emir veya yasak şeklinde temas etmediği, sonradan ortaya çıkarılan ve

iman veya ibadet olarak dine katılan fikir ve davranışlardır. İşte bid'at bunlardır ve bunların hepsi kabihtir, kötüdür, iyisi yoktur. (Hayrettin Karaman)

9) Peygamberimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) dine ait söz, fiil ve takrirlerinden bize aktarılanlar sünnet, bunun zıddı da bid'atdır. (Şâtıbî)

10) Bid'at, dinde sonradan icat edilen, şer'î imiş gibi görünen ve onunla Allah'a daha çok ibadet etme kastedilen bir yoldur. (Şâtıbî)

11) Bid'at, itikad ve ibadetlerde Kur'an'a, Sünnet'e ve selefin (İslam'ın ilk asırlarındaki ehl-i sünnet alimleri) fikir birliğine muhâlefet etmektir. Havâric, Râfıza, Kaderiyye ve Cehmiyye'nin sözleri bu kabildendir. Mescidlerde rakederek, şarkı söyleyerek kullukta bulunan kimseler de böyledir¹⁶. (İbn Teymiye)

12) Bid'at iki türdür. Birisi küçük bid'at: Tâbiûn ve Tebeu't-Tâbiîn (Tâbiûn' dan sonra gelen nesil) dönemlerindeki şekliyle aşırı olmayan Şîa taraftarlığı, yahut Hz. Ali'ye karşı harbedenler hakkındaki ileri geri söz söylemek gibi aşırı Şîa taraftarlığı küçük bid'at kabilindedir. İkincisi büyük bid'at: Râfızılık, aşırı râfîzî taraftarlığı, Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'e sövmek ve bu mezhebe davet etmek bu tür bid'attır.¹⁷ (Zehebî)

Şâtıbî'ye ait ikinci tarifi daha net ve kapsamlı olduğu görülmektedir. Ancak bütün tariflerin birbirine yakın oldukları görülmektedir.¹⁸

2 – GÖRÜŞLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yapılan tarifleri iki kısma indirmek mümkündür.

Bu tariflerden birisi: "Bid'at, Peygamberimiz'den sonra orta-

16 İbn Teymiye, Mecmû'u'l-fetâvâ, XVIII, 346.

17 Zehebî, Mizân, I, 88-89 (Muhakkikin mukaddimesi), 118-119; Ahmed Naim, Tecrid Mukaddimesi, s. 331-332.

18 Yüce, Dinde Yabancılaşma ve Yozlaşma, s. 32-33.

ya çıkan her şeydir.”¹⁹ Diğer tarife göre ise: “Bid’at, dinde sonradan icad edilip dînî uygulamalara benzer gözükene ve onunla Allah’a daha çok ibadet etme kastolunan yoldur.”²⁰

Bid’atın sözlük anlamından hareketle yapılan birinci tarife göre, dînî mahiyette görülen amel ve davranışlardan başka günlük hayatla ilgili olarak sonradan ortaya çıkan yeni fikirler, uygulama ve adetler de bid’at sayılmıştır. Başta İmam Şâfiî, Mecdûd-din İbnü’l-Esîr, İzzeddin b. Abdisselâm, Yahya b. Şeref en-Nevevî, Ali b. Muhammed el-Cürcânî ve İbn Âbidîn bid’atı bu şekilde tarif edenlerdendir.²¹

Birinci tarifi benimseyen âlimler, görüşlerini Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve Sahâbe-i Kiram’dan nakledilen bazı rivâyetlere dayandırmaktadırlar. Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem), İslâm’da güzel bir çığır (sünnet-i hasene) açana o çığıra uyanlar bulunduğu sürece sevap verileceğini, kötü bir çığır (sünnet-i seyyie) başlatana da aynı şekilde günah yazılacağını ifade etmiş²²; Hz. Ömer de terâvîh namazını cemaatla kılanları görünce “Bu ne güzel bir bid’attır!”²³ demiştir.

Bid’atı, sonradan ortaya çıkan her şeyi içine alacak şekilde geniş kapsamlı olarak kabul eden âlimler, Resûlullah’ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) bid’atı reddeden hadisleriyle her devirde günlük hayata girmesi muhtemel olan yenilikleri bağdaştırmanın yegâne yolu olarak onu, yapılmasında mahzur bulunmayan “iyi bid’at” (bid’at-ı hasene, bid’at-ı mahmûde, bid’at-ı hüdü) ve yapılması yasaklanan “kötü bid’at” (bid’at-ı seyyie, bid’at-ı mezmûme, bid’at-ı dalâl) diye ikiye

19 İzzeddin b. Abdisselâm, Kavâidu’l-ahkâm, II, 172; Birgivi, et-Tarikatü’l-Muhammediyye, s. 9.

20 Şâtîbî, el-İ’tisâm, I, 37; Yaran, “Bid’at”, DİA, VI, 129.

21 Yaran, “Bid’at”, a.g.e., VI, 129.

22 Müslim, İlim 15, Zekat 69; Nesâî, Zekat 64; İbn Mâce, Mukaddime 14; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV. 357.

23 Buhârî, Terâvîh 1; Mâlik, el-Muvatta’, Ramazan 3.

ayırmayı uygun bulmuşlardır. Kur'ân'ı bir mushafta toplamak, terâvîh namazını cemaatla kılmak v.s. iyi bid'ata; kabirlerde - orada medfun bulunanlar için- kurban kesmek ve buralarda mum yakmak v.s. kötü bid'ata örnek olarak gösterilebilir. Bu anlayışa göre hadislerde reddedilen kötü bid'attır. Şâfiî fakihlerinden İzzeddin b. Abdisselâm konuyu daha da genişletmiş bid'atı mükellefin fiillerine paralel olarak vâcip, mendup, mubah, mekruh, haram olmak üzere beşe ayırmıştır.²⁴

Bid'atın diğer tarifini benimseyen âlimler arasında, İmam Mâlik, İmam Gazâlî, Takıyyüddin İbn Teymiye, Şâtîbî, İbn Receb, İbn Hacer el-Askalânî ve Birgîvî sayılabilir. Bu âlimlere göre dinle ilgisi olmayan ve dinî mahiyeti bulunmayan şeyler bid'at sayılmaz. Bu bakımdan örf ve adet türünden olan uygulamalar, günlük hayatta meydana gelen yeni icadlar, teknolojik gelişmeler ve birtakım sosyal değişmelere bağlı davranışlar bid'at kavramının dışında kalır.²⁵

İkinci tarifi benimseyenler görüşlerine dayanak olarak, "Sonradan icad edilmiş şeylerden aman ha uzak durun! Çünkü sonradan icad edilmiş her şey bid'attır ve bütün bid'atlar da sapıklıktır"²⁶ hadisi ve "Kim bizim dinimizde, ondan olmayan bir şeyi icad ederse, o reddedilmiştir"²⁷ hadisinin genel ifadesini esas almışlardır.²⁸ Hadisin metninde geçen "bizim şu işimizde" ifadesinden murad, din demektir.²⁹ Buna göre bid'at, dine ait bir durum söz konusu olunca ortaya çıkar. Eğer bu yeni şeyin dinde aslı varsa o bid'at değildir, dinde aslı yoksa bid'attır.

İki grup arasında göze çarpan ihtilaf aslında bir terim anlaşmazlığından ibarettir. Çünkü her iki taraf da dinden olmadığı

24 İzzeddin b. Abdisselâm, Kavâidu'l-ahkâm, II, 172-173.

25 Yaran, "Bid'at" DİA, VI, 129-130.

26 Müslim, Cuma 43; Ebû Dâvûd, Sünne 5; Tirmizî, İlm 16.

27 Buhârî, Sulh 5; Müslim, Akdiye 17, 18.

28 Yaran, "Bid'at" a.g.e., VI, 129-130.

29 İbn Receb, Câmiu'l-ulûm ve'l-hikem, 52.

halde sonradan ortaya çıkan dinî inanç ve uygulamaların reddedilmesi gerektiği konusunda görüş birliği içindedir. Sonradan ortaya çıkmakla birlikte dinî mahiyette görülmeyen ve dinî esaslara da ters düşmeyen fikir ve davranışlara gelince, birinci gruptaki âlimler bu tür fikir ve davranışlara iyi bid'at demekte, diğerleri ise bunları bid'at kapsamına dahil etmemektedir³⁰.

İbn Receb ve İbn Hacer'e göre bid'at, kötüdür, bid'atın güzeli olmaz. Yeni icad olunan şeyin aslı şeriatla varsa ona bid'at denmez³¹.

Şâtıbî, bid'atı "sonradan ortaya konan dinî görünümlü yol" olarak tarif etmiştir ki, ona göre kişiler, bu yola, Allah'a daha çok kulluk etmeyi istedikleri için girerler. Dinî görünümlü olmayan, dinî telakkî edilmeyen davranış ve uygulamalar bid'at sayılmaz. Mesela bir kimsenin helal olan bir şeyi kendisine yasaklaması bid'at değildir; ancak bu yasaklamayı dindarlık vesilesi sayması bid'attır. Bu bakımdan bid'atın iyi veya kötü diye nitelendirilmesi isâbetli olmaz. Daha doğrusu bid'atın iyi olması söz konusu değildir; çünkü iyi bid'at denilenler esasında bid'at olmayan şeylerdir.

Şâtıbî, İzzeddin b. Abdisselâm'ın bid'atı, vâcip, mendup, mubah, mekruh, haram olmak üzere yaptığı beşli taksimine de karşı çıkmıştır. Ona göre sonradan ortaya konulan ve dinî mahiyette görülen yeniliklerin dinî bir dayanaktan hareketle vâcip, mendup, veya mubah bid'at diye nitelendirilmesi doğru değildir. Çünkü dinî dayanağı bulunan bir ibadet veya uygulama, bid'at sayılmaz. Öte yandan güzel bid'at olarak görülen hususlar da maslahat³² veya aslî ibâha³³ prensibiyle izah edilebilir. Bu sebeple bid'atı mekruh ve haram diye ikiye ayırmak mümkünse de iyi

30 Ali Mahfûz, el-İbda', 119-120; Yaran, "Bid'at", a.g.e., VI, 130.

31 İbn Receb, Câmiu'l-ulûm ve'l-hikem, 52, 233; İbn Hacer, Fethü'l-bârî, V, 231.

32 Maslahat: Toplumun ihtiyacını gözönünde bulundurarak hüküm vermek.

33 Aslî ibâha: Haram olduğu belirtilenlerin dışındaki herşeyin helal olması.

veya kötü şekilde sınıflara ayırmak yahut İbn Abdisselâm'ın yaptığı gibi beşe ayırmak mümkün değildir.

Bid'atlar, ister inançla ister amelle ilgili olsun dinin hüküm beyan ettiği her alanda meydana gelebilir. Havâric, Mürcie, Râfıza ve Mu'tezile'nin bid'atları, itikâdî bid'ata örnek olarak verilebilir.³⁴

3 – GÖRÜŞLERDE VARILAN ORTAK NOKTALAR

Buraya kadar görüşlerini verdiğimiz ehl-i sünnet âlimlerinin, bid'atla ilgili şu beş hususta ittifak ettiklerini söyleyebiliriz. Bunlar:

1. Bütün bid'atlar sapıklıktır, (bid'at-ı haseneyi bunun dışında tutanlar da vardır.)
2. Bid'at, kurbet (Allah'a yaklaşma) maksadıyla yapılan işlerdir,
3. Bid'at, dinde aslı olmayan bir amel işlemek veya dinde varolan bir ameli terketmek suretiyle gerçekleşebilir,
4. Bid'at, ibadet, muâmelât (nikah, boşanma, alışverişlerdeki akitler v.b. beşerî münasebetler) ve itikadla ilgili hususların hepsinde meydana gelebilir.
5. Bid'atın dinde herhangi bir aslı yoktur.³⁵

II – BİD'ATLARIN ÖZELLİKLERİ

İslam alimleri Peygamber Efendimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) Sünnet'ine ve Sahâbe-i Kiram'ın uygulamalarına dayanarak bid'atı tarif etmişlerdir. Yukarda vermiş olduğumuz bu tariflerden bid'atın beş özelliğinin öne çıktığını görüyoruz. Şimdi bu özellikleri maddeler halinde ele alalım:

34 Şâtübî, el-İ'tisâm, I, 39-45; İbn Receb, Câmiu'l-ulûm ve'l-hikem, 52, 233. Yaran, "Bid'at", a.g.e., VI, 130.

35 Câmîdî, Hakikatü'l-bid'a, I, 282-309.

1. SONRADAN ORTAYA ÇIKARILMIŞ OLMALARIDIR

Âlimlere göre bid'atlar, dine muhâlif olup sonradan ortaya çıkmışlardır. Bid'atların ortaya çıkış zamanı konusunda, âlimlerin farklı görüşlere sahip oldukları görülmektedir. Bazı âlimlere göre Resûlullah (sallallâhu alëullah ve selef döneminden sonra dine muhâlif olarak ortaya çıkan her şey bid'attır.³⁶ Bazı âlimler de bu sınırı Tâbiûn hatta Tebeu't-tâbiîn dönemini içine alacak kadar geniş tutmuşlardır. Yani Tâbiûn, kendi döneminde ortaya çıkan bir şeyi reddetmişse o bid'attır, reddetmemişse değildir.³⁷

Bid'atların ne zaman başladığı, hangi dönemlerdeki uygulamaların bid'at olmayacağı tartışılmış olmakla birlikte, Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabının yaşadığı dönemlerde bid'at olmayacağı ve bid'atların bu dönemden sonra başladığı tercih edilen görüş gibidir. Dolayısıyla Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabının tatbikatına dayanan hususlar istilâhî anlamda bid'at kavramının dışında kalırlar. Âyet ve hadislerde övülen ve Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından her birisi, uyulduğunda hidâyete götüren birer yıldız olarak nitelendirilen ashabın, söz ve fiilleri, daha sonra sistemleşen fıkıh ekollerine de hüküm çıkarmada kaynak olmuştur. Hatta bazı müctehidler Tâbiûn'u da katarak Medinelilerin uygulamasını (Ameli ehli Medine) dayanak kabul etmişlerdir.³⁸

Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Raşit Hâlifeler'in yoluna uyulması gerektiğini özellikle vurgulamıştır. İrbad b. Sâriye'nin anlattığına göre: Bir gün Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) aramızda ayağa kalkarak, kalpler ürperten ve gözler yaşartan etkili bir konuşma yaptı. "Ya Resûlallah! Bize, veda eden birinin

36 Râğib el-İsfehânî, Müfredât, 111; İbn Teymiyye, Mecmû'ul-fetâvâ, XVIII, 346.

37 İbn Receb, Câmiu'l-ulûm ve'l-hikem, 235; Leknevî, İkâmetü'l-hücce, 24, 55.

38 Yüce, Dinde Yabancılaşma ve Yozlaşma, 35-36

konusmasını andırır bir konuşma yaptınız. Bize tavsiyede bulunsanız.” denilince şunları söyledi: “Allah’a karşı takvalı olmanızı, bir Habeşli köle bile olsa başınızdakine itaat etmenizi tavsiye ederim. Benden sonra çok ihtilaflar (derin görüş ayrılıkları) göreceksiniz. Benim ve Raşit Halifelerimin sünnetine (yoluna) sımsıkı sarılmanızı tavsiye ederim. (Dinde) sonradan ortaya çıkan işlerden sakının. Çünkü her bid’at sapıklıktır.”³⁹

Öte yandan mevkûf hadis, Sahâbe sözüdür; sünnetin üç unsurundan biri olan takrir (onaylama) ise, Sahabenin Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından hoş görülen uygulamasıdır. Ehl-i sünnet kavramının “Peygamberimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabının, dinin temel konularında takip ettikleri yolu benimseyenler.”⁴⁰ şeklinde tarif edilmesi de, ashabın söz ve davranışlarının, dinin anlaşılmasında ne denli önem kazandığını göstermektedir.⁴¹

Bir ikisine işaret ettiğimiz hadisler ve yapılan izahlar topluca değerlendirildiğinde, Sahâbe söz ve uygulamasının bid’at sayılması gerektiği kanaatine varmak gâyet kolaydır. Öyle ise “önce olmayan”dan murat, Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabi döneminde olmayan, sonradan ortaya çıkan ise, en azından sahabe döneminden sonra çıkmış olmalıdır. Daha önce dediğimiz gibi, bu döneme Tabiûnu katanlar da olmuştur.⁴²

Sahabe-i Kiram döneminde bid’at olmayacağını böylece anlamış olduk. Fakat bu arada Hz. Ömer’in teravih namazının cemaatla kılınmasına “Ne güzel bir bid’attır”⁴³ demesi akla gelebilir. Burada ne Hz. Ömer’in uygulamalarına bid’at denilebilir, ne de ‘Ne güzel bid’at oldu!’ sözü dînî/istilâhî anlamda bid’attır, demek mümkündür. Teravih namazının cemaatle kılınması işinin

39 Tirmizî, İlim, 16; Ebû Davud, Sünnet, 5.

40 Yusuf Şevki Yavuz, Ehl-i Sünnet, DİA, X, 525-530.

41 Yüce, Dinde Yabancılaşma ve Yozlaşma, s. 35-36

42 Yüce, Dinde Yabancılaşma ve Yozlaşma, s. 36-37.

43 Buhari, Salatü’t-teravih 1; Muvatta’, en-Nidâ li’s-salât 3.

sürekli ve sistemli hâle getirilmesi olsa olsa, kelimenin lügat anlamıyla bid'at/yeni sayılabilir ki, yukarıdaki izahlar ışığında böyle bir düşüncenin dinî açıdan herhangi bir mahzuru olmamalıdır.⁴⁴

2. D İ N İ B İ R D E L İ L E D A Y A N M A M A L I D I R

İslâm, vahye dayanan İlahî bir dindir. Bu dine göre hükmün asıl kaynağı Allah'tır. Bütün Müslümanlar, bu gerçek üzerinde birleşmişlerdir. Kur'an da bunu şu âyetlerle açıklamıştır: "Hüküm ancak Allah'ındır." (En'am, 6/57) "O hâlde aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet!" (Maide, 5/49)

Alimlerin çoğunluğuna göre akıl, bizzat hüküm koyamaz. Ancak nas (kesin hüküm bildiren ayet ve hadisler) bulunmayan durumlarda Allah'ın hükmünü bilmek için akla büyük görev düştüğünü belirtmek gerekir.

Allah'ın eşya ve olaylardaki hükmünü çıkarmada başvurulan kaynaklar/deliller Kur'an, sünnet, icma' ve kıyastır.⁴⁵

Yukarıda verdiğimiz "Bid'at, kendisine delâlet eden dinî bir delil bulunmayıp sonradan ortaya çıkan şeydir" ve benzeri tarifler göz önünde bulundurulunca, verilen dinî kaynaklara/delillere dayanan düşünce ve uygulamalar, ne zaman ortaya çıkarsa çıksın bid'at kavramının dışında kalırlar. Söz konusu delâlet her zaman açık olmayabilir. İşareten de olsa dinî bir delilin kapsamına giren husus bid'at sayılmamalıdır.⁴⁶

3. İ B A D E T A M A C I Y L A Y A P I L M A L I D I R

Dinî bir terim olarak ibadet, niyete bağlı olarak yapılan ve yüce Allah'a yaklaşmayı ifade eden özel taat ve amellerdir. Taat,

44 Yüce, Dinde Yabancılaşma ve Yozlaşma, s. 37-38.

45 Âmidî, el-lhkam, IV, 212; Muhammed Ebü Zehre, Usûl, 267; Abdulkadir Şener, Kıyas, İstihsan İstislah, 10.

46 Yüce, Dinde Yabancılaşma ve Yozlaşma,39-40.

niyete bağlı olsun veya olmasın ve kimin için yapıldığı bilinsin yahut bilinmesin, yapılması sevap olan ameli yapmaktır. Yakınlık (kurbet), niyete bağlı olmasa bile yapılması sevap olan ameli, ki-me yapıldığını bilerek yani yaklaşmak istediği zatı tanıyarak yerine getirmektir

Kur'an okumak, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek, sadaka vermek, vakıf kurmak ve benzeri niyete bağlı olmayan ameller, hem yakınlık hem taattır; ama ibadet değildir. Namaz, zekat, oruç, hac, cihad gibi yapılmasında niyet şart olan ameller ise hem ibadet, hem yakınlık, hem de taattır. Demek ki, dînî ibadet, insanın ruhen, cismen, zahiren, batinen bütün varlığıyla yalnız Allah'a yaptığı şuurlu bir taat ve yakınlıktır,⁴⁷ İşte bu şekilde anlaşılan ibadete ilavede bulunmak veya eksiltmek bid'attır. Çünkü, Şari (hüküm koyan)'den başkası ibadet koyma yetkisine sahip değildir.

Yaratıcıyla kul arasında en yüksek ve şerefli bağ ibadettir. İnsan fitratında bir değişiklik olmadığına göre, insanla Allah arasındaki ilişkileri düzenleyen inanç ve ibadetlerle ilgili hükümlerin değişmesine de gerek yoktur. Bunların her zaman ve mekanda korunması zarureti vardır. İnsanların nefislerini arındırmaları ve ruhî olgunluğa ermeleri için bu son derece gerekli bir husustur. Sonra ibadetler kullukla ilgili hükümler konusunu teşkil ederler. Bunlarda hikmet aranmaz. Bu itibarla Şari' tarafından nasıl yerine getirilmesi istenmişse, o şekilde yerli yerinde ve istenildiği gibi ifa edilmeleri gerekir. Onun için ibadet konusunda icad edilecek her yenilik bid'attır ve reddedilir.⁴⁸

Zaten Şari', ibadetlerle ilgili hiçbir şeyi kulların görüşlerine havale etmemiştir. Dolayısıyla O'nun çizdiği sınırdan durmaktan başka çare bulunmadığı için, ibadetlere yapılacak ekleme ve ek-

47 Razi, Mefatih, I, 242-260; Cürcanî, Ta'rifat, 97; İsfahani, Müfredat, 319; Elmalılı, Hak Dini, I, 95-104.

48 Suyutî, el-İtkan, II, 53; Suphî -Salih, Mebâhis fi ulûm'l--Kur'an, 302.

siltmeler bid'at sayılmaktadır. Diğer taraftan ibadette ziyade ve eksiltme dini kolaylaştırıp zorlaştırmama prensibine de aykırı düşmektedir.⁴⁹

İbadet ü taatlerimizde hem şekli hem de zamanı Allah (c.c.) belirlemiştir. Sâhib-i Şeriattan bizlere bir şey intikal etmeyen hususlarda, sürekli aynı şeyleri, aynı şekilde yapmak da doğru değildir. Aksine insanların ibadet niyetiyle yapıp ortaya koydukları her şey bid'at olur. Mesela, bir insan namazda, onun cazibesinden cezbeye gelip birden kendisini yere atabilir. Ancak böyle bir hale, namazda huşûnun, saygının, derinliğin ifadesi nazarıyla bakılarak, insanın kendisi yerden yere vurması, el-kol hareketi yapıp başını sallaması vs. yeni bir şey icad etmek demektir ve hükmen bid'attır.⁵⁰

Neticede şu denebilir: İbadetlerin özü ile ilgili ahkam değişmeye kapalıdır. Değişiklik ancak, ibadetlerin ifası sırasında getirilen bazı düzenlemelerle veya vesilelerle ile ilgilidir. Bu alanlarda bile saha oldukça dar tutulmuştur.⁵¹

Allah Teâlâ, ruhbanlığı ortaya çıkaran Hıristiyanları tenkit ederken, "İcat ettikleri ruhbanlığı biz onlara emretmemiştik; Allah'ın rızasını kazanmak için (onu onlar icat ettiler). Fakat ona gereği gibi de uymadılar." (Hadid, 57/27) buyurarak, bid'atın ibadet kastiyle ortaya çıkarılan hususlarda olduğuna işaret etmektedir.

Kur'an'ın toplanması meselesine Hz. Ebu Bekir'in başta karşı çıkması, ama daha sonra durum anlaşılınca, Hz. Ömer'den daha fazla bu işe önem vermesi ve buna benzer örnekler, halkın ibadet düşüncesiyle uyup takip edeceği yeni ibadetler değildir. Öyle ise bid'at olmazlar.⁵²

49 Şatıbî, İ'tisam, II, 368.

50 M. Fethullah Gülen, Fasıldan Fasıla, III, 49-50.

51 M. Erdoğan, Ahkâmın Değişmesi, 134.

52 Yüce, Dinde Yabancılaşma ve Yozlaşma, s. 40-43.

Muhammed Buhayt (1347/1928), konunun daha iyi anlaşılması için, hac mevsiminde Ka'be örtüsünün törenle değiştirilmesini örnek vererek, sözünü şöyle bağlıyor: "Bütün bunlar mubah olan yeniliklerdir. Çünkü, Şâri' (hüküm koyan) bunu özel olarak yasaklamadığı gibi genel bir yasağın kapsamına da girmemektedir. Ayrıca bunu yapan 'bu bir ibadettir' diye yapmaz. Bu olsa olsa Ka'be'ye saygının bir ifadesi ve hac mevsiminin geldiğinin ilanıdır."⁵³

4. DİNÎ İBADETLERDEN BİRİNE BENZEMELİDİR

Dinimizde ibadetlerin neler olduğu ve nasıl yapılacağı belirtilmiştir. Müslümanlar ancak şekli ve sınırları belirtilen tarzda ibadetlerini yaptıkları takdirde Allah'a karşı kulluk vazifelerini yerine getirmiş olurlar. Öteden beri İslam'ı yıkmak isteyen veya onu tahrif etmeye çalışan içerden ve dışardan pek çok düşmanlar olmuştur. Dıştan gelen müdahalelerle İslam'ı yıkamayacağını anlayan düşmanlar içten yıkmayı denemişlerdir. Bid'atlar bir bakıma İslam'ı içten yıkmaya ve onu yozlaştırmaya yönelik bir harekettir. Diğer yandan bazı Müslümanlar da bilgisizliklerinden veya genel havanın tesirinde kalarak bid'atlara girebilmektedirler.

Bid'at taraftarları bid'atları ibadetlerle ilişkilendirmeye gayret gösterirler. Böylece İslam'ın önem atfettiği ibadet müessesesinin yüceliğinden istifade etmiş olurlar. Ortaya çıkan bir yeniliğin dinde sayılabilmesi, dolayısıyla Müslümanlar tarafından benimsenip uygulanabilmesi için, dinimizin emrettiği ibadet kısımlarından birine benzemesi gerekir. Aksi takdirde benimsenmez, tepki görür ve uygulanmaz. Ancak daha önce var olan bir ibadet cinsinden olursa, diğerinden farkı olmadığı düşüncesiyle benimsenir ve toplumda kök salar. Benzerlikten ötürü yanlış olduğu da kolay kolay anlaşılmaz.⁵⁴

53 Muhammed Buhayt, Ahsenu'l-Kelâm, 71.

54 Yüce, Dinde Yabancılaşma ve Yozlaşma, s. 44.

Mesela beş vakit namaz ve diğer nafîle namazların vakti bellidir. Bunların dışında birinin çıkıp her gün aynı saatte bir namaz kılması veya bir yere yücelik atfederek o mekanda namaz kılması bid'attır. Rıdvan Biatı bir ağacın gölgesinin altında yapılmıştı. Daha sonra Müslümanlar bu ağaca kudsiyet atfederek onun altında namaz kılmaya başladılar. Hz. Ömer (r.a.) bu işi yapanları azarlamış, o ağacı kestirmiş ve böylece Müslümanları yanlış bir uygulamadan kurtarmıştır.⁵⁵

Yine mesela, Ramazan ayı dışında Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından oruçlu geçirilen pazartesi, perşembe, arefe.. gibi günler bulunmaktadır. Bunlara benzetilerek ayın veya haftanın başka bir günü veya günlerini, ibadet ve sevap kazanma niyetiyle oruca tahsis etmek ve bunu adet hâline getirmek bid'at olur.

Sonra bir yerde ibadet/kurbet olan şey başka bir yerde, yani yeri değiştirildiğinde ibadet olmaktan çıkıp bid'at hâlini alabilir. Mesela, bir gün Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hutbe okurken, Ebu İsrail adında bir adamın dışarıda, güneşin altında ayakta durduğunu fark eder. Sebebini sorunca, "O zat, oruçlu olarak, siz hutbenizi bitirinceye kadar, dışarıda güneşin altında, ayakta durup saygı göstermeyi nezretmiş" cevabını verirler. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), gelip gölgede oturarak hutbeyi dinlemesini; fakat nezrettiği orucunu tamamlamasını emreder.⁵⁶ Böylece Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), yapılanın sevap olmadığını belirtmiş oldular. Oysa, namaz, Arefe'de dua, ezan ve kamet için ayakta durmak; ihramda iken güneşten kaçmamak, sevap getiren işlerdendir. Dolayısıyla, ibadet olan bir iş yerinde yapılanca sevap getirir, aksi takdirde bid'at olabilir.⁵⁷

55 İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, II,100.

56 Buhârî, Eyman, 31; Ebû Davud, Eyman, 19.

57 Tahavî, Muşkilu'l-Asâr, III, 44; İbn Recep, Câmiu'l-Hikem, I, 178.

5. GENELLEŞME ÖZELLİĞİ GÖSTERMELİDİR

Bir Müslüman kendi başına özel hayatında istediği kadar mendup ibadet yapabilir. Mesela kendi evinde istediği kadar namaz kılabilir. Ancak bunu câmide ve cemaatle yapması, yani genelleştirmesi bid'at olur. Çünkü halkın geneli, söz konusu mendup amelin, bu hâliyle yapılması gereken bir ibadet olduğu kanaatine varabilir ki, işin gerçeğine aykırı bir durum ortaya çıkar.⁵⁸

Öyle ise, ferdî olarak yapılan bazı davranışlar şu şartlarla bid'at kapsamına girerler: Kişi,

- 1) O işe, ısrarla devam ederse,
- 2) Başkasını da yapmaya davet ederse,
- 3) Herkesin gelip ibadet ettiği, genele açık yerlerde o ameli yaparsa,
- 4) Ve yaptığı işin vehâmetini küçük görürse...

Evet, bu şartlarda yapılan yenilik günahı katlanan bir bid'at olur.⁵⁹

Özetleyecek olursak: Akıl ve adet sahası dışında olup, ne emredilen ne de yasaklanan; fakat asılları itibariyle dinî olan ve dinde benzerleri bulunan motifler de, dinî bir gerek ya da herhangi bir ibadetin tamamlayıcısı olarak sanılmadıkça ve öyle telakki edilmedikçe bid'at olmazlar. Ancak böyle sanılır ve görülür hâl alınca, terk edilmeleri vâcip olan bir bid'at hâlini alırlar.⁶⁰

III – BİD'ATLARIN KISIMLARI

Ortaya çıkan neticeye göre bid'atın hasene-seyyie (iyi-kötü) diye ikili veya vâcip, mendup, mubah, mekruh ve haram şeklinde

58 Yüce, Dinde Yabancılaşma ve Yozlaşma, s. 45.

59 Şatıbî, İ'tisam, 318-323.

60 İbn Abidin, Reddül-Muhtar, VIII, 484.

beşli sınıflandırmaya tabi tutulmasından başka itikâdî-amelî, fiilî-terkî (yapma-terketme), ibadetlerle veya günlük yaşayışla ilgili olmasına göre taabbudî-âdî (ibadetle ilgili ameller-normal işler) şeklinde ayırımları da yapılmıştır. Ayrıca hiçbir dînî delile dayanmayan bid'at (bid'at-ı hakîkî) ile bazı yönleriyle dînî bir delile dayanıyormuş görünümsünü verdiği halde uygulandığı biçimiyle delilden mahrum bulunan bid'at (bid'at-ı izâfî) şeklinde diğer bir ayırım daha yapılmıştır. Hakîkî bid'ata örnek olarak kişinin helal bir yiyeceği dînî duygularla kendisine haram kılması, Şiîler'in aşure günü başlarını, yüzlerini tırmalayıp tokatlaması; izâfî bid'ata örnek olarak da dînî bir delille tesbit edilenler dışında belirli günlerde oruç tutmaya veya belirli vakitlerde namaz kılmaya önem verilmesi gösterilebilir.⁶¹

IV – BİD'ATLAR'IN ORTAYA ÇIKIŞ SEBEPLERİ

Bid'atların ortaya çıkması ve Müslüman toplumlarda varlığını devam ettirmesi çeşitli sebeplerle açıklanabilir. İslamiyet'in kısa sürede farklı sosyal ve kültürel yapılaraya sahip bulunan milletler arasında yayılması bu sebeplerin başında gelir. Bu yabancı sosyal ve kültürel yapıların bazı unsurları, İslâmî bir kimliğe bürünerek yeni dönemde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Ayrıca İslâmî esas ve hükümlerden bazılarının yeni Müslümanlar tarafından yanlış anlaşılması veya eski kültür mirasının etkisiyle yanlış yorumlanması bid'atların İslam'a girişine zemin hazırlamıştır.

Yabancı millet ve kültürlerle olan sürekli temasların etkileşmeye yol açtığı, bunun neticesi olarak bazı yabancı inanış ve davranışların İslam toplumuna girdiği bir gerçektir. Bu arada birtakım hurafelerin veya eski dînî kalıntıların yeni dinin saflığını bozma amacıyla kasten İslam'a sokulmak istenmesi de gözardı edilme-

61 Yaran, Rahmi, DİA, "Bid'at" maddesi, VI, 130.

melidir. Bütün bunlara rağmen sünnet konusunda hassasiyet gösteren bazı ekollerin endişeleri bir yana, İslam tarihi boyunca İslam dininin hem inanç, ibadet ve hukukla ilgili temel hükümlerinde, hem de ana ahlak kurallarında büyük bir çoğunlukla dinin ana sınırlar dışına çıkılmamış ve İslam'ın "ana rengi"nin (sıbgatullah) değiştirilmemiş olduğunu söylemek mümkündür. İslam'a bağlılık iddiası taşıdıkları halde fikrî sapıklıkları sebebiyle onun sınırları dışında kabul edilen grupların (gâliyye) tarih boyunca yüzde bir civarında kalması da bu hususu desteklemektedir.⁶²

Bid'atlar bazen iyi niyetle ortaya çıkar. Bazı Müslümanlar dinlerine bağlılığın bir neticesi olarak yaptıkları amelleri yeterli görmezler ve daha fazlasını yapmak isterler. Bu masum istek yerine göre takdire de layıktır. Fakat dinin ruhuna uymayan aşırı uygulama ve anlayışlar dinden sayılmamıştır. Sahâbe-i Kiram'dan bazıları yaptıkları ibadetleri, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaptıklarına kıyaslayarak azımsamışlardı. Bunun üzerine onlardan birisi geceleri uyumayıp ibadet edeceğine, birisi hiç evlenmeyip kendisini tamamen ibadete vereceğine, birisi de hiç et yemeyeceğine yemin ederek hayatlarını hep ibadetle geçireceklerine and içmişlerdi. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu durumdan haberdar olmuş ve bu şekilde davranmanın dinden sapma olduğunu ifade ederek bu düşüncede olanları şiddetli bir şekilde uyarıyordu.⁶³

Tarihî olayları incelediğimizde insanların kaderine yön veren bazı üstün şahsiyetlerin ve büyük başarılar elde eden kimi kahramanların, insanlar üzerinde etkili olduğunu görürüz. Bu etki neticesinde halk bu insanlara aşırı sevgi besler ve onları olması gerekenden daha büyük makamlara oturtur. İlk insanlar, fazilet sahibi kimseleri devamlı hatırlamak maksadıyla onların heykeli-

62 Yaran, Rahmi, DİA, "Bid'at" maddesi, VI, 130.

63 Müslim, Nikah 1.

ni yaparak ibadethanelere koymuşlardı. Sonraki nesiller bu iyi niyeti unutmuş ve o heykellere tapmaya başlamışlardır. Hz. İsa'ya aşırı sevgi gösteren Hıristiyanlar O'nu ilahlaştırarak sapıklığa düşmüşlerdir. Müslümanlar arasında da Hz. Ali'ye aşırı sevgi besleyenler olmuş ve O'nu ilahlaştırmaya varacak kadar ileriye giden gruplar bile ortaya çıkmıştır.

Diğer yandan bazı tarihî olayların ve bunların gerçekleştiği mekanların ve zaman dilimlerinin de insanlar üzerinde derin izler bıraktığına şahit oluruz. Bu olayların gerçekleştiği mekanlar insanlarca kutsal görülmeye başlanır. Bu olayların meydana geldiği zaman dilimleri, hatıraların yeniden tazelenmesi için her sene kutlanır hale gelir. Zamanla bu uygulamalar, dinin bir emriymiş gibi de algılanabilir. Hudeybiye Antlaşması'ndan önce Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ahabıyla Rıdvan Biatı yapmıştı. Bu biat semure denilen bir ağacın altında gerçekleşmişti. Bu kutsal biatın gerçekleştiği mekanda Müslümanlar namaz kılmaya başlamışlardı. Bunu duyan Hz. Ömer (r.a.) orada namaz kılanlara çok şiddetli kızmış ve o ağacı da kestirmişti.⁶⁴

Bid'at, kavram olarak ilk defa Kaderiyye, Cebriyye, Mu'tezile, Şia, Cehmiyye ve benzeri fırkalar için kullanıldı ve bu fırkalara ehl-i bid'at denildi.⁶⁵ Kaynaklarımıza göre, ehl-i sünnet tabiriyle birlikte ehl-i bid'at tabirini de ilk defa Hasan- Basrî kullanmıştır.⁶⁶ Buna göre söz konusu tabir, hicrî birinci yüzyılın sonunda ortaya çıkmış olmalıdır.

Ehl-i bid'at'ın ortaya çıkışı, genellikle, nasların (kesin hüküm bildiren ayet ve hadisler) dış görünüşteki manalarının akla aykırı olduğunu zannedip bunları yanlış yorumlamak, Kur'an ve Sünnet

64 İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, II,100.

65 Eş'arî, Usulü ehl-i's-Sünne ve'l-Cema'a, 103-104; İbn Kuteybe, Te'vilü Muhtelifi'l-Hadis, 35-36.

66 Darimî, Mukaddime 23.

hakkında yeterli bilgiye sahip bulunmamak, birtakım felsefî görüşleri mutlak doğrular olarak kabul edip nasları bunlarla uzlaştırmaya çalışmak, uydurma ve zayıf hadislere dayanmak, başka din ve kültürlerin etkisinde kalmak, Kur'an ve Sünneti dikkate almayıp nefsanî/şeytanî telkinlere kapılmak ve bu iki kaynağı bazı siyasî ve ideolojik görüşler doğrultusunda yorumlamaya çalışmak gibi sebeplere bağlanmıştır⁶⁷.

Bid'at fırkalarının ortaya çıkış sebeplerinin en önemlilerinden birisi de siyasi olaylardır. Hz. Osman'ın (r.a.) hilafetinin ikinci döneminde ortaya çıkan fitneler Müslümanlar arasında kargaşa ve kavgalara sebebiyet vermişti. Bunların neticesinde Hz. Osman (r.a.) şehit edilmişti. İslam ümmetinde patlak veren bu karışıklıklar Hz. Ali'nin (r.a.) hilafeti döneminde de şiddetini artırarak devam etmiş ve Müslümanlar arasında ciddi ayrılıklar meydana gelmiştir. Bu dönemde siyasi sebeblere bağlı olarak Şiî ve Haricî gruplar ortaya çıktı. Her grup kendisini haklı görüyor ve karşı tarafı kafir olmakla suçluyordu. Kendi haklılıklarını isbat için de Kur'an ayetlerini kendi istekleri doğrultusunda yorumluyor ve kendilerini destekleyecek mahiyette hadise benzer sözler uyduruyorlardı.

Yukarıdaki örneklere baktığımızda sonradan Müslüman olanların eski inanç ve adetlerinin, İslâmî bir kimliğe bürünerek devam etmesi, birtakım hurafelerin veya eski dînî kalıntıların yeni dinin saflığını bozma amacıyla kasten İslam'a sokulmak istenmesi, birtakım siyasî olaylar, dinin yanlış yorumlanması, dinî emirlerle uymada aşırılığa gitme, üstün şahsiyetlere aşırı sevgi besleyerek onlara kutsiyet atfetme, tarihi olayların gerçekleştiği mekanları -dinin bir tavsiyesi olmadığı halde- kutsal sayma gibi durumların bid'atların ve bid'at gruplarının ortaya çıkışında önemli bir rol oynadığını görürüz.

67 Abdulhakim Yüce, Dinde Yabancılaşma ve Yozlaşma, s. 18.

V - YENİ OLAN ŞEYLERİN DİNDEKİ YERİ NEDİR?

Buraya kadar işlenen konularda sonradan ortaya çıkan uygulama, davranış ve fillere; yeni olan olaylara, teknik gelişmelere ve icadlara dinimizin nasıl baktığı ve bunların dinde yerinin ne olduğu mevzuu aşağı yukarı anlatılmaya çalışıldı. Fakat bunun yanında yeni olan şeylerin dindeki hükmünün ne olduğu konusunu ayrıca ele almanın daha faydalı olacağı kanaatini taşımaktayız.

Bütün peygamberlere indirilen dinin adı "İslam"dır. Fakat İslam, Peygamber Efendimiz'le tekâmülünü (olgunluğunu) tamamlamış oldu. Bunu ifade eden ayet-i kerimede Yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: "İşte bugün sizin dininizi kemâle erdirdim ve üzerinizdeki nimetimi tamamladım. Sizin için din olarak İslâmı beğendim." (Maide, 5/3). Başka bir ayet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır: "Karada ve denizde ne varsa hepsini O bilir. O'nun haberi olmadan bir tek yaprak bile düşmez. Yeraltı tabakalarının karanlıkları içindeki tek bir tane, hasılı yaş ve kuru hiç bir şey yoktur ki açık, net bir kitapta bulunmasın." (En'am, 6/59).

Bu âyetler, dinin tamamlandığını ve yaş-kuru her şeyin Kur'an-ı Kerim'de var olduğunu belirtmektedir. Fakat bu gerçek bütün ilmî, fennî, kültürel gelişmelerin varabileceği son noktaya vardığı ve bundan sonra hiçbir ilmî, sosyal ve ekonomik gelişme olmayacağı anlamında değildir. Hatta temel kuralları din tarafından konan, değişime ve gelişime en açık saha olan muamelat (nikah, boşanma, akıt v.s.) konularında bile her şey bütün teferruatıyla anlatılıp neticeye bağlanmamıştır.

Öyle ise âyetteki kemâlden maksat, dinin büyük-küçük bütün meselelerinin anlatılması değil, genel prensiplerinin bütünü'nün anlatılması itibariyle tamamlanmış olmasıdır. Zarûret ve ihtiyaç dairesinde bulunan hükümler ve bunların tamamlayıcısı

hükümünde olan hiçbir kural kalmamış, hepsi gâyet güzel bir şekilde açıklanmıştır. Evet bazen ictihad prensibine dayanılarak, küçük olayların genel prensiplere vurulması söz konusu olabilir. İctihad prensibi Kitap ve Sünnet'te sabittir ve çalıştırılması gerekir. Buradan anlaşılıyor ki, dinde, ictihad için ayrılmış bir saha vardır ve ictihad, hakkında nas (kesin hüküm bildiren ayet ve hadisler) bulunmayan konularda söz konusudur.

Âyetten bilfiil bütün cüz'î (teferruâta ait, küçük) hükümlerin ortaya konulmuş olduğu anlamını çıkarmak mümkün görünmüyor. Çünkü, cüz'î hükümlerin bir sonu ve sınırı yoktur. Âyetteki kemâlden maksat, şu hâlde olan ve zamanla çıkacak hadiselerin, kendilerine vurulacağı genel kurallardan ihtiyaç duyulan prensipler itibarıyla'dır.⁶⁸

Dolayısıyla dünya ve âhiret saadeti için gerekli ve yeterli prensipler konulmuş, herhangi bir boşluğa yer verilmemiştir. Böylece ferd için bahane olabilecek açık kapı bırakılmamıştır.⁶⁹ Genel çerçeve dahilinde fazla teferruata gidilmemiş, boşlukların doldurulması, beşer zekasına ve zamana bırakılmıştır.⁷⁰

Resûlullah'dan (sallallahu aleyhi ve sellem) sonra, dünya hayatının son bulacağı kıyamete kadar birçok yeni şey, durum, düşünce, âdet ve yapılanmanın olması kaçınılmazdır. Dinin, ibadet ve inanç dışında kalan sahâlarında çağa uygun yenilik ve gelişmelerin olması, hem dinin evrenselliğinin hem de insanlığın gelişmeye olan fitrî ihtiyakının gereğidir. Her yeniye bid'at deyip kapıyı kapatmak, çok kısa bir zaman içinde toplumun dışına itilme neticesini doğuracaktır. İslâm'ın, asırlar boyunca ve birbirinden çok değişik kültür sahiplerine hitap etmesi gösteriyor ki, dini iyi an-

68 Şatıbî, İ'tisam, I, 305, Muvafakat, I, 32.

69 İbn Aşur, Makâsîd, 124; Şelebî, Ta'lîl, 195.

70 Mehmet Erdoğan, Ahkâmın Değişmesi, 8.

layıp yaşayanlar, Peygamberimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonra ortaya çıkan her "yeni"yi bid'at saymamışlardır.⁷¹

Peygamberimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Ben de bir insanım, size din konusunda bir şey emrettiğim zaman gereğini yapın; ama dünya işlerine ait kendi görüşümü söylediğim zaman, bilin ki ben de bir insanım."⁷² ve hurma aşılama konusunda, "Kendi dünyanızın işlerini, kendiniz daha iyi bilirsiniz."⁷³ sözlerinden bid'atın, ibadet ve inanç alanlarıyla sınırlı olduğunu anlamak mümkündür.

Dünya ile ilgili sahâlarda ise konuya açıklık getiren kesin bir nas bulunmamak ve genel prensiplere muhâlif olmamak şartıyla insan, her türlü düzenlemeyi yapma hürriyetine sahip olmalıdır.

71 Yüce, Dinde Yabancılaşma ve Yozlaşma, s. s. 50-52.

72 Buhârî, Hiyel, 10, Salat, 31, Müslim, Ekdiye, 5; Ebû Davud, Taharet, 93; Tirmizi, Salat, 110.

73. Müslim, Fedâil, 140. Bu ifadelerden, Peygamberimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) dünya işlerini pek bilmeyen, -hâşâ- bilgisiz ve beceriksiz olduğu anlaşılmalıdır. O, gerek dünya işlerini yürütmeye gerekse dünyadaki değişik karakter ve kültürlere sahip insanları yönetme konusunda, mucize sayılabilecek nice başarıları imza atmıştır. Şihabuddin el-Hafacî Şifâ şerhi'nden konuyla ilgili olarak şunları söylemiştir: "Allah Resulü'nün, üstün ve berak aklı, insanların dünya işlerini de en iyi bilen birisi olmasını gerektirir. Nitekim Allah, O'nu varlığın birçoğ esranına muttâli kılmıştır. O'nun "Kendi dünyanızın işlerini kendiniz daha iyi bilirsiniz." buyurması, muhataplarının gönüllerini almak, nefsini tezkiye etmemek ve tevazu makamında bulunmak gibi hikmetlere mebnidir. O'na sadece bilinmemesi herhang bir zarara yol açmayan birtakım tecrübeye dayanan işler gizli kalmış olabilir." Şihabuddin el-Hafacî, Şerhu'ş-Şifâ, II, 297, Mısır, 1267; Nevevî, Şerhu Sahihî Müslim, XV, 116; Kadı İyaz, Şifâ, II, 416-419. Ayrıca Fethullah Gülen Hocaeftendi'nin Asrın Getirdiği Tereddütler-2 (s. 147-153) adlı eserinde bu mevzuyla ilgili sorulan bir soruya enfes bir cevap vardır. O cevaptan sadece kısa bir bölümü buraya alıyoruz: Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) söylediği her söz bütün bir hayatı tâlim istikametindedir. Eğer onların hayatlarının her noktasına doğrudan doğruya teşri maksadıyla katılsa ve karışsaydı; meselâ, deseydi ki; sularınızı şöyle aktırın, içerken bardağı şöyle sofranın etrafında dolaştırıp için; şu iş yaparken şöyle yapın, ağacı keserken alttan kesin, demiri döverken şöyle dövün; böyle ocağa sokun gibi, herşeyi tâlim etseydi, bu emirler de, diğer teşrii emirleri gibi uyulmasını zaruri görüp kıyamete kadar aynı şeyleri yapacaklardı ve yapacaktık. Halbuki Allâmu'l-guyûb'un (gayb âlemlerini en iyi bilen) kendisine bildirmesiyle, buğdaydan bire on almak mümkün olduğu gibi, bire yüz almak da mümkündür. Tecrübe ve aşlamalarla, meselâ; narenciye yumruk kadarken; bir kavun, bir karpuz haline getirilebilirdi. Böylece onlara, bilgi, görgü ve mumariselerini artırma güven ve itimadını verdi. s. 151-152.

Bundan dolayı İslâm hukukçuları, hakkında nas olmayan her ibadet batıldır; batıl olduğuna dair nas olmayan her âdet de mu-
bahtır (yapılmasında bir sakınca olmayan işler), eşyada aslanan mubah-
lıktır vb. prensipleri koymuşlardır.⁷⁴

İlim ve teknik gibi evrensel kültürün birer unsuru olan husus-
ları Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), hiçbir ayırım yapma-
dan alınmalarını teşvik etmiş ve en güzel şekilde alıp uygulamış-
tır. Başta o gün için çok gerekli olan harp silahları ve harp taktik-
leri olmak üzere değişik bölgelerde dokunan kumaşların, yiye-
cek kaplarının, hamamların, yazı aletlerinin, minberin, tıbbî me-
totların vb. birçok teknik malzemenin kullanılması gâyet normal
karşılanmıştır.⁷⁵ Daha sonra da Sahâbe, divan, takvim vb. birçok
yeniliği, diğer milletlerden öğrenerek alıp kullanmışlardır.⁷⁶
Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu davranış ve uygulamaları,
dini ilgilendirmeyen sahâlarda yeniliğe gitmenin cevazından öte
gerekli olduğunu, başka bir ifadeyle sünnet olduğunu göster-
mektedir. Bundan da ortaya, "her yeniye bid'at demek bid'attır"
hükmü çıkar.

İlim adamları, "Kim, bizim şu işimizde, - başka rivâyetlerde
"dinimizde"- ondan olmayan yeni bir şey ortaya çıkarırsa, o yap-
tığı reddedilir."⁷⁷ hadisindeki, dinden/işten kastın inanç, ibadet
bir de muâmelâtın (nikah, boşanma, akit v.s. beşerî münasebetlerle ilgili hü-
kümler) değişmeye kapalı olan sahası olduğunu söylemişlerdir⁷⁸.

Muhammed el-Haccar, dinimizde olmayandan kastın, dinin ru-
huna ve genel prensiplerine uymayan olduğunu söyler ve sözüne

74 Mecelle, md. 36. Ayrıca bk. 37, 40 ve 41. md.

75 Örnekler için bk. Tirmizî, Edep, 43; Libas, 30; İbn Mâce, Libas, 4; Nikah, 61; Neseî, Ziyet, 41; İbn Hişam, Sîre, III, 483; Ebû Davud, Hamam, 1, Libas, 11, Taharet, 59; Darîmî, Sünen, Salat, 204; İbn Sa'd, Tabakat, II, 250; Buhârî, Tıp, 13; İbn Hacer, İsbâbe, I, 288, Fethu'l-Barî, III, 48; el-Heysemî, Mecmeu'z-Zevaid, IV, 298.

76 Ali El-Muttakî, Kenzu'l-Ummal, X, 193-195; Maverdî, Ahkamu's-Sultaniyye, 225.

77 Buhârî, Sulh, 5; Müslim, Ekdiye, 17; İbn Mâce, Mukaddime, 2; Müsned, VI, 270.

78 İbn Recep, Câmîu'l-Ulûm ve'l-Hikem, I, 177.

şöyle devam eder: “Hadisin manası, ilk günkü durum/hâl üzerinde sabit kalmak değildir. Bu Allah’ın yaratıklara vermiş olduğu gelişme kanununa da aykırıdır. Ancak ibadete ait hususlarda, ilk günkü gibi kalmak gerekir. Dine aykırı olmayan ve Müslümanlara, daha sonra bile olsa, zarar vermeyecek olan ihtiyaç ve yenilikler kabul edilir.”⁷⁹

Muhammed Buhayt “Sonradan ortaya çıkartılmıştır denilerek, kıyas yoluyla elde edilen hükümler bid’at sayılırsa, dinin dörtte üçü gider. Çünkü, Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde, açık bir şekilde, bugünkü hükümlerin dörtte biri ancak vardı.”⁸⁰ der ve sonradan çıkan her şeyi bid’at sayanların art niyetli olduklarını şöyle açıklar: “Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında yapılmayıp sonradan yapılan her şey bid’at değildir. Ancak, bu iddiada olanlar, birçok sünneti de bid’at saymışlardır. Gayeleri, takvâ sahibi ve yalan bir dindarlıkla görünerek, meşhur olmaktır. Söz konusu tipler araştırıldığında, bu davranışları altında birçok pislikler gizledikleri ortaya çıkar. Adetâ bu davranışlarını bir tuzak gibi kullanarak, dünyalık elde ederler.”⁸¹

Çağdaş alimlerden merhum Muhammed el-Gazalî ise konuyu şöyle formüle etmektedir: “Dünyanızın işlerini siz daha iyi bilirsiniz...”⁸² hadisine göre, dinî konularda ittiba’ (eskiyi aynen uygulama), dünya işlerinde ise ibtida’ (sürekli geliştirip, yenilikler yapma) esastır. Günümüz İslâm âleminde kimi kendini bilmez güya İslam bilgini geçinen kimseler, tam bunun aksini yapmaktadır. Dinî konular, güya geliştirilerek bozulmak isteniyor, dünya işleri ise tamamıyla dondurulmuştur.”⁸³

Dolayısıyla yapılmakta olan bir işin, dînî delillerle farz, vâcip, sünnet, mendûp veya mubah olduğu anlaşılıyorsa, Peygamberi-

79 Nevevî, Büstanu’l-Arifin, 16.

80 Muhammed Buhayt, Ahsenu’l-Kelâm, 56.

81 Yüce, Dinde Yabancılaşma ve Yozlaşma, s. 54.

82 Müslim, Fedâil, 140.

83 M. Gazalî, Düstûru’l-Vahdeti’s--Sakafiyeti Beyne’l-Müslimin, 144.

miz (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde ister yapılmış olsun ister terk edilmiş olsun, bid'at demek mümkün değildir. Ancak, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir uygulamayı, o gün için yapılması gerekli olduğu hâlde terk etmişse, onu terk etmek sünnet, yapmak ise bid'at olur. Onun için sahabe, Safa ile Merve arasında yapılan sa'yden sonra namaz kılmayı mekruh saymışlardır. Çünkü Resulu Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu terk etmişti."⁸⁴

VI – ASRIMIZDA DİNİ TAHRİP ETME GAYRETLERİ

A – DİNİMİZ BİLİMSEL VE TEKNOLOJİK GELİŞMELERE MANİ MİDİR?

Her asırda olduğu gibi bulunduğumuz asırda da İslam dinini tahrif etme gayretleri olmuştur. Hz. Adem (a.s.) ile başlayan iman küfür mücadelesi kıyamete kadar devam edecektir. 17. yy.'dan itibaren Avrupa'da başlayan reform ve rönesans hareketleri devam eden asırlarda meyvelerini vermeye başlamış ve sanayi inkılabı gerçekleşmiştir. Hıristiyanlığın daha doğrusu kilisenin ilme, fenne ve yeni gelişmelere kapalı yanları eleştirilmiş ve bu dine karşı yeni akımlar ortaya çıkmıştır. Kilisenin baskısından kurtulan ilim ve fen yeni buluşlara ve kefişlere açılmıştır. Bu dönemde Hıristiyanlık da kendini yenileme, gelişen olaylar karşısında dini yeniden yorumlama yoluna gitmiştir.

Aynı asırlarda Osmanlı Devleti'nin zayıflaması, fen ve teknolojiyi takip edememesi gibi sebeplerin altında suçlu olarak İslam Dini gösterilir olmuştur. Bizdeki Avrupa aşığı aydınlar şunu dile getiriyordu: Nasıl ki, Avrupa'da aydınlar kiliseye karşı savaş açtı-

84 M. Buhayt, a.g.e., 20.

lar ve böylece ilim ve fende ilerlemeler kaydettiler, aynen öyle de biz de İslam'da bir inkılap yapalım, ilim ve teknolojiye ilerleme kaydedelim. Böyle bir safsatayı ileri sürenleri, asrın beyin yapıcısı Üstad Bediüzzaman Hazretleri ehl-i bid'at diye isimlendirmekte ve onlara şu cevabı vermektedir:

Böyle bir kıyas yanlıştır. Çünkü Hıristiyanlıkta yalnız dini esaslar Hazret-i İsa'dan (aleyhisselâm) alındı. Sosyal hayata ve şeriate dair pek çok hükümler, Havariler ve sair ruhani reisler tarafından oluşturuldu. Büyük bir kısmı eski mukaddes kitaplardan alındı. Hazret-i İsa Aleyhisselâm dünyaca hâkim ve sultan olmadığından ve genel sosyal kanunlara kaynak olmadığından, dini esaslar, hariçten bir elbise giydirilmiş gibi Hıristiyan şeriatı namına örfî kanunlar, medenî düsturlar alınmış, başka bir suret verilmiş. Bu suret, bu elbise değiştirilse yine Hazret-i İsa Aleyhisselâmın esas dini bâki kalabilir. Bundan Hazret-i İsa Aleyhisselâmı inkâr ve yalanlama çıkmaz.

Halbuki, din ve İslâm şeriatının sahibi olan Fahr-i Âlem aleyhissalâtü vesselâm iki cihanın sultanı, doğu ve batı, Endülüs ve Hind saltanatı altında olduğundan, İslâm dininin esaslarını bizzat kendisi gösterdiği gibi, o dinin hükümlerini, hattâ en küçük âdâbını dahi bizzat o getiriyor, o haber veriyor, o emir veriyor. Demek, fûruat-ı İslâmiye (imanla ilgili mevzulardan sonra gelen dini esaslar, namaz, oruç gibi), değişmeye kabil bir elbise hükmünde değil ki, onlar değişse esas din bâki kalabilsin. Belki, dînî esasa bir cesettir, bir cilttir. Onunla kaynaşmış, ayrılması mümkün değildir. Onları değiştirmek, doğrudan doğruya Sahib-i Şeriatı inkâr ve yalanlamadır.

Mezheplerin bazı konularda farklı görüşler ileri sürmeleri ise, Sahib-i Şeriatin gösterdiği düsturların farklı anlaşılmasından ileri

gelmiştir. Dinen zârûrî kabul edilen ve yoruma açık olmayan “muhkemat” (değişmez hükümler) denilen düsturları ise, hiçbir cihette değiştirilmesi mümkün değildir ve burada içtihad da yapılamaz. Onları değiştiren başını dinden çıkarır.⁸⁵

B – İSLAMİYET İLERLEMeye ENGEL BİR DİN MİDİR?

İslamiyet, kesinlikle ilerlemeye engel olan bir din değildir. Aksini iddia eden yanılmaya mahkumdur.

Bazıları “Asrımızın bid’atçıları dinsizliklerine ve ilhadlarına şöyle bir bahane buluyorlar; diyorlar ki: Dünyada birbirine bağlı olaylara sebep olan Fransız İhtilâlinin yapıldığı zamanlarda, papazlara ve ruhani reislere ve onların özel mezhebi olan Katolik mezhebine hücum edildi ve tahrip edildi. Sonra çoklar tarafından bu hücum ve eleştiriler doğru kabul edildi. Avrupalılar dahi ondan sonra daha ziyade ilim ve fende ilerlediler.” diyerek dinin ilmî ilerlemeye engel olduğunu zannediyorlar. Bediüzzaman’ın buna cevabı şöyledir:

Çünkü Fransızlarda halkın ileri gelenleri ve hükümet adamları elinde çok zaman Hıristiyanlık, özellikle Katolik mezhebi, bir baskı vasıtası olmuştu. Seçkin zümre, o vasıtayla etkilerini halk üzerinde devam ettiriyorlardı. İşte bundan dolayı Katolik mezhebi, halkın ezilmesinde, sosyal hayattaki karışıklıklarla halkın huzurunun bozulmasında ana sebep kabul edildiğinden, o mezhebe, dinsizlik namına değil, belki Hıristiyanlığın diğer bir mezhebi namına hücum edildi. Ve halk tabakasında ve filozoflarda bir küsmek, bir düşmanlık hâsıl olmuştu ki, malûm tarihi hadise meydana gelmiştir.

85 Nursî, Risale-i Nur Külliyyatı, Mektûbât, 557.

Halbuki, Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) getirdiği dine ve İslâm şeriatına karşı hiçbir mazlumun, hiçbir mütefekkirin hakkı yoktur ki, ondan şikayetçi olsun. Çünkü onları küstürmüyor, onları koruyor. İslâm Tarihi meydandadır. Müslümanlar içinde bir iki vukuattan başka içte dinî çatışmalar olmamış. Katolik mezhebi ise, dört yüz sene iç ihtilallere ve karışıklıklara sebep olmuş.

Hem İslâmiyet, seçkin zümreden ziyade, toplumun alt tabakalarının sığındığı bir yer olmuştur. Zekâtın farz kılınması ve faizin haram edilmesi, seçkin zümreyi, halkın üstünde zorba yapmak değil, bir cihette hizmetçi yapıyor, "Milletin efendisi, onlara hizmet edendir.", "İnsanların en hayırlısı onlara en faydalı olanıdır."⁸⁶ diyor.⁸⁷

Ehl-i bid'atın başka bir safsatası ise şöyledir: "Bu dinî taassub bizi geri bıraktı. Bu sırada yaşamak, taassubu bırakmakla olur. Avrupa taassubu bıraktıktan sonra ilerledi?" Bediüzzaman'ın buna cevabı şöyledir:

Yanlışınsınız ve aldanmışsınız! Veya aldatıyorsunuz. Çünkü Avrupa, dinine mutaassıptır. Hattâ sıradan bir Bulgara veya bir İngiliz askerine veya bir serseri Fransıza "Sarık sar. Sarmazsan hapse atılacaksın" denilse, taassupları gereğince diyecek: "Hapse değil, öldürseniz bile dinime ve milliyetime bu hakareti yapmayacağım."

Hem tarih şahittir ki, Müslümanlar ne vakit dinine tam riayet etmişse, o zamana nisbeten yükselmiş; ne vakit gevşeklik göstermişse, düşüşler yaşamıştır. Hıristiyanlık ise bunun tam tersidir.

Hem İslâmiyet diğer dinlere kıyas edilmez. Bir Müslüman, İslâmiyetten çıksa ve dinini terk etse, daha hiçbir peygamberi kabul edemez. Belki Cenâb-ı Hakk'ı dahi ikrar edemez ve belki

86 el-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 2:463; el-Münâvî, Feyzü'l-Kadîr, 3:481, no. 4044.

87 Nursî, Risale-i Nur Külliyyatı, Mektûbât, 557.

hiçbir mukaddes şeyi tanımaz; belki kendinde iyi şeylere karşı bir vicdan bulunmaz, tefessüh eder, bozulur. Onun için, İslâmiyet nazarında harbî kafirin hayat hakkı var. İslam toprakları dışında yaşıyorsa, anlaşma ile; İslam toprakları içinde yaşıyorsa, cizye karşılığında İslâm dinince hayatı korunmuştur. Fakat mürtedin hayat hakkı yoktur. Çünkü vicdanı bozulur, sosyal hayata bir zehir hükmüne geçer. Halbuki, Hristiyanın bir dinsizi, yine sosyal hayata faydalı bir vaziyette kalabilir. Bazı mukaddesleri kabul eder ve bazı peygamberlere inanabilir ve Cenâb-ı Hakk'ı bir cihette tasdik edebilir.

Acaba, bu ehl-i bid'at ve doğrusu ehl-i ilhad, bu dinsizlikte hangi menfaati buluyorlar? Eğer idare ve emniyeti düşünüyorlarsa, Allah'ı bilmeyen dinsiz on serserinin idaresi ve şerlerini defetmesi, bin ehl-i diyanetin idaresinden daha zordur. Eğer ilerlemeyi düşünüyorlarsa, öyle dinsizler hükûmet idaresine zararlı oldukları gibi, ilerlemeye dahi engeldirler; ilerleme ve ticaretin esası olan emniyet ve âsâyişi kırıyorlar. Doğrusu, onlar meslekçe tahribatçıdırlar. Dünyada en büyük ahmak odur ki, böyle dinsiz serserilerden ilerleme ve hayat saadeti beklesin.

Böyle ahmaklardan mühim bir mevkii işgal eden birisi demiş ki: "Biz Allah Allah diye diye geri kaldık; Avrupa top tüfek diye diye ileri gitti."

"Ahmaklara verilecek en güzel cevap susmaktır" kaidesine, böylelere karşı cevap susmaktır. Fakat bazı ahmakların arkasında bedbaht âkîller bulunduğundan deriz ki:

Ey bîcâreler! Bu dünya bir misafirhanedir. Her günde otuz bin şahit, cenazeleriyle "Ölüm hakır" hükmünü imza ediyorlar ve o dâvâya şehadet ediyorlar. Ölümü öldürebilir misiniz? Bu şahitleri yalanlayabilir misiniz? Madem edemiyorsunuz; ölüm Allah Allah

dedirtir. Ölüm döşeğinde Allah Allah yerine hangi topunuz, hangi tüfeğiniz, ebedî karanlıkları o ölüm döşeğindeki önünde ışıktandırır, mutlak ümitsizliğini mutlak ümide çevirebilir?

Madem ölüm var, kabre girilecek, bu hayat gidiyor, bâki bir hayat geliyor. Bir defa top tüfek denilse, bin defa Allah Allah demek lâzım gelir. Hem Allah yolunda olsa, tüfek de Allah der, top da "Allahu ekber" diye bağırrır, Allah ile iftar eder, imsak eder.

C – İSLAMİYET İRKÇILIKLA KUVVETLENDİRİLEBİLİR Mİ?

Asrımızda İslamiyeti tahrip etme gayretlerinden birisi de ırkçılık mülâhazalarıdır. Bediüzzaman Hazretleri bu gayretleri de bid'at çerçevesinde değerlendirmiştir. İrkçuların bir kısmı güya din hesabına, İslâmiyete sadakat namına, dini milliyetle kuvvetlendirmek için, "Zaafa düşmüş dinin nûrânî ağacını milliyet toprağında dikmek, kuvvetleştirmek istiyoruz" diye, dine taraftar vaziyeti gösteriyorlar. Bediüzzaman'ın buna cevabı ise şöyledir:

Kâinat hakikatı içinde kökü yerleşmiş ve kâinat hakikatlerine kökler salmış olan İslâmiyetin Tûbâ Ağacı, vehimle, geçici, cüz'î, hususî, menfî, belki esassız, garazkâr, zulümkâr, karanlık unsuriyet (ırkçılık) toprağına dikilmez. Onu oraya dikmeye çalışmak, ahmakça, tahrip edici ve bid'atlara yol açmaya yönelik bir teşebbüstür.

Diğer bir kısım ırkçılar ise, millet namına, milliyet hesabına, unsuriyete kuvvet vermek fikrine binaen, "Milleti İslâmiyetle aşılama istiyoruz" diye, bid'atları icad ediyorlar.

Ey sarhoş hamiyetfuruşlar!⁸⁸ Bir asır evvel milliyet asrı olabilirdi. Şu asır, unsuriyet (ırkçılık) asrı değil. Komünizm, sosyalizm meseleleri yayılıyor, unsuriyet fikrini kırıyor, unsuriyet asrı geçiyor. Ebedî ve

88 Hamiyetfuruş: Kendisini milleti koruyormuş gibi gösteren.

daimî olan İslâmiyet milliyeti, geçici, karışık unsuriyetle bağlanmaz ve aşılınmaz. Ve aşılacak olsa da, İslâm milletini bozduğu gibi, unsuriyet milliyetini dahi ıslah edemez, devam ettiremez.

Evet, geçici aşulamakta bir zevk ve bir geçici kuvvet görünüyor; fakat pek geçici ve sonu tehlikelidir. Hem Türk milliyetçiliğinde ebedî iyileşme imkanı olmamak suretinde bir parçalanma çıkacak. O vakit milletin kuvveti, bir taraf bir tarafın kuvvetini kırdığı için, hiçe inecek. İki dağ birbirine karşı bir terazinin iki gözünde bulunsa, bir batman kuvvet, o iki kuvvetle oynayabilir, yukarı kaldırır, aşağı indirir.⁸⁹

VII – TARİHTE VE GÜNÜMÜZDE BİD'AT FIRKALARI

Ehl-i sünnet dışında kalan itikâdî mezhepler, İslâm tarihinde, “ehl-i bid'at, bid'atçı, ehl-i ehvâ, ehlu'd-dalâl”, bu tür mezheplere mensub olanlar da “el-firâku'd-dâlle” gibi isimlerle anılmışlardır. Bu dalâlet fırkalarının ortak vasfı, kendilerince ortaya koydukları fikir ve inançlarla Kitap ve Sünnet'e muhâlefet etmeleri ve onlardan ayrılmalarıdır. “Bid'at” kelimesi de lugat mânası itibariyle kendilerine “bid'at ehli” denilen bu kimselerin niteliklerine ve neler yaptıklarına işaret etmektedir.

Önceki bölümlerde bid'atin, dinin her alanında meydana gelebileceğinden bahsetmiştik. Bid'atlar amelî konularda vuku bulduğu gibi inanç ve itikadla ilgili konularda da vuku bulmaktadır. İslam Tarihi incelendiğinde itikâdî bid'at fırkalarının varlığı hemen göze çarpar. Hz. Osman'ın (r.a.) hilafetinin ikinci dönemiyle başlayan kargaşa ve fitneler, ilerde meydana gelecek bid'at fırkalarına kaynaklık teşkil etmiştir. Biz bu bölümde itikâdî mevzular-

89 Nursî, Risale-i Nur Külliyyatı, Mektûbât, 557-559.

da ehl-i sünnet anlayışına uymayan bid'at fırkalarını ele alacağız. Fırkalara geçmeden önce ehl-i sünnet nedir ve kime nedir, kısaca değinmek istiyoruz.

Ehl-i sünnet, Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile ashâbının dinin temel konularında takip ettikleri yolu benimseyen kimse-lerdir.⁹⁰ Abdulkâhir el-Bağdâdî'ye göre ehl-i sünnet, "Alemin yaratılmış olduğunu, onu yaratanın birliği ve kıdemini, sıfatlarını, adâletini, hikmetini kabul etmeyi, O'nun herhangi bir şeye benzediğini reddetmeyi; Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamberliğini ve O'nun risaletinin bütün insanlar için geçerli olduğunu, şeriatının sonsuzluğunu ve getirdiği şeylerin hepsinin doğruluğunu; Kur'ân'ın, şeriat hükümlerinin kaynağı ve Kâbe'nin, namaz için dönülmesi gerekli kible olduğunu kabul ve ikrar eden herkestir."⁹¹

Buna göre ehl-i bid'at ise akli esas alıp nasları yorumlamak suretiyle dine zıt bazı inanç ve davranışları benimseyen kimsele-re denir.

Hadid Suresi'ndeki (Hadid, 57/27) âyet-i kerîmede geçen ibtidâ' ile Allah tarafından farz kılınmadığı halde Hz. İsa'dan sonra hıristiyanlarca ruhbanlığın icad edildiği belirtilmekte ve bir anlamda bunu yapanlar, bid'at ehli olarak kabul edilmektedir.⁹² Bazı hadislerde de "Dinlerini parça parça edip fırka fırka olanlar yok mu, senin onlarla hiçbir alakan yoktur" (En'am 6/159) âyetindeki çeşitli gruplara ayrılmak suretiyle dinlerini parçalayanların bid'at sahibi oldukları belirtilmiştir.⁹³

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde şöyle buyurmuştur: "İsrâiloğulları'nın başına gelen şey, ümmetimin de

90 Yavuz, "Ehl-i ehvâ", DİA, X, 525.

91 Abdulkâhir el-Bağdâdî, Mezhebler Arasındaki Farklar, 13.

92 Yavuz, "Ehl-i bid'at", a.g.e., X, 501.

93 Şâtîbî, el-İ'tisâm, I, 59-61.

başına gelecektir. İsrâiloğulları yetmiş iki fırkaya ayrıldı, ümmetim de yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır ve biri dışında diğerleri cehenneme gidecektir.” Sahâbe: “Ey Allah’ın Resûlü! Ateşten kurtulacak bu fırka hangisidir?” diye sordu. O (sallallâhu aleyhi ve sell-em), “Benim ve ashâbımın üzerinde bulunduğu fırkadır” buyurdu. Başka bir rivâyette Hıristiyanlar’ın da aynı sayıda fırkalara ayrılacağı ifade edilmiştir.⁹⁴

İslam âlimleri bu kurtulacak fırkayı ve diğerlerini incelemişler ve kimler olduklarını tesbit etmişler. Hatta hadiste verilen yetmiş iki rakamına uygun olmak üzere yetmiş iki bid’at fırkası kaydetmişlerdir.⁹⁵

Kaynaklarda ehl-i bid’at karşılığında bazen “ashâbu’l-bida’, ehl-i ehvâ, mübtedi’a, ehl-i dalâlet, ehl-i zeyğ” gibi tabirler de kullanılmıştır. Bu tabirlerden ehl-i ehvâ ile alimler, özellikle Allah’ın sıfatları, kaza-kader, büyük günahlar, insanın fiilleri gibi imanla ilgili pek çok konuda ehl-i sünnete muhâlif fikirlere sahip olan başta Mu’tezile olmak üzere Havâric, Ravâfiz, Mürcie, Kaderiyye, Cebriyye ve Cehmiyye gibi fırkaları kastetmişlerdir.⁹⁶

Sonradan ortaya çıkan bid’at fırkaları ne kadar bâtil da olsalar, içlerinde hayat çekirdeği hükmünde bir hak, bir hakikat bulunabilir. Eğer dışa yansıyan eserlerine ve neticelerine hükmeden hak ve hakikat ise ve olumlu yönleri olumsuz yönlerine üstün ise o meslek haktır. Eğer içinde hak ve hakikat hakim değil ve olumsuz yönü olumlu yönüne galip geliyorsa o meslek bâtildir. Onun ehli, ehl-i bid’at ve dalâlet olur.

İşte bu kaideye binâen, İslâm âlemindeki bid’at fırkalarına bakılsa görülür ki, her biri bir hakka dayanmış. Fakat, olumsuz yönü ya garaz, ya inat gibi bir sebeple, o mesleğin ortaya koyduğu eserleri

94 Tirmizî, İman 18; Ebû Dâvûd, Sünne 1; İbn Mâce, Fiten 17.

95 Abdulkâhir el-Bağdâdî, Mezhebler Arasındaki Farklar, 21; İbnü’l-Cevzî, Telbisü’l-iblis, 41.

96 İbnü’n-Neccâr, Şerhu’l-Kevkebi’l-münir, II, 402; Uğur, Hadis Terimleri Sözlüğü, 70.

sapıklık hesabına çalışmıştır. Meselâ, Şiiler Kur'ân'ın emrine uyarak Ehl-i Beyt⁹⁷ sevgisini (Şûrâ, 42/23) esas tutup, sonra milliyet intikamı ci-
hetinden bir garazla, meşrû Ehl-i Beyt muhabbetini, Sahâbe ve Şey-
heynin (Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer) buğzuna binâ edip “Maksat Ali sev-
gisi değil, Ömer düşmanlığıdır.” sözünü doğrular olmuşlardır.

Hem meselâ, Vehhâbiler ve Hâricîler ise, ayet ve hadislerin gö-
rünüştteki manalarına dayanarak hâlis tevhide zit ve putperestliği
imâ edecek her şeyi reddetmeyi bir kural olarak benimsemişlerdir.
Fakat, olumsuz garazlar, onları haktan çevirip, dalâlete saptırmış
ki, ifrat derecesinde tahribat yapıyorlar. Ve bunun gibi, Cebriye ol-
sun, Mûtezile olsun, hangi fırka olursa olsun böyle bir hakikati
mesleğinde görüp onunla aldanıp, sonra dalâlete saplanır.⁹⁸

Bediüzzaman Said Nursî'nin Mektûbât adlı eserinde belirti-
ğine göre, bid'at fırkalarından bazı kimseler, Müslümanlar nez-
dinde makbul olmuşlar, reddedilmemişler, görüşleri de saygıyla
karşıllanmış; bazı kimseler ise tam tersi reddedilmişlerdir. Mese-
la Mu'tezile'nin katı savunucularından Zemahşerî ehl-i sünnet
alimlerinca kabul görmüştür. Ehl-i sünnet alimleri onun için “küf-
re girdi” dememişler aksine bir çıkış yolu aramaya koyulmuşlar-
dır. Fakat ondan daha aşağı Ebû Ali el-Cübbâî gibi Mu'tezile
imamlarını reddetmişler, görüşlerine itibar etmemişlerdir.

Bediüzzaman Hazretleri bunun sebebini şöyle açıklar: Ze-
mahşerî'nin ehl-i sünnete itirazları, kendi mesleğini hak zannet-
mesinden kaynaklanıyordu. Yani onun itirazı hakk sevgisinden
ileri geliyordu. Mesela o, kulların, fiillerini kendilerinin yarattığı-
nı ileri sürüyor ve bu düşünceyle Cenâb-ı Hakkı gerçek manada
şirkten tenzihin (Allah'ın ortağının olamayacağını ifade etme) bu şekilde
olacağına inanıyordu. Onun için Cenâb-ı Hakkı tenzih muhab-
betinden, ehl-i sünnetin “kulların fiillerinin Allah tarafından ya-

97 Ehl-i Beyt: Peygamberimizin ev halkı, Hz. Ali ve Hz. Fatıma'dan gelen nesil.

98 Bediüzzaman Said Nursî, Risale-i Nur Külliyyatı, Mektûbât (Altıncı Risale olan altıncı mesele), 2313-2314.

ratılması" meselesinde ileri sürdüğü düsturu kabul etmiyordu. Güya böylelikle kulların yaptığı kötü işleri Allah yaratmamış oluyordu. İtibar görmeyen diğer Mu'tezile imamlarına gelince onlar, hakka muhabbetten ziyade ehl-i sünnetin yüksek düsturlarına kısa akılları yetişemediğinden ve ehl-i sünnetin geniş kanunları onların dar fikirlerine yerleşmediğinden ve onları inkar ettiklerinden dolayı reddedilmişlerdir.⁹⁹

A. TARİHTE BİD'AT FIRKALARI

Şîa: Dördüncü halife Hz. Ali'nin tarafını tutanlar ve onun diğer bütün ashâbtan üstün olduğunu kabul edenlere denir.¹⁰⁰ Bu kimseler, Resûlullah'tan sonra "imam"ın (devlet başkanı), Hz. Ali olduğunu iddia etmektedirler ve imamlığın ondan ve oğullarından başkasına geçmeyeceği inancına sahiptirler.¹⁰¹

İbn Hacer'e göre Şiilik, Hz. Ali sevgisi olup onu, fazilet itibarıyla sahâbenin önünde kabul etmektir. Hz. Ali'yi, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in önünde kabul etme Şiilikte aşırıya gitme demektir. Bu kimselere Râfîzî denir. Onların bu aşırılıklarına sövme veya açıktan buğz etme de eklenirse o zaman Râfîzîlikte aşırılığa gidiyorlar demektir. Hz. Ali'nin dünyaya döneceğine (ric'at¹⁰²) itikad etmek ise aşırılığın en şiddetli olanıdır."¹⁰³

Şîa'nın ortaya çıkışı üçüncü halife Hz. Osman (r.a.) döneminin sonuna, gelişmesi ve yayılması da Hz. Ali dönemine rastlar.¹⁰⁴

99 Nursî, Risale-i Nur Külliyyatı, Mektûbât, 567.

100 İbn Manzûr, a.g.e., VIII, 188-189; İbnü'l-Esir, en-Nihâye, II, 519-520.

101 Cürçânî, Ta'rîfât, 129.

102 Ric'at: Râfîzîler'in bâtıl bir itikadıdır. Onlara göre Hz. Ali bulutlar arasında gizlidir. Oğlu Muhammed b. Hanefiyye de ölmemiştir. Medîne ile Yenbü arasındaki Radvâ dağında gizli bir yerde yaşamaktadır. Kıyamete yakın bir zamanda meydana çıkacaktır. Râfîzîler "Hz. Ali gökyüzünden, "Benim filan oğlumla beraber çıkın", demedikçe biz çıkmayız" derler. bkz. Davudoğlu, Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi, I, 55.

103 İbn Hacer, Hedyü's-sârî, 483.

104 Ebû Zehre, Târîhu'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 33.

Şîa, Havâric'le birlikte ortaya çıkan ilk bid'at fırkasıdır.¹⁰⁵ Şîa, bütün görüşlerini, ya Kur'ân'a veya Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) nisbet edilen bir hadise dayandırmaktadır. Ancak bununla beraber, Fars medeniyetinin ve Yahudiliğin, görüşlerinin teşekkülünde tesiri olduğu bazı âlimlerce ileri sürülmüştür.¹⁰⁶

Havâric: 'hâric'in çoğuludur. "Hâric" kelimesi "çıkan, ayrılan, isyan eden" mânalarına gelir. Ehl-i sünnet cemaatinden, din-den, haktan veya Hz. Ali'den Sıffîn savaşıdan sonra ayrılmaları sebebiyle onlara hâricî denmiştir.¹⁰⁷

Hâricî fırkasının doğuşu, hemen hemen bütün tarihçiler tarafından Sıffîn Savaşı'nda hakem meselesinin ortaya çıkışına bağlanmıştır. Buna göre Havâric, hakem tayinini (tahkim) kabul etmesinden dolayı Hz. Ali'den ayrılanların meydana getirdiği bir fırkadır¹⁰⁸ İslâm fırkaları arasında, mezhebini en çok savunan, görüşlerine en şiddetli bağlılık gösteren, genelde en fazla dindarlık yapan, en atılgan ve gözü pek grup bu gruptur. Bunlar savundukları ve ortaya attıkları konularda bazı lafızların zahirine sarılmışlar ve bu zahiri neticelerin kutsal bir din anlayışı olduğu zannına kapılmışlardır.¹⁰⁹

Şiiliğin ve Hâriciliğin çıkış sebepleri gözönüne alındığında bu iki bid'at fırkasının siyâsî sebeplerle tarih sahnesine çıktıkları görülecektir.

Kaderiyye: Kaderi inkar eden bid'at fırkası için kullanılan bir isimdir. Daha açıkçası bu fırka mensubları, Allah'ın takdirini ve kaderini inkar etmektedirler. Onlar kaderi Allah'tan alıp insana vermişler, "İnsan kendi fiilinin yaratıcısıdır." demişlerdir. Yine on-

105 İbn Teymiyye, Mecmû'u'l-fetâvâ, III, 279.

106 Ebû Zehre, Târîhu'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 32, 35-36.

107 İbn Manzûr, a.g.e., II, 249, 251; Fiğlalı, "Hâriciler", a.g.e., XVI, 169.

108 Şehristânî, el-Milel ve'n-nihal, I, 132; Fiğlalı, "Hâriciler", a.g.e., XVI, 169.

109 Ebû Zehre, Târîhu'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 58-62; Fiğlalı, a.g.e., "Hâriciler", XVI, 169, 173.

lar, küfrün ve masiyetlerin Allah'ın takdiriyle olmadığı görüşünü savunmuşlardır.¹¹⁰

Mürcie: “Nasıl ki, küfürle birlikte taatin faydası yoktur aynı şekilde imanla birlikte günah işlemenin zararı yoktur” diyen bid'at fırkasıdır. Yani Allah'ı inkar eden birisinin dinin emirlerinden herhangi birini yerine getirmesinin kendisine hiçbir faydası olmaz; aynı şekilde Allah'a iman eden birisinin Allah'ın yasakladıklarından birini işlemesinin kendisine bir zararı olmaz. Bunlara göre Allah, onlardan azabı geriye bırakmıştır.¹¹¹ Şehristânî'ye göre bu şekildeki irca batıldır.¹¹²

Mürcie fırkasının doğuşu, Hz. Osman'ın öldürülmesi ve akabinde çıkan fitnelere dayanır.¹¹³

Mu'tezile: Kendilerince dalâlet içinde gördükleri Ehl-i sünnet ve Hâricîler'den ayrıldıkları için bu ismi almışlardır.¹¹⁴ Mu'tezile'ye bu ismin verilmesinde daha başka görüşler de ileri sürülmüştür. Bunlardan birisi, birçok kaynağın naklettiği meşhur görüşe göre Mu'tezile'nin kurucusu Vâsıl b. Atâ' büyük günah işleyenin itikâdî açıdan durumu meselesinde hocası Hasan el-Basrî'den ayrılıp mescidde kendisine ayrı bir meclis edindiği için 'ayrılanlar' mânasına “Mu'tezile” adını almıştır.¹¹⁵

Mu'tezile, hicrî ikinci asrın başlarında, Emevîler döneminde ortaya çıkmış, Abbasîler döneminde de uzunca bir süre İslâm düşüncesini etkilemişlerdir. Mezhebin kurucuları olarak Vâsıl b. Atâ' ve Amr b. Ubeyd kabul edilir.¹¹⁶

Mu'tezile'nin ortaya çıkışına tesir eden bazı olaylar olmuştur. Bunları şöyle özetlemek mümkündür:

110 İbn Manzûr, a.g.e., V, 75-80; Cürcânî, a.g.e., 174.

111 İbn Manzûr, a.g.e., I, 84, XIV, 311; İbnü'l-Esîr, en-Nihâye, II, 206.

112 Şehristânî, el-Mîlel ve'n-nihal, I, 161-162.

113 Ebû Zehre a.g.e., 119-120.

114 İbn Manzûr, a.g.e., XI, 440; Zebîdî, a.g.e., XV, 481-484.

115 Abdulkâhir el-Bağdâdî, a.g.e., 85-86; Tehânevî, Keşşâf, II, 1025.

116 Ebû Zehre, Târihu'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 124; Topaloğlu, a.g.e., 170.

1-Hz. Osman'ın şehid edilmesiyle başlayan fitnelerde pek çok mümin kanı akıtılmıştı. Bu olaylar, âlimleri, büyük günah olan masum insanın öldürülmesi konusunda fikir beyan etmeye sevketti. Mu'tezile de bu siyâsî-fikrî problemler hakkında kendine has görüşler ileriye sürmüştü ve yeni bir ekol olarak ortaya çıkmıştır.

2-Peygamber Efendimiz'in vefatından sonra İslâm, Arap Yarımadası'nın dışına çıkmış, başka din ve kültürlerden pek çok kimse Müslüman olmuştu. Bu yeni Müslüman olan kimseler, eski inanç ve kültürlerinin tesirinden kurtulmuş değillerdi. Bunlar, İslâmî esaslara aykırı fikirler yaymaya başladılar. İslâm'a aykırı bu tür fikirlerle mücadele etmek için kuvvetli bir cedel (tartışma) kabiliyetinin yanında hasmın silahını kullanabilecek geniş bir kültüre de sahip olmak gerekiyordu. İşte Mu'tezile bu görevi üstlenildiğini iddia ediyordu.

3-Emevîler devrinden itibaren Arapçaya tercüme edilmeye başlanan Eski Yunan felsefesine ait eserler Mu'tezile tarafından da okunmuş, beğenilmiş ve ekollerinin teşekkülünde tesir icrâ etmiştir.¹¹⁷

Mu'tezile, kendi içinde çeşitli fırkalara ayrılmışsa da hepsinin ittifak ettiği beş esas vardır. Bunların tümünü benimseyen, Mu'tezile'den kabul edilmektedir.¹¹⁸ Usûl-u hamse denilen bu esaslar şunlardır: tevhid, adl, va'd ve va'id, el-menzile beyne'l-menziyleteyn ve emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker.¹¹⁹

Mücessime ve Müşebbihe: Bunlar iki kısma ayrılmışlardır. Biri, Allah'ın zâtını, O'nun dışındakilerin zatına benzetmişlerdir. Diğeri, O'nun sıfatlarını, O'nun dışındakilerin sıfatlarına benzetmişlerdir. Her biri kendi içinde çeşitli fırkalara ayrılmıştır.

117 Topaloğlu, Kalam İlmi Giriş, 171-172.

118 Ebû Zehre, a.g.e., 125.

119 Kâdı Abdulcebbar, Şerhu'l-usûli'l-hamse, 149-749; Ebû Zehre, Târîhu'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 125-129.

Sebeyye: Hz. Ali hakkında aşırılığa giden Abdullah b. Sebe'ye uyanlara denir. İbn Sebe' Hz. Ali'nin peygamber olduğunu iddia etmiş, sonra onun ilah olduğunu iddia edecek kadar aşırı gitmiştir.

B. GÜNÜMÜZDE BİD'AT FIRKALARI

İbâdîlik: Yukarda bahsi geçen Havâric fırkası kendi aralarında da anlayamamış ve dört gruba ayrılmıştır. Bu dört gruptan zamanımıza kadar gelen tek Hâricî fırkası İbâdîlerdir. Bu fırkanın günümüzde, Arap Yarımadası'nın bazı bölgelerinde, Umman, Libya, Madagaskar ve Kuzey Afrika ülkelerinde mensubları bulunmaktadır.

Vehhâbîlik: Yaklaşık iki asır kadar önce Arap Yarımadası'nda Necd dolaylarında Muhammed b. Abdilvehhab (v. 1792) tarafından kurulan Vehhâbîlik, bugün Suudî Arabistan'ın resmî mezhebi durumundadır. Hâricî anlayışın bu fırkanın görüşlerine hakim olduğu görülmektedir.

Vehhâbîler, şefaati kabul etmezler. Dolayısıyla bir şeyi aracı kılmak anlamına gelen tevessülü de kabul etmezler. Onlara göre tasavvuf, İslâmî olmayan bir bid'attır. Mezar ve türbeleri ziyaret, onlara göre en korkunç ve hatta şirk olarak gördükleri bid'atların başında gelir. Peygamberimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) kabrini bile ziyaret edip orada ibadette bulunmak yasaktır, çünkü bu, şirke vesile olabilir. Yine onlara göre, Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) hatırasına hürmet, hırka-i şerif ve sakal-ı şerif ziyaretleri şirktir.

Vehhâbîlerin şirk ve bid'at dedikleri hususlardaki katı tutumları, tevhidi zedeleyici durumlara meydan vermeme düşüncelerinden kaynaklanmaktadır. Halbuki şirk ve bid'at dedikleri konuların dinimizde yeri vardır. Mesela şefaati konusunda, İslam âlimleri şefaatin Allah'a ait olduğunu ve O'nun izniyle olacağını ka-

bul ederler. Bununla beraber Peygamberimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve salih kulların da şefaât haklarının bulunduğunu kabul ederler.

Vehhâbîlerin mezar ziyaretine karşı çıkmaları ise tamamen mesnetsizdir, çünkü Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) mezar ziyaretini tavsiye etmiş ve bizzat kendisi de mezar ziyaretinde bulunmuştur. Kabirlerin tapınılacak yerler haline getirilmesi zaten dinimizce yasaklanmıştır.

Zeydîlik: Şîa'nın kollarından birisidir. Yemen'de yaşamaktadırlar. Şîi mezhepleri arasında en mutedil ve ehl-i sünnete en yakın olanıdır. İlk üç halifeyi kabullerinden dolayı Şîa'nın dışında sayanlar bile olmuştur. Ayrıca bugün Yemen'de Şâfiîler ile Zeydîler arasında din pratiği açısından bir çatışma yok gibidir ve her iki topluluk da aynı camide aynı imamın arkasında namaz kılarlar.

İmâmiyye: Peygamberimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefatından sonra Hz. Ali (r.a.) ve sırasıyla onun iki oğlu ile torunlarını Allah'ın emri, Peygamberin tayini ve vasiyeti ile meşru imam kabul eden ve böylece oniki imama inanmayı dinin aslına dahil bir rûkûn olarak görenlere denir. Bugün Şîa denilince genellikle bu fırka anlaşılır. İmamiyye mezhebi, günümüzde İran'ın resmî mezhebi konumundadır.

Onlara göre imamlara inanmak imanın şartlarından birisidir. Ayrıca imamlar, peygamberler gibi ismet sahibidirler yani günahlardan korunmuşlardır. Bu durum onların imamları, diğer insanlardan üstün gördükleri anlamına gelmektedir. Onların imamet meselesini dinin esaslarından saymaları ve imamların günahattan korunmuş olduklarına inanmaları, İslam dininin ve Kur'an'ın özüne ve ruhuna ters düşmektedir. Çünkü üstünlük ancak takvâya bağlı olan bir meziyettir.

Takiyye meselesi de onlarda önemli bir esastır. Takiyye, elinde kuvvet ve iktidar bulunan kafir ve zalimlerin tehdidi karşısında can ve malını kurtarmak için gerçekte sahip olduğu görüş ve inancını gizlemeye denir. Onlara göre bu vaciptir ve onu terkeden namazı terkedenle aynı durumdadır.

Nusayrîlik: Muhammed b. Nusayr en-Nemîrî (v. 270/883) tarafından kurulmuş aşırı bir Şîî fırkasıdır. Günümüzde çoğunlukla Suriye’de olmak üzere Hatay, Tarsus, Adana, Fırat boyları ve Lübnan’da yaşamaktadırlar.

Nusayrîliğin bütün kollarına göre Hz. Ali mabuddur, tanrıdır. Onlar Müslümanların kıldığı şekilde namaz kılmazlar. Onlara göre, namazın başında “Ali, Muhammed ve Selman’ı yüceltiriz.” demek, namazın yerine getirilmiş olması için yeterlidir. Nusayrîler’de Sünnîlerdeki oruç gibi oruç da yoktur. Zekat da aynı şekilde Sünnîlerdeki gibi değildir. Şeyhe verilen para zekat yerine geçmektedir.

İnanışları ve davranışları göz önüne alındığında, Nusayrîliğin bölgedeki eski dinler ve inanışlardan, Totemcilikten Sabiîliğe, Yahudilik, Hıristiyanlık ve ilkel inanışlardan Müslümanlığa kadar bir dizi inançtan etkilendiği apaçık ortadadır.

Dürzîlik: Şiîliğin İsmailiye kolundan doğmuş bir fırkadır. Fâtımî halifelerinden el-Hâkim’in (hilafeti: 996-1021) veziri Hamza b. Ali tarafından kurulmuştur. Bugün özellikle, Lübnan, Suriye, Filistin ve Ürdün’de yaşamaktadırlar. Dürzîlerin bir kısmı Lübnan ve Suriye’den Amerika, Avustralya ve Batı Afrika’ya göç ederek oralarda yerleşmişlerdir. Azınlık olmalarına rağmen Orta Doğu’nun siyâsî, ictimâî ve iktisâdî faaliyetlerinde önemli roller oynamaktadırlar.

Hamza b. Ali’nin şu görüşleri Dürzîliğin inanç esaslarını be-

lirler: Allah yedi imamın bedenine girmiş ve son olarak da Hali-fe el-Hâkim suretinde görünmüştür. Kendisi de (Hamza) onun nu-runu ve tevhidi öğreten imamdır, peygamberdir. Dürzîler, keli-me-i şehadet, namaz, oruç, hac ve zekatı kaldırmışlardır. Onla-ra göre cennet, cehennem, hesap, cezâ, mükâfât gibi şeyler hep bu dünyadadır. Kıyamet ve hesap günü Dürzîliğe inanmayanlar üzerine kopacaktır. Bu inanışlarından dolayı Dürzîleri, İslam'ın içinde görebilmek maalesef mümkün görünmemektedir.

Kâdiyânîlik: Hindistan'ın Pencap eyaletinin Kâdiyân şehrinde Mirza Gulam Ahmed (v. 1908) tarafından kurulmuş bir mezheptir. Gulam Ahmed ilk önce müceddidliğini ilan etmiş, bir süre sonra da Mesîh (Hz. İsa) olduğunu bildirmiştir. Taraftarlarınca kendisine "nebî" denilmesine bir şey dememiş ve Allah'ın zıllı (gölge) bir nebîsi olduğunu ancak kesinlikle bir şeriat getirmediğini ve nebîliğinin yalnızca Hz. Peygamberin (sallallâhu aleyhi ve sell-em) manevi yansımasından ibaret olduğunu, onun için kendisi hakkında nebî, resûl denilince mecâzî anlamda anlaşılması gerektiğini söylemiştir.

Mezhep günümüzde çoğu Avrupa ülkelerinde, Güney Amerika, ABD, Asya ve Pasifik adalarında ve Afrika'nın hemen her bölgesinde etkili misyonlara sahiptir.

Kâdiyânîliğin Kâdiyân kolu, Gulam Ahmed'in görüşlerini kabul etmeyenleri kâfir olarak görmektedirler. Lahor kolu ise inanç ve ibadetleriyle ehl-i sünnet çizgisindedirler.

Bâbîlik, Bahâîlik: Şîrazlı (İran'da bir şehir) Mirza Ali Muhammed (v. 1850) tarafından kurulan Bâbîlik, daha sonra Bahâîlik adıyla devam etmiştir. "Bâb" kapı demektir. Mirza Ali Muhammed, kendisinin beklenen Mehdî'ye açılan "kapı" olduğunu ileri sürmüştür. Bununla da yetinmeyerek Allah'ın kendisini peygamber

olarak gönderdiğini iddia etmiş ve kendi eseri el-Beyan'ın Kur'an-ı Kerim'den daha üstün olduğunu söylemiştir.

Bâbiler, 1952 yılında Nasîruddin Şah'a suikast teşebbüsünden dolayı Tahran'da hapsedilmişler, daha sonra aynı yıl Bağdad'a sürülmüşlerdir. Bağdad'daki halkın ve alimlerin şikayeti üzerine Osmanlı Hükümeti tarafından İstanbul'a getirilmişler ve buradan Edirne'ye sürülmüşlerdir. Bab'ın halefi olan Mirza Hüseyin Ali, kendisine Bahâullah adını vermiş ve mezhep bundan sonra Bahâîlik adıyla anılmıştır.

Bahâîlere göre Bâb Ali Muhammed, içinde Allah'ın cemali görünen bir aynadır ve herkes O'nu orada temâşâ edebilir. Yine onlara göre Hz. Muhammed son peygamber değil, İslam da son din değildir. Bahâîlere göre namaz, samîmî bir kalble Allah'ı anlamadır. Namaz ferdîdir ve duadan ibarettir. Namaz kılmak Bahâullah'ın eserlerindeki kısımları duaları okumaktan ibarettir. Kible, Akka'da bulunan Bahâullah'ın mezarıdır. Bahâîlerde oruç, Mart ayının 2 ve 21'i arasında 19 gün olarak tutulur. Bab'ın Şîraz'daki evini veya Bahâullah'ın Bağdad'da ikamet ettiği evi, senenin herhangi bir gününde ziyaret etmek hac yerine geçer.

Bu saydığımız görüşlerinden dolayı Bahâîliğe, Şîîliğin sapık bir tarikatı denilebileceği gibi, İslam çizgisinden çıkan dalalet mezheplerinden biridir de denilebilir.

Bahâîler dünyanın dört bir yanına dağılmış durumdadırlar. Bugün İsrail'in Hayfa şehrinde idârî merkezleri bulunmaktadır. Bundan sonra gelen en önemli merkezleri ABD'nin Chicago şehrinin yakınlarındaki Wilmette'de bulunmaktadır. Ülkemizde çok az sayıda bahâî olduğu söylenmektedir.¹²⁰

120 Fiğlalı, Ethem Rûhî, Çağımızda İtikâdî İslam Mezhepleri, s. 91-216.

VIII – BİD'ATLA İLGİLİ FIKHÎ KONULAR

A - BİD'AT EHLİ DİNDEN ÇIKMIŞ MIDIR?

Bid'atçıların Kitab'a ve Sünnet'e muhâlif görüşleri, ehl-i sünnet âlimlerini onların itikâdî durumlarının ne olacağı hususuna yönlendirmiştir. Ehl-i sünnet âlimleri, bid'at fırkaları hakkında umûmî değerlendirmelerin yanında husûsî değerlendirmelerde de bulunmuşlardır. Verilen hükümlerde Resûlullah'ın "Bizim kıldığımız şekilde namaz kılan, kiblemize yönelen ve bizim kestiğimizden yiyen kimse Müslümandır ve Allah'ın ve Resûlü'nün zimmetindedir."¹²¹ şeklindeki hadisinin esas alındığı görülmektedir.

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), ümmetinin yetmiş üç fırkaya ayrılacağını, yetmiş ikisinin Cehennem'e gideceğini¹²² söylemiş fakat bunların orada ebedî olarak kalacaklarını ifade etmemiştir. Aynı zamanda onları İslâm dininden çıkarmamıştır. Hz. Ali (r.a.) ve diğer Sahâbe Efendilerimiz (r.anhüm), kendileriyle savaştıkları halde Hâricîler'i tekfir etmemişlerdir. Ehl-i sünnetin dört büyük imamı da bütün bid'at fırkalarını tekfir etmemişlerdir. Fakat Havâric, Mu'tezile, Cehmiyye ve diğer bid'at fırkaları ehl-i kibleyi tekfir etmekten kaçınmamışlardır.¹²³

İbn Hacer küfürle ilgili olarak şöyle bir ölçü vermektedir: "Kâfir olduğuna hükmedilen kimse küfrü açıkça kendi sözleriyle ifade ediyorsa kesin kâfir olmuştur. Yine sözü küfrü gerektiriyorsa kâfirdir. Bu kimselere, küfrü netice veren itikadları kendilerine arzedilince buna sahip çıkar ve onu kabul ederler. Bu onların küfre girdiklerinin bir delilidir. Fakat itikadlarından dolayı küfre girdikleri söylenip de bunu kabul etmeyenler, bu itikadlarını sa-

121 Buhârî, Salat 28; Nesâî, İmân 9.

122 Tirmizî, İmân 18; Ebû Dâvûd, Sünne 1; İbn Mâce, Fiten 17; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 332, III, 120, 145.

123 İbn Teymiyye, Minhâcu's-sünneti'n-Nebeviyye, III, 60.

vunsalar bile kâfir sayılmazlar. Onların bu savunması küfrü gerektirse bile bunun kesin olmadığına yorulmalıdır, tâ ki İslâm dinî üzere oldukları sabit olsun.”¹²⁴

Kiblemize yönelen kimse, bir şüpheyle veya bir yorumla ulaşmış olduğu Kitab ve Sünnet'e muhâlif bid'atı yüzünden küfre nisbet edilmez. Bununla beraber dinin erkanından olan hususları bile bile veya inadla inkar edenin kâfir olacağı konusunda ehl-i sünnet âlimleri arasında bir ihtilaf yoktur. Haşri inkar eden, "Allah, küçük hadiseleri bilmez." diyen, âlemin kadîm olduğunu (öncesi olmadığını) iddia eden, Allah, cisimlerden herhangi bir cisimdir diyen kimseler kat'î surette kâfir olurlar. Bunlar hayatları boyunca taat üzere olsalar bile durum değişmez.¹²⁵

Hz. Ali, Sa'd b. Ebî Vakkâs ve diğer sahâbîler, Hâricîler'i Müslüman kabul etmişlerdir. Ne zaman ki onlar Müslümanların kanlarını dökmüşler, o zaman Hz. Ali, onların dine muhalif fikirlerine sahip olmalarından dolayı değil, zulümlerini defetmek için onlarla savaşmış, fakat mallarını ganimet olarak almamıştır.¹²⁶

İbn Abbâs'ın bid'atçıları tekfir konusunda farklı bir yaklaşımı olmuştur. Ona göre onların küfrü, İslâm dışındaki Yahudi, Hıristiyan gibi kimselerin küfründen farklıdır, İslâm'dan çıkararak bir küfür değildir. Aynı yaklaşım, İmam Şâfiî ve diğer bazı imamlardan da nakledilmiştir.¹²⁷

İmam Mâlik'e göre kelamcı, zındılaşmış;¹²⁸ İmam Şâfiî'ye göre güvenini kaybetmiş bir kimsedir.¹²⁹ İmam Şâfiî, Kur'an'ın mahluk olduğuna inanan Hafs el-Ferd'i tekfir etmiştir.¹³⁰

124 Sehâvî, Fethü'l-muğîs, I, 364 -365.

125 İbn Hacer, Hedyü's-sârî, 404; İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 561.

126 İbn Teymiyye, Mecmû'u'l-fetâvâ, III, 282.

127 Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, X, 207; Aliyyü'l-Kârî, Şerhu Şerhi Nuhbeti'l-Fiker, 527.

128 Herevî, Zemmü'l-keîlâm, 207.

129 İbn Ebî Hâtim, Âdâbu's-Şâfiî'î ve menâkibuhû, 184.

130 İbn Ebî Hâtim, a.g.e., 194, 195; Ebû Nuaym, Hilye, IX, 112.

Ahmed b. Hanbel, Kur'an'ın yaratılmış olduğuna inananların, Cehmiyye'nin, Kur'ân'ın yaratılıp-yaratılmadığı konusunda bir görüş belirtmeyip susanların (vâkıfe), Kur'ân'ı telaffuzum mahluk-tur diyenlerin (lafziyye) kâfir olduklarını söylemiştir. Yine ona göre Mu'tezile âlimleri zındıktır.¹³¹

Sufyân es-Sevrî, Sufyân b. Uyeyne, Ali b. el-Medinî ve Buhârî halku'l-Kur'ân'a inanan kimsenin kâfir olduğunu söyleyen diğer âlimlerdir.¹³²

Buna karşılık Sehâvî, Kur'an'ın yaratılmış olduğuna inanmanın küfrü gerektirip-gerektirmeyeceği hususunda ihtilaf olduğunu söyleyerek bir fikir birliği oluşmadığını belirtmiştir.¹³³

Vehb b. Cerîr, Abdulhamîd b. Yahya el-Himmânî, Buhârî ve Bîşr b. Mufaddal, Cehmiyye'nin küfre girdiğini söyleyen âlimlerden bazılarıdır.¹³⁴

İbn Teymiyye'ye göre herhangi bir yoruma dayanarak Müslümanla savaşıyor veya bir Müslümanı tekfir eden (kafir olduğunu ileri sürmek) kimse, bu davranışından dolayı küfre nisbet edilmez.¹³⁵

Cemaleddin el-Kâsımî, herhangi bir bid'ata meyleden râvîye fâsık denilemeyeceğini ifade etmiştir. Zira böyle bir itham kolay bir iş değildir. Zira fîsk, Kur'an'da küfrün karşılığında kullanılmıştır. Âyet-i kerîmede: "Öyle ya, mümin olan, hiç fâsık gibi olur mu?" (Secde 32/18) buyrulmaktadır. Sonraki örfeye göre fîsk, küfür olmayan büyük günah işlemeye hastır. Onu işleyene de fâsık denir.¹³⁶

Görüldüğü gibi sövme, irtidad ve küfür kasdı ile olmayıp benzetme, vasıflandırma, hevâ ve bid'ata sevk eden yorum, icthad

131 İbnü'l-Cevzî, Telbisü iblis, 201-218.

132 Buhârî, Halku ef'âli'l-ibâd, 14-25; Zehebî, Mîzân, V, 170.

133 Sehâvî, Fethü'l-muğîs, I, 364.

134 Buhârî, Halku ef'âli'l-ibâd, 13-23.

135 İbn Teymiyye, Mecmû'u'l-fetâvâ, III, 283.

136 Kâsımî, el-Cerh ve't-ta'dîl, 22-34a.mlf., a.g.e., 25.

ve hata yoluyla Allah Teâlâ'ya layık olmadığı bir şeyi isnad etmenin küfür olup-olmadığı konusunda ilk devirlerdeki ve sonraki devirlerde gelen âlimler ihtilaf etmişlerdir. Fakat bu kişiler çoğalıp bir cemaat oluşturdukları vakit onlarla savaşıma konusunda ihtilaf yoktur. Ancak onlara tevbe etmeleri için teklif yapılır. Tevbe ederlerse tevbeleri kabul edilir. Aksi halde onlara savaş açılır.

Fakihler ve kelamcılar da bid'at ehli hakkında şunları söylemişlerdir: "Onlar fâsıktırlar, âsîdirler, dalalet üzeredirler. Biz onları Müslüman kabul ederiz ve onlar hakkında Müslümanların hükümleri ile hükmederiz."¹³⁷

Bununla beraber bid'atlardan bazılarının kesin küfrü gerektirdiği ifade edilmiştir. Allah'ın, ma'dumu (yokluğu, yok olan şeyleri), yaratacağı ana kadar eşyayı veya cüz'iyâtı (küçük şeyleri) bilemeyeceği görüşünde olanlar, açıkça Allah'ı bir cisme benzetenler ve Allah'ın Hz. Ali'ye veya bir başkasına hulûl ettiği (bedenine girdiğine) inanan kimseler bu bid'atlarıyla kesin küfre girmişlerdir.¹³⁸

Hz. Muhammed'in (sallâllâhu aleyhi ve sellem) peygamberliğini veya herhangi bir peygamberin peygamberliğini inkar edenler kâfir olmuştur. Kur'ân'ın ayetlerini kabul etmeyip reddeden yahut naklinde ittifak edilen ve mânasının zahirine hamledilmesinde ittifak bulunan kesin bir hadisi tahsis eden kimsenin küfründe icma vardır. İşte bu sebeple Hâricîler'den hadisle sabit olan recmi iptal edip kabul etmeyenler küfre girmiş olmaktadırlar. Râfıza'dan Kümeyleyiye gibi Sahâbenin hepsini tekfir edenler de kâfir olmuşlardır. İmamlar, peygamberlerden daha üstündür, diyen Râfızâ'nın bazı grupları kesin küfre girmişlerdir.¹³⁹

Hz. Aişe'ye kötülük isnadında bulunmak, Kur'an'da tahrif olduğunu iddia etmek küfür sayılmıştır.¹⁴⁰

137 Kâdi İyâz, Şifâ-ı Şerif Tercüme ve Şerhi, 587-591.

138 Sehâvî, Fethû'l-muğîs, I, 364.

139 Kâdi İyâz, a.g.e., 598-604, 608.

140 Tehânevî, a.g.e., 227.

Fakat bir şüpheyle veya bir yorumla mesela Allah'ın ahirette görülmeyeceğini ileri süren kimse bu hükümden ayırdır.¹⁴¹ Yine yorumla Müslümanların kanlarını ve mallarını helal sayan Hâricîler, Allah'ın sıfatlarını inkar eden bid'at fırkaları tekfir olunmazlar. Çünkü bu kimselerin şehâdetleri kabul edilmektedir. Hattâbiyye'ye mensub kimselerin şehâdetleri ise kabul olunmaz. Bu, onların küfürlerinden dolayı değil, kendi yandaşları lehine yalancı şehâdette bulunmaya cevaz verdiklerinden dolayıdır.

Resûlullah'a söven kimse kâfir olur. Ancak Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in hilâfetini bir te'ville (yorumla) inkar eden kimse kâfir olmaz. Hz. Ali'ye ilah diyen, Cebrâil (a.s.)'ın yanıldığını söyleyen kimse kâfir olur.

Bir delile dayanmadan, büyüklük taslamak suretiyle dinde yasak olan bir şeyi mubah saymak, câiz kabul etmek küfürdür. Bid'at sahibi, kibir olmaksızın hatayla böyle bir şey yaptıysa bu küfür olmaz. Zira Allah, insanların içinden ne geçtiğini daha iyi bilir.¹⁴²

Bir kimseyi veya bir grubu tekfir etme konusunda ehl-i sünnet âlimlerinin daha itidalli davrandıkları ve Kitab ve Sünnet çizgisinde hareket ettikleri bilinen bir husustur. İmam Şâfiî, Nevevî, İbn Hacer ve İbn Dakîk el-İd'in konuyla alakalı sözleri bize bunu göstermektedir.

Konuyla ilgili İmâm-ı Şâfiî'nin sözleri şöyledir: "İnsanlar kesin çizgilerle birbirlerinden ayrılacak şekilde Kur'an ve Sünnet'i yorumladılar. Böylece bazısı bazısının ırzını, kanını helal görür oldu. Fakat selef imamlarımız onları küfür ehli saymakla ırzlarını ve kanlarını helal görme yoluna gitmedi. Onlardan sonra gelen Tâbiûn da bu bid'at ehlini her ne kadar hatalı bulsalar, dalalette

141 Sehâvî, Fethü'l-muğîs, I, 364; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, I, 561.

142 İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, I, 561, 562.

görseler ve Allah'ın haram kıldığını helal saydıklarını bilseler de şehâdetlerini reddetme yoluna gitmediler. Onların başka yönle- re ihtimali olan yorumları, şehâdetlerinin reddini gerektirecek bir husus değildir. Onların bu yorumları -kasdî olmaksızın- ha- ram malı ve kanı helal sayma olsa bile durum değişmez.”

Buna karşılık bid'at ehli gruplar pek çok sahâbeyi tekfir et- mişler. Hatta bununla kalmamışlar, aynı grup içindeki kollar bile birbirlerini tekfir etmişlerdir.

Son devrin İslam âlimlerinden Bediüzzaman Said Nursî'nin konuyla ilgili görüşleri ise şöyledir: Alevî ve Şîilerden aşırı giden- ler, değil Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) aleyhinde, belki Âl-i Beytin muhabbetinden, aşırı derecede muhabbet besliyorlar. Münafıkların tefritlerine mukabil, bunlar ifrat ediyorlar. Şeriat sı- nırından çıktıkları vakit, münafık değil, ehl-i bid'at oluyorlar, fâsik oluyorlar; zındıkaya girmiyorlar. Hazret-i Ali (r.a.), yirmi se- ne hürmet ettiği ve onlara şeyhülislâm mertebesinde onların hükmünü kabul ettiği Ebu Bekir, Ömer, Osman'a (r.anhüm) ilişme- seler, Hazret-i Ali (r.a.) o üç halifeye hürmet ettiği gibi, onlar da hürmet etseler, farz namazını kılsalar yeter.¹⁴³

B - BİD'ATÇININ ARKASINDA NAMAZ KILINIR MI?

Bid'atçının itikâdî açıdan durumu, böyle kimselerin arkasın- da namaz kılınıp-kılınamayacağını gündeme getirmiştir. Bu ko- nuda da âlimlerin ihtilaf ettikleri görülmektedir.¹⁴⁴ Hanefî ve Şâfiî mezhebine göre bid'atçının imâmeti sahihtir. Bid'atçı olma- yan başka birisinin bulunması, durumu değiştirmez. Bir yerde bir tek cuma namazı kılınıyor ve imamı da bid'atçı biriye, bu kim-

143 Nursî, Risale-i Nur Külliyyatı, Emirdağ Lahikası, 1709-1710.

144 Kâdı İyâz, Şifâ-ı Şerîf Tercüme ve Şerhi, 591.

senin imâmeti bütün mezheb imamlarına göre sahihtir. Sahâbe ve Tâbiûn, ilhadla itham edilen ve dalâlete davet eden İbn Ebî Ubeyd'in arkasında namaz kılmışlardır. Yine Sahâbe, Hâricîler'in arkasında namaz kılmışlardır.¹⁴⁵

İmam Şâfiî, kaderinin arkasında namaz kılmayı mekruh sayardı, diğer bir rivâyette Yusuf b. Yahya el-Buveytî'ye "râfizî, kaderî ve mürciînin arkasında namaz kılma" demiştir.¹⁴⁶

Ahmed b. Hanbel'e göre "Kur'an mahluktur" veya "Kur'an'ı telaffuzum mahluktur" diyen kimsenin arkasında namaz kılınmaz. Kılmış olanın namazını iade etmesi gerekir. Kur'an yaratılıp yaratılmadığı konusunda hüküm vermeyen kimsenin de (vâkıfî) arkasında namaz kılınmaz.¹⁴⁷

Nevevî, konuyla ilgili olarak şunları söylemiştir: "Bizim mezhebimizden ve diğer mezheplerden cumhûr-u fukahâ, ehl-i kiblelerden hiçbir kimseyi tekfir etmemiştir. Bizim selefimiz ve halefimiz Mu'tezile ve benzer bid'at ehli arkasında namaz kılmışlar, onlardan kız alıp-vermişler ve İslâm ahkâmını onlar üzerinde icra etmişlerdir."¹⁴⁸

C – BİD'AT EHLİNDEN BİR KIZLA EVLENMEK DOĞRU MUDUR?

Fıkıh kitaplarımızda nikahın şartları belirtilmiştir ve bu şartlardan birisi de evlenecek olan erkek ve bayanın Müslüman olmasıdır. Yalnız ehl-i kitaptan (Yahudi ve Hıristiyanlar) kız alınır fakat onlara kız verilmez.¹⁴⁹ Bu durumda evlenilecek olan bayan kelime-i şehadeti getiriyor, Müslümanlığın prensiplerini kabul ediyorsa o zaten Müslümandır ve onunla evlilik dinen caizdir.

145 İbn Teymiyye, Mecmû'ül-fetâvâ, III, 280, 281; Minhâcu's-sünneti'n-Nebeviyye, III, 62.

146 Herevî, Zemmü'l-keîâm, 255-256.

147 İbnü'l-Cevzî, Telbisü İblîs, 207.

148 Sehâvî, Fethü'l-muğîs, I, 365.

149 Hayrettin Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, I, 318.

Akidemizle alakalı bazı meselelerde ehl-i bid'atın bir kısmı esasen Müslüman nazarında dinsiz sayılır, bir kısmı ehl-i dalalet sayılır, bir kısmı günahkar sayılır.

Mesela öyle bid'atçılar vardır ki, Allah'ı bir cisme benzetirler veya Allah'ın bir insana hulûl ettiğini iddia ederler. Mesela Râfızîlerden aşırıya gidenler, hâşâ ve kellâ, Allah Teâlâ'nın Hazret-i Ali'ye hulûl ettiğine inanırlar ve en tehlikeli de bunlardır. Bunlar sadece sünnî değil, insanlık düşmanıdır. Günümüzde İran'da bu akideye sahip olanlardan görmek mümkündür. Bu akide ayrıca Hindistan'da neş'et eden Gulâm Ahmed'in Kâdiyânîlik tarikatında vardır. Amerika'da gelişme istidadı gösteren zenciler arasında da bu akideye rastlamak mümkündür. Bunların hepsi, başlarında bulunan zâta bir nevi ilah nazarıyla bakarlar. Bu anlayışta bulunanlar mümin kabul edilmediği için bu düşüncede olanlarla evlenilmesi doğru değildir.

Şiilerden bazıları Resulu Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) nübüvvetini hedef alırlar. Hak peygamber Hz. Ali (r.a.) idi, Hz. Cebrâil (a.s.) yanıldı, Hz. Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) götürdü, derler. Burada -hâşâ ve kella- hem Allah'a karşı terbiyesizlikte bulunuyorlar, hem Hz. Cebrâil'i vazifesini su-i istimal etmekle ittiham ediyorlar, hem Resul-ü Ekrem'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) haklı olmadığı halde haksızlık yapmakla suçluyorlar, hem Hz. Ali (r.a.), yapılan bu karşılıklı haksızlıklar karşısında mümâşât yaptı (yumuşaklık gösterdi), korktu, takiyye yaptı gibi ithamlarla karılıyorlar. Bir şey yapayım derken katmerli cürüm işliyorlar. Resul-ü Ekrem'in nübüvvetini hedef alan bu tür Şiilik de küfürdür. Bunlarla da kız alıp verilmez.

Ayrı bir Şiilik daha vardır. Bu şiiilikte Resul-ü Ekrem'e, vahye, Cenab-ı Hakk'a karşı bir saygısızlıkta bulunulmuyor fakat Şey-

heyne (Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer r.anhüma) karşı bir tutum, bir davranış vardır. Derler ki, Resul-ü Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamberdi ama Hazret-i Ali O'nun vârisiydi. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer (r.anhüm) bu işi el çabukluğu yapıp kendi şahıslarında topladılar. Hilafet meselesi Hz. Ali'den, Hz. Ebu Bekir'le, Hz. Ömer'e kaydı, derler. Bunlar ehl-i dalalettir, ehl-i bid'attır. Hâşâ, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer'i tekfir ediyorlarsa bunlar da kafir olur, tekfir etmiyorlarsa dalalette kalırlar. Allah dilerse azab eder, dilerse afveder. Şeyheyı tekfir edenlerle evlenilmez ama tekfir etmiyorsa evlenilebilir.

Bir de Hz. Ali'ye aşırı muhabbetten kaynaklanan bir Alevilik vardır. Bu siyasi Alevilikten daha ziyade, bir tarikat Aleviliğidir. Meziyetleri ve Efendimize (sallallâhu aleyhi ve sellem) yakınlığı itibariyle Hazret-i Ali'yi çok üstün görme bu Alevilikte hakimdir. Fakat bu üstün görme Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın (r.anhüm) büyüklüğünü inkar manasına gelmez. Bu kimselerden kız alınıp verilebilir.

Kısaca itikadıyla küfre giren bir kimseyle evlenmek dinimizce haramdır. Böyle bir kimse ehl-i bid'at bile değildir, küfür milletine dahil olmuştur.

D – CAMİLERDE NAMAZLARDAN SONRA MUSAFAHA YAPMANIN HÜKMÜ NEDİR?

Camilerde ve mescidlerde beş vakit namaz, cuma namazı ve bayram namazlarından sonra musafaha yapılması bid'attır. Böyle bir uygulama Asr-ı saadette ve sonraki dönemlerde görülmemiştir. Meşru ve sünnet olan musafaha, Müslümanın diğer bir Müslüman kardeşiyle karşılaştığı anda selamlaşp musafaha yapmasıdır. Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) konuyla ilgili beyan-

ları şöyledir: “İki Müslüman karşılaşıp musafahada bulununca, ayrılmalarından önce (küçük günahları) mutlaka affedilir.”¹⁵⁰

İmam Birgîvî (981/1573), özellikle cuma ve bayram namazlarından sonra âdet hâline getirilen, musafaha konusunda, özel bir kitapçık kâleme almıştır. Söz konusu kitapçıkta konumuzla alakalı şu açıklamayı yapıyor: “Şâyet fakihler, ‘namazlardan sonraki to-kalaşmayı’ mekruh değil de mubah deselerdi bile, biz bu uygulamaya günümüzde, mekruh diyecektik. Çünkü halk, bu işe, titizlikle devam etmekte ve terk edilmemesi gereken bir sünnet gibi anlamakta terkine cevaz bile verilmemektedir. Bazı âlimlerin bunu, İslâm’ın şeâirinden¹⁵¹ saydıklarını da duyduk. Ey insaf sahibi, dikkat et! İleri gelenler böyle düşünürse, halk nasıl düşünür?”

İşte neticede bu hâle gelen her mubah mekruhtur. Hatta alimlerden biri, kendi zamanında eyyamu’l-bîdde (her ayın 13, 14 ve 15. günleri) oruç tutmak yaygın bir hâle gelince, vâcip olduğu kanaati ortaya çıkmasın diye buna mekruh fetvasını vermiştir. Oysa bugünlerde oruç tutmak, bu oruç hakkında gelen haberlerin çokluğundan ötürü mustahaptır. Mubah veya mekruh olan işleri ise sen düşün!”¹⁵²

E – LİHYE-İ ŞERİF'E NİÇİN HÜRMET EDİYORUZ?

Ülkemizde ve diğer Müslüman ülkelerdeki bazı camilerde Peygamber Efendimiz’e ait olduğu söylenen saç telleri vardır ve biz hürmeten onlara “Lihye-i şerif” deriz. Bazı kimseler lihye-i şeriflerin pek çok yerde bulunmasının imkansızlığını ileri sürerek bunların gerçek olmadığını iddia etmekte ve bu sebeble lihye-i şeriflere Müslümanların saygı duymasını dillerine dolamaktadırlar.

150 Ebu Davud, Edeb 153; Tirmizî, İstî'zan 31.

151 Şeâir: Görüldüğünde veya duyulduğunda İslâm’ı hatırlatan uygulamalar. Ezan gibi.

152 İmam Birgîvî, Risâletu'l-Musâfaha, 31.

Bilindiği gibi Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Sahâbe'ye zaman zaman yüzük, cübbe, entari.. gibi eşyalarını hediye etmiştir. Ancak bunların miras olarak taksim edilmeyip daha sonraki dönemde kaybedilmiş olma ihtimali büyüktür. Günümüzde lihye-i şerif ziyaretleri yapıp bunlara saygı duyulduğu ve şifa niyetiyle yüze-göze sürüldüğü gibi o dönemde de Sahâbe Efendilerimiz bunlara saygı duyuyor ve bunların hediye edilmesini kendi adlarına büyük bir mazhariyet olarak kabul ediyorlardı. Onlara, bu şekilde bir saygıda mahzur olmamakla beraber, bunu günümüzde bir kısım yerlerde yapıldığı gibi belli kural ve kaidelere sokarak; formülize etmek yanlış ve bid'atdır.¹⁵³

Konuyla ilgili olarak Üstad Bediüzzaman Said Nursî'nin cevabını da burada vermek istiyoruz:

Hadisçe sabittir ki, Resul-ü Ekrem aleyhissalâtü vesselâmın lihye-i saadetinden düşen saçların taneleri sınırlıdır. Otuz kırk tane veya elli altmış tane gibi az bir miktarda iken, binler yerde lihye-i saadetin saçları bulunması, beni bir zaman çok düşündürdü. O vakit hatırıma gelmiş ki, lihye-i saadet, yalnız lihye-i şerifin saçlarından ibaret değil. Belki mübarek başının tıraş oldukça hiçbir şeyini kaybetmeyen Sahabeler, o nurlu ve mübarek ve daimî yaşayacak saçları muhafaza etmişler. Onlar binlerdir; şimdiki mevcuda denk gelebilirler.

Yine o vakit hatırıma geldi ki: Acaba her camide bulunan, doğru bir sened ile bu saç Hazret-i Risaletin saç olduğu sabit midir ki, ona karşı ziyaret makbul olabilsin?

Birden hatıra geldi ki, o saçların ziyareti vesiledir. Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâma karşı salâvat getirmeye sebep ve bir hürmet ve muhabbete vesiledir. Vesilelik yönü o şeyin zâtına bakmaz, vesilelik cihetine bakar. Onun için, eğer bir saç hakikî olarak

153 Gülen, Fasıldan Fasıla, III, 49-50.

lihye-i saadetten olmazsa, madem zâhir hale göre öyle telâkki edilmiş ve o vesilelik vazifesini yapıyor ve hürmete ve teveccühe ve salâvata vesile oluyor; kat'î senetle o saçın zâtını teşhis ve tayin lâzım değildir. Yalnız, aksine kat'î delil olmasın yeter. Çünkü ummun anlayışı ve ümmetin kabulü bir çeşit delil hükmüne geçer.

Bazı takva sahibi kimseler, böyle işlerde, ya takvâ veya ihtiyat veya azîmet noktasında ilişmeler de, hususî ilişirler. Bid'at da dese-ler, bid'at-ı hasene çeşidine dahildir. Çünkü salâvata vesiledir.¹⁵⁴

F – TASAVVUF BİD'AT MIDIR?

Bazı noktaları istisna edilecek olursa, tasavvufun İslam'ın malı olduğu, ondan kaynaklandığı ve hatta gereğine uygun bir İslâmî hayatın zarûrî neticesi olduğu gerçeği İslam alimlerinin büyük çoğunluğu tarafından hüsnü kabul görmüştür. Bu çoğunluğun dışında kalıp bazı noktalarda tasavvufun farklı dış kaynakların ürünü olduğu düşüncesinde olanlar bile şöyle bir yaklaşımı kabul etmektedirler: Tasavvuf, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) devrinde fiilen var olan zühd (dünyayı kalben terketme) hareketinin, zamanla çeşitli tesirler neticesi gelişmesiyle gün yüzüne çıkmıştır. Yani tasavvuf zühd hareketinin bir uzantısıdır. Tasavvuf, bazı İslam alimlerince tenkit edilmiş olmasına rağmen onu bütünüyle inkar eden bir İslam alimi yok gibidir.

Ancak, tasavvufu bir çeşit mistisizm olarak gören ve mistisizmi insanlığın ortak malı, her dinin özü olarak nitelendiren müsteşrikler (İslam'la ilgilenen batılı bilginler), tasavvufun bir müessese haline gelmesinin İslam dışı sebeplere borçlu olduğunu iddia etmiş ve bunun böyle olduğunu göstermek için büyük gayret sarfetmişlerdir. İslâmî konularla ilgilenen bu batılı bilginlerin objektif

154 Nursî, Risale-i Nur Külliyyatı, Lem'alar, 637.

olduklarını, taraf tutmadıklarını ve art niyetli olmadıklarını söyleyebilmek mümkün gözükmemektedir.

İşte bu batılı bilgilerin etkisinde kalan bazı Müslüman araştırmacılar, tasavvufun sonradan İslam'a sokulduğunu, yani bütünüyle bid'at olduğunu söylemişlerdir. İddialarına mesnet olarak tasavvufun bu adla Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde olmadığını göstermektedirler. Bu yaklaşım tarzıyla hareket edilirse bütün İslâmî ilimlerin bid'at olması gerekir. Çünkü tefsir, hadis, fıkıh vs. hiçbirisi kendi adıyla Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında mevcut değildi. Tasavvufun bid'at olduğunu ileri sürenleri çok az sayıda destekleyenler olmuştur. Bu da sevindirici bir durumdur.¹⁵⁵

G – TARİKATLARDAKİ EVRÂD VE EZKÂR BİD'AT MIDIR?

İbadetlerle ilgili sonradan ortaya çıkan yeni icadlar bid'attır. Çünkü bu yeni icadlar "İşte bugün sizin dininizi kemâle erdirdim." (Maide, 5/3) ayetinin sırrına ters olduğu için reddedilmiştir. Fakat tarikatlarda evrad ve ezkâr (vird ve zikir kelimelerinin çoğulu) asılları Kitap ve Sünnetten alınmak şartıyla, ayrı ayrı tarzda, ayrı ayrı surette olmakla beraber, dinin ana prensip ve ilkelerine ve Sünnet-i Seniyyeye muhalif olmamak ve onları değiştirmemek şartıyla bid'at değillerdir. Fakat bir kısım alimler bunlardan bir kısmını bid'atlara dahil edip, fakat "bid'at-ı hasene" namını vermiş.¹⁵⁶

Başka bir yaklaşımla ele alacak olursak Allah Teâlâ: "Ey imân edenler! Allah'ı çokça zikredin." (Ahzab, 33/41) buyurur. Acaba buradaki çokluk nedir? Eğer Allah'ın (c.c.) mutlak zengin olduğunu, bizim de nihayetsiz muhtaç olduğumuzu nazara alırsak, de-

155 Yüce, Tasavvuf ve Bid'at, s. 77-78.

156 Nursî, a.g.e., 610-611.

vamlı O'nu zikredip, takdiste bulunmamız gerekmez mi? Hem meselâ, tekrarlanması sevap olan ve aynı zamanda sünnet olan "Sübhanallahi ve bi-hamdihi Sübhanallahi'l-azîm" kelimesini formüle etmişler ve demişler ki günde beş yüz defa, "Lâilâhe illallah" kelimesini de günde bin defa tekrar etmeliyiz. Bu adet altı yüz-yediyüz de olabilir. İşte Rasûlullah'dan (sallallâhu aleyhi ve sellem) rivayet edilmeyen ameller ve zikirlerin formülü buna benzer şekillerde ve daha çok da ilhamla tesbît edilmiştir. Bu itibarla, birşey sahih sünnette yoksa hemen inkâra gidilmemeli, onun sünnette bir dayanağının bulunup bulunmadığına bakılmalıdır. Ayrıca bu zikirlerin sesli ya da sessiz şeklinde yapılması da sünnette belirlenmiş değildir. Biz bunları, kendi rûh hâlimiz itibariyle bazen sessiz, bazen sesli yapmak isteyebiliriz. Tabî bütün bunların aslı dinde olduğu için bunlar bid'at-ı hasene tarifine girerler.¹⁵⁷

Öte yandan Kur'an ve Sünnet'in üzerinde ısrarla durduğu konulardan biri de zikirdir. Kur'an'da zikir kelimesi ve ondan türeyen kelimeler iki yüz elli küsur defa geçmektedir. Konu ile ilgili hadisler ise hemen hemen her hadis kitabında ayrı bir bölüm veya bölümler olacak şekilde, büyük bir yekûn tutmaktadır. Bundan dolayı zikrin din içindeki varlığı konusunda tereddüde yer yoktur. Şunu bilmemiz gerekir ki, Kur'an ve Sünnet, dinin ana ilkelerini belirler. Teferruat (ayrıntılar) ise müctehid alimlerin işidir. Nasıl ki, namaz, oruç, zekat, hac gibi ibadetlerin ana ilkeleri Kitap ve Sünnetle belirlenmiş, teferruat kısmı ise alimlerin ictihadına havale edilmişse zikir konusunda da ana ilkeler ayet ve hadislerle ortaya konulmuş, icra şekli ise bu işin uzmanlarına, diğer bir tabirle kâmil mürşitlerin ictihadına bırakılmıştır.

Yalnız, zikrin ne zaman, ne şekilde, hangi sözcüklerle, ne kadar süre ile, hangi yer ve durumda, sesli mi-sessiz mi, yalnız ba-

157 Gülen, Fasıldan Fasıla, II, 302-303.

şına mı- toplu olarak mı.. yapılacağı konusunda Kur'an ve Sünnet'ten bir cevap bulmak mümkün gözükmemektedir. Bu durum zikrin özelliğinden kaynaklanmaktadır. Çünkü zikrin devamlı ve çokça yapılması zikirde önemli bir esastır. Zikrin kayıt altına alınması ise buna engel olabilir.

Zikir konusunda en çok tenkit edilen ve bid'at olarak görülen bazı noktalar vardır. Bunlar, zikrin açık-gizli, topluca ve raks şeklinde yapılmasıdır.

Bütün insanlar birbirlerinden farklı yaratılış ve kabiliyetlere sahiptirler. İnsanların eğitiminde bu farklılıklara dikkat etmek gerekir. Her insan tek bir kalıba sokulamaz. Bu yüzdendir ki, Yüce Rabbimiz "Allah'a yaklaşmak için vesile arayın" (Maide, 5/35) buyururken "vesile"yi genel manada söylüyor. Yani tek bir yol değil, birden çok yolla Allah'a ulaşılabilir. Yalnız bunun tek şartı, vahyin verileriyle çatışmayan bir vesile olmasıdır. Bu sebeple tasavvuf büyükleri zikir konusunda katı bir şekilcilik yerine salikin kişilik yapısı ve kabiliyetlerine göre farklı usuller kullanmışlardır. Salikin derecesine göre, ya açık zikir yapmayı veya gizli zikir yapmayı tavsiye etmişlerdir.

Dinimizde gizli veya açık zikrin yeri var mıdır, sorusuna gelince, Kur'an'ın gerek namaz içinde gerek namaz dışında bazen sesli bazen sessiz okunduğu, namaz sonrası tesbihatın alışma döneminde sesli ve topluca yapıldığı, Peygamberimiz'den aktarılan bir çok duanın sesli yapılırken ezberlendiği, sesli olarak Kur'an okuyan veya dua eden bir çok sahâbîyi gören Peygamberimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) onların bazı davranışlarını tadil etmekle beraber onları bundan men etmediği bilinen hususlardandır.¹⁵⁸ Ayrıca sesli olarak zikir yapılabileceğini ifade eden birçok hadis-i şerif de bulunmaktadır. Bu hadis- şeriflerden birisi şöyledir: "Allah, "ben kuluma beni bildiği şekliyle muamele ederim. Eğer be-

158 Tirmizî, Salat 330; İbn Mâce, İkâme 179.

ni gizlice zikrederse ben de onu gizlice zikrederim. Eğer beni topluluk içinde zikrederse ben de onu daha hayırlı bir topluluk içinde zikrederim” buyurmuştur.”¹⁵⁹

Toplu halde yapılan zikrin de dinimizde yeri vardır. Cemaatle kılınan namaz, özellikle cuma namazı ve hac gibi toplu yapılan ibadetler Kur’an’da zikir olarak nitelendirilmişlerdir (Bakara, 2/198-203; Hac, 22/28; Cuma, 62/9-10). Bir hadis-i şerifde “Allah’ı zikreden bir topluluğu melekler çevreler, rahmet onları kuşatır ve üzerlerine sekîne (ilâhî huzur) iner. Allah böyle bir topluluğu yüce katındaki varlıklarla anar.”¹⁶⁰ denilmiştir.

Raks ve dansa benzeyen, mü’minin vakar ve ciddiyetiyle bağdaşmayan, tasavvufun karşı olduğu gösteriş kokusu veren ve maksadı aşan hareketlerin, özellikle zikir esnasında sergilenmesi doğru değildir.¹⁶¹

H – MEVLİD OKUMAK VEYA OKUTMAK BİD’AT MIDIR?

Merhum Süleyman Çelebi’nin Peygamberimizi (sallallâhu aleyhi ve sellem) övdüğü “Vesîletü’n-necât” isimli bir kasidesi vardır ve halkımız bu kasideyi “mevlid” ismiyle tanır. Bu kasidenin okunmasına bid’at nazarıyla bakanlar olsa da şunu unutmamak gerekir ki, meselâ Ka’b b. Züheyr, Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) huzurunda O’nu övmüş ve takdir görmüştür. Yine aynı şekilde Hassan b. Sabit de teyid ve teşvik görmüştür. Mevlid de çok rahatlıkla aynı şekilde mütalâa edilebilir. Belki formül olarak aslı yoktur denebilir. Ama, dinde hiç yeri yoktur, denmez. Ne var ki, bu güzel âdette işi ticarete döküp, yozlaştıranlar mes’ul olurlar. Zaten ticarete dökülürse, bunların değil mevlid okumaları, Kur’ân

¹⁵⁹ Buharî, Tevhid 15, 43; Müslim, Zikir 3, 18, 19; Tirmizî, Daavât 131.

¹⁶⁰ Tirmizî, Daavât 7.

¹⁶¹ Yüce, Tasavvuf ve Bid’at, s. 86-91.

okumaları bile doğru değildir. Zira Kur'ân, böyle ağızlarda renk kaybına uğrar ve te'sirini yitirir.¹⁶²

Ölen bir kimse için mevlid okunması, halk arasında yaygın olan bir uygulamadır. Dinimizde ölen birisi için mevlid okunacak diye bir emir veya bir uygulama yoktur. Dinin bir emri gibi telakki ederek mevlid okutanlar bid'at işlemiş olmaktadır. Mevlidi Kur'ân'dan daha üstün tutarak okutmak ise daha büyük bir günahtır. Ölenin yakınları bir şey yapmak istiyorlarsa, Kur'ân okuyarak veya sadaka vererek sevabını ölene bağışlayabilirler.

I – CENAZE VE KABİRLERLE İLGİLİ BİD'ATLAR

Cenaze namazı kıldıktan sonra, ölen şahıs hakkında konuşmak, uzun uzun medhiyeler düzmek de bid'attır. Böyle bir uygulamaya Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında görülmemiştir. Dinimize göre cenaze namazını kıldıran imam, orada hazır bulunanların şهادetlerini söyletme için bir iki rahmetle yad etme cümlelerini söyler ve fazla sözü uzatmaz. Bu konuda Peygamberimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) tavsiyesi de cenazenin bir an evvel bekletmeden makamına ulaştırılması ve gömülmesidir. Efendimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) konuyla ilgili beyanları şöyledir: “Cenazeyi acele defnetmeye çalışın. Eğer sâlih biri ise, kendisine iyilik yapmış olursunuz. Böyle biri değilse, belayı bir an önce sırtınızdan atmış olursunuz.”¹⁶³

Bir kimsenin ölümünün kırk ve elli ikinci günlerinde mevlid okunması, ziyafetler tertib edilmesi, merasimler düzenlenmesi halk arasında yaygın olan bir bid'attır. Dinimizde ölenin arkasından gün belirtilerek bazı işlerin yapılması gibi bir emir yoktur. Dinin emri zannederek bu tür âdetleri yerine getirenler, bid'at işlemiş olmaktadır. Ölen için bir şeyler yapılması isteniyorsa,

162 Gülen, Fasıldan Fasıla, II, 303.

163 Buhârî, Cenâiz 52; Müslim, Cenâiz 51; Muvatta, Cenâiz 56.

dinimize en uygun olan davranış Kur'ân okuyarak veya sadaka vererek bunun sevabını ölene bağışlamaktır.

Zamanımızda mezarlar için dinin ölçülerini aşarak gereğinden fazla masraf yapmak bir âdet halini almıştır. Hatta bunun bir ihtiyaç olarak görüldüğünü söylememiz abartı olmaz. Kabirlerin etrafını betonla çevirme, mermerle kaplama füzuli masraf olmakla kalmıyor, daha çok yer işgal ettiği için toprak israfına da sebep oluyor. Ülkemizde şimdiye kadar mezarlar için yapılan füzûli masrafların 12 milyar doları bulunduğu tesbit edilmiştir.¹⁶⁴

Dinimize göre kabirler için aşırı masraflar yapılması haramdır. Mezar taşlarına isim ve vefat tarihi dışında yazılar yazılması, resim yapıştırılması bid'attır ve dolayısıyla haramdır. Mezarlar için harcanan paranın orada yatan ölüye hiçbir faydası dokunmaz. Oralara harcanan paralar fakirlere, muhtaçlara, bundan daha önemlisi gelecek neslin yetiştirilmesi yönünde kullanılmak üzere fakir öğrencilere ve onların barınacakları yurt ve yuvalara verilse hem kabirde yatan için hem de yardımda bulunan için çok sevaplı bir amel olur.

Dinimizce, mevtanın kabrinin belli edilmesi için az yüksekçe olmasında ve baş ve ayakucuna ismi yazılı bir ağaç veya taş konulmasında bir beis görülmemiştir.

Kabirlerle ilgili diğer bid'atlar ise şöyledir:

Ölü adına kurban kesmek. Zira kurban Allah adına kesilir ve sadece sevabı ölüye bağışlanabilir.

Kabir yanında sevabını ölüye bağışlamak için veya başka gayelerle namaz kılmak,

Mezar yanında sesli olarak zikir yapmak,

Kabir etrafında Kâbe'yi tavaf eder gibi dönmek.¹⁶⁵

164 Zaman Gazetesi, Turkuaz eki, 30.01.2005.

165 Akay, M. Akif, Ölülerin Arkasından Yapılan Ameller, Yeni Ümit, s. 23, sayı: 68, Nisan–Mayıs–Haziran 2005.

İ – ÖLEN İÇİN DEVİR YAPILMASI VE DİNİMİZİN BU KONUDAKİ HÜKMÜ

Vefat eden bir Müslümanın varisleri veya daha uzaktan yakınları, onun kılamadığı namazları, tutamadığı oruçları ve yerine getiremediği yeminlerinin keffareti adına, “Allah’ın rahmeti engindir” mülâhazasıyla, fakirlere para dağıtırlar. Aslında ne âyet, ne hadis, ne icmâ, ne de kıyas-ı fukahâ ile sâbit olmayan bu husus, hayatı boyunca Allah’a kul olmaya çalışmış, namazı niyazı, oruç ve hacıyla ömrünü geçirmiş bir insanın, ölüm hastalığında birkaç gün kılamadığı namazlarından dolayı, her namaz için bir fitre miktarı tayin edilerek ortaya çıkmış bir mes’eledir. Yukarıda da işaret ettiğimiz üzere, “Allah’ın rahmeti, merhameti engindir; umulur ki affeder” düşüncesiyle fukaha bu uygulamaya ses çıkarmamıştır.

Hattâ, kazâyâ kalmış namaz veya oruçların tamamı için verilecek miktar bulunamadığında, eldeki para bir fakire verilir, o da artık kendi mülkü olan parayı ölünün yakınlarından birine hibe eder.. ve bu muâmele, namaz, oruç, yemin sayısınca devam ederek, her seferinde bir keffaret verildiği kabul edilir. Bu sebeple de buna ‘devir’ adı verilmiştir.

Ne var ki, her iyi şeyi sūstimâl edenler çıktığı gibi, bu âdeti de zamanla şu iki noktadan kötüye kullananlar çıkmış; dolayısıyla de iş, asıl mecrâsından sapmıştır.

1. Hayatı boyunca alınları secdeye varmamış insanlar için de, ya vasiyet yoluyla, ya da varisleri tarafından aynı usûl uygulanır hale gelmiştir.

2. Sözde din adamları, maddî menfaat mülâhazasıyla bu çarpık uygulamayı yaygınlaştırmış ve ihtiyaçları olsun olmasın, devir paralarını kendileri almaya başlamışlardır.

Başlangıç itibariyle iyi niyetle ortaya atılan ve bu yüzden fukahânın ses çıkarmadığı bu uygulama, bugün sûistimâller neticesinde yozlaştırılmış, akıl ve mantık dışı bir konuma gelmiş bulunmaktadır. Bu açıdan denebilir ki, illâ da devir yapılacaksa aslî hüviyetine göre yapılmalı, aksi takdirde vazgeçilmelidir. Bundan daha önemlisi de, tam bir şuur ve dikkatle hayatımızı kulluk atmosferinde geçirebilmektir.¹⁶⁶

166 Gülen, Fasıldan Fasıla, I, 393-394.

İKİNCİ BÖLÜM
HURAFE

*Bakın ne hale getirmiş ki, cehlimiz dini,
Hurafeler bürümüş en temiz menâbiini;
Kitabı, Sünneti, icmaı kaldırıp attık;
Havassı maskara yaptık, avâmı aldattık.*

Mehmet Âkif ERSOY

GİRİŞ

İlahi dinler, insanların doğrudan uzaklaştığı, kendisine birtakım putlar edindiği, hurafe ve batıl inanışların esiri olduğu dönemlerde gelmiş ve insanları boş ve asılsız inanışlardan kurtarmaya, ebedî saadete ulaştırmaya gayret etmiştir. İlahi dinlerin bu gayreti bir anlamda bir tevhid mücadelesidir. İslam dini gelmeden önce Arapların yaşadığı Cahiliye Dönemi, içinde pek çok asılsız, akıl ve mantıktan uzak inanışların bulunduğu bir dönemdi.

Hurafe ve batıl inanışlar cahillik, alışkanlık, görenek, propaganda, çıkar hesapları, kişisel zaafılar, yanlış yorumlar ve yanlış bakış açıları neticesinde ortaya çıkarlar. Öte yandan hurafe ve batıl inanışlar, daha çok sağlık, ihtiyaç ve gelecek hakkında önceden bilgi sahibi olma gayesiyle belli bazı konularda ve bilhassa kadınlar arasında yaygındır. Geçim ve sağlık şartlarının iyileştirilerek halkın refah seviyesinin yükseltilmesi, hurafelerin ortadan kalkmasına yardımcı olacaktır. Fakat bu tek başına yeterli değildir. Çünkü hurafe ve batıl inanışlar, insanların ekonomik durumlarından öte kültürel ve eğitimle de ilgili bir meseledir.

Dinler Tarihi araştırmacıları, hurafe ve batıl inanışların hemen hepsinin temelinde ecdada bağlılık, ateş, su, orman ve ağacı kut-sal kabul etme gibi sebeplerin yattığını bildirirler. Bazı yaratıklar-da üstün güç ve nitelikler görerek, onların yakınlığını elde etmek için onlara belli zamanlarda kurbanlar sunmak gibi sapıklıklar, insanlığın tarih boyu sıkça görülen yanılığı olmuştur. Kendilerini bu yanılıılardan kurtarmaya çalışan peygamberleri ve inananları uğursuzluk sebebi olarak suçlayan milletler bile görölmüştür. Hatta İslamiyet'in getirdiği en mükemmel dinî ve akli gerçekleri "öncekilerin uydurmaları, masalları" diye hurafe ve batıl inanış-lar adına mahkum etmek isteyenler de çıkmıştır.¹⁶⁷

Hurafe ve batıl inançlar ilk önce onlara kapılanlara dokunur. Çünkü bu kimseler bu türlü yanılış ve çarpık düşünce ve davra-nışlarla farkına varmadan doğru yoldan saparlar.

Öte yandan hurafeler, toplumda neyin doğru neyin yanılış ol-duğu şeklinde bir kavram ve değerler kargaşasına sebebiyet ve-rir. Kimileri inandıkları hurafelerin dindarlık olduğunu ileri sürer, diğer yandan gerçek dini yaşayanlara da birtakım iftiralarda bu-lunurlar. Böyle bir toplumda ise kargaşanın ve insanları birbirine düşürecek bir anarşinin patlak vermesi kaçınılmazdır.

Henüz kurumsallaşmamış halk inançlarından oluşan ilkel toplulukların dinlerinde hurâfe kavramının varlığı düşünülemez. Hurâfe kavramı değer koyan bir ifade olarak; ancak medeniye-tin ilerleyişi sonucunda inanç biçimlerinin farklılaşması ile birlik-te ortaya çıkmış olmalıdır. Bazı inançların hurâfe sayılarak olum-suz manada ayrı bir kategoriye sokulması, özellikle tek Tanrılı dinlerin hakimiyet sağlaması sonucunda vuku bulmuştur.

Hurâfenin akıl dışı ve yanılış bir inanma biçimi olarak değer-lendirilmesi ilk defa Romalı yazarlarda ortaya çıkar. Eski Romalı

167 İsmail Lutfi Çakan, Hurâfeler ve batıl inanışlar, 12-13, 14.

yazarlara göre hurâfe, yanlış ve hatalı olan veya tabiat kanunları hakkında felsefî ve ilmî gerçeklerden habersiz olmaktan ortaya çıkan aşırı dinî inançlardır. Cehaletin bu çeşidi genel olarak normal halk ve kırsal kesimle iribatlandırılmış, dolayısıyla hurâfeye dahil edilen davranışlar Roma toplumunun eğitim görmemiş alt sınıflarına hasredilmiştir.¹⁶⁸

Din gerçeğine materyalist -pozitivist bir anlayışla yaklaşan bazı düşünür ve yazarlar dinin bilimsel verilere dayanmadığını, bu sebeple hurâfelere kaynak oluşturduğunu ileri sürerler. Ancak İlahî dinlerin ve özellikle tevhit inancını en önemli gaye olarak kabul eden İslâm'ın hurâfelere zemin hazırlamak değil onlarla mücadele etmek için gönderildiği bilinen bir gerçektir. Bütün hurâfe çeşitlerinde bazı varlıkların, nesnelerin veya olguların olağanüstü güçlere ve etkilere sahip olduğu inancı bulunmaktadır. Buna karşılık Allah'ın hem zatı hem de ilim, irade, kudret gibi sıfatları ve fiilleri bakımından bir, benzersiz ve ortaksız olduğu inancını en kesin iman prensibi olarak ortaya koyan İslâmiyet'in, şirk sayılması gereken hurâfeciliği barındırması veya buna zemin hazırlaması mümkün müdür?

Hurâfe, sadece dinî konulara has değildir; din dışı bazı konular, hatta bilim adına ileri sürülen kanıtlanmamış teoriler de bu sınıf içine girmektedir. Bunlar "modern hurâfe" olarak değerlendirilebilir. Evrim teorisi bunun en çarpıcı örneklerinden biridir. Zira evrim teorisine ilişkin tatmin edici kanıt bulamadığı halde yine bu teorinin doğruluğuna inandığını söyleyen ve bunu savunan bilim adamları bulunmaktadır.¹⁶⁹

Hurâfelerin, Kur'ân ve sünnete dayalı herhangi bir temelini bulunmadığı, bu iki kaynağın her türlü hurâfeyi reddettiği İslâm'ı

168 Ali Murat Yel, DİA, Hurâfe md., XVIII, 381.

169 Martin Lings, Antik İnançlar Modern Hurâfeler, 10--11.

bilen herkesin kabul ettiği bir gerçektir. Çeşitli ayetlerde gaybı sadece Allah'ın bildiği vurgulanmakta, peygamberlerin bile sadece Allah'ın bildirmesi halinde gaybten haber verebilecekleri ifade edilmektedir (Al-i İmran, 3/179; Cin, 72/26). Bundan dolayı falcılık yasaklanmıştır. (Maide, 5/90) Hadislerde de arraflık, falcılık ve kahinlik yapmak, gaybten haber almak için bunlara başvurmak, Allah'a eş koşup Peygamberimizi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve O'na inen vahyi inkâr etmek anlamına geldiği bildirilmiştir.¹⁷⁰ Ayrıca İslâm'da uğursuzluk anlayışının bulunmadığı, uğursuzluğa inanmanın kişiyi şirke düşürebileceği haber verilmiş, kuşun ötmesinin veya uçmasının uğursuzluk sayılamayacağı belirtilerek ilginç görülen nesne ve olayların hayra yorulması tavsiye edilmiş,¹⁷¹ büyü yapmanın, büyü ve hastalıktan korunmak için muska taşımanın tevhid inancını zedeleyeceği bildirilmiştir.¹⁷² Kişilerin inançlarını istismar eden kahin ve falcıların onların günümüzdeki uzantıları olan medyum ve astrologların sözlerine itibar edilmemesi İslâmî açıdan bir mecburiyettir. Bu tür hurâfeleri İslâm'a mal etmek için Hz. Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) nispet edilerek aktarılan rivayetlerin tamamı İsrailiyât'a dayanmaktadır. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hastalıklardan korunmayı ve bir hastalığı tedavi etmek için tıbbî çarelere başvurmayı tavsiye etmiş, onun bu tür tavsiyeleri hadis kitaplarında Kitâbü't-tıb başlığı altında toplanmıştır.

Meşru arzulara ulaşmak için muska ve tılsımlara değil normal çarelere başvurmak gerektiği Kur'ân tavsiyeleri arasında yer almaktadır; Kur'ân-ı Kerim'de üzerinde önemle durulan sünnetullah kavramı bunun açık bir delilidir.

Daha çok inanç boşluğundan kaynaklanan ve insanları Allah'tan başka varlık ve nesnelere kutsallaştırmaya götüren hurâfe-

170 Müsned, II, 68, 408; Müslim, Selam, 122, 125.

171 Buharî, Tıp, 19; Müslim, Selam, 102--109, Mesacid, 33.

172 Müsned, 381; Ebû Davud, Tıp, 17.

ler, dinî hayatı zayıflattığı gibi ruh sağlığını da olumsuz yönde etkilemekte, ayrıca insanları bilimsel alanda geri kalmaya mahkum etmektedir. Çünkü ilmî faaliyet, varlıkları akıl ve bilimin yöntemleriyle incelemeye, hangi sonuçların hangi sebeplere bağlı olduğunu belirlemeye dayanır, hurâfelere inananların ise böyle bir yöneliş içine girmeleri oldukça zordur.¹⁷³

Müslümanlar arasında görülen, fakat İslâm'ın öğretileriyle bağdaşmayan bazı yanlış âdetler, Müslümanlara eski Mısır, Babil, Hint, Acem, Fenike, Roma ve Helenler gibi ilkçağ kavimlerinden intikal etmiştir. Bazı bâtil inanışlar da Yahudi, Hıristiyan ve Şamanlar'dan geçmiştir.

Bugün Müslümanların çoğunluğu teşkil ettiği yerler, eski çağlarda hurafelerinin çokluğu ile şöhret bulmuştu. Hint, İran, Mısır, Keldarüstan, Filistin, Arap Yarımadası kısaca Küçük Asya, vaktiyle çeşit çeşit kâhinler yetiştirmiş, acaib ve garip inançlara sahne olmuştu.

Yıldızların vaziyet ve hareketlerinden hükümler çıkarma âdeti, insanlığa Mezopotomya topraklarında yaşamış olan Keldânîlerin armağanıdır. Önceleri bir tapınma hissi ile başlayan efsane devri zamanla daha çok yoğunluk kazanmıştır. Halkın başına birer bela olan kâhinler, cahil kitleyi istedikleri gibi kullanmak, zâlim hükümdarları, kendi emirlerine boyun eğdirebilmek için, bâtil inançların artmasını bütün şeytanlıklarıyla devam ettirip nüfuzlarını yükseltmişlerdir. Kâhinlerin nüfuzu o dereceyi bulmuştu ki, savaş ve barış gibi büyük işlerden, yeme, içme, tıraş olma ve yıkanma gibi basit işlere kadar her şey, kâhinlerin uygun görmesiyle yerine getiriliyordu. Kâhinlerin dedikleri halk tarafından büyük bir hürmet, derin bir inanç ile karşılandığından kısa bir süre sonra gelenek hükmünü alıyordu.

Keldânîler ortadan kalkalı asırlar geçtiği halde sihibazların, kâhinlerin ortaya attığı hurafeler, halen insanlığın önemli bir kıs-

173 Yusuf Şevki Yavuz DİA, Hurâfe md., XVIII, 383-384.

mında etkisini göstermektedir. Keldânîlerin kâhinlerine karşılık eski Araplarda da arraflar (falcılar) bulunurdu.

Türbelerde kandil yakma âdeti Fenikeliler'den intikal etmiş bir âdettir. Aslında Fenikeliler Sur şehrinin hâmisî, servet, ticaret ve denizciliğin ilâhî kabul edilen Melkâres'in heykeli önünde sürekli kandil yakarlardı.

Sihir ve reml, bakla dökmek, fala bakmak.. gibi hurafeler de müslürnanlara Mısır ve Asur'lulardan geçmiştir.

Müslümanlar arasına Süryânîler'den de bir çok bâtil âdetin girdiği bir gerçektir. Süryânîler, güvercinlere kutsal hayvan nazarıyla bakarlardı. Bu inanç aynen müslürnanlara da geçmiştir.

“Kaf Dağı” hurafesi de İran efsanelerinden geçmiştir. Eski İranlılar Kaf isminde kutsal bir dağ ile onun üzerinde anka adında bir kuşun varlığına inanırlardı. Bu kuşa ait efsaneler Osmanlı Edebiyatına bile girmiştir.

Etrafta cerayan eden olaylardan mana çıkarmak, bazı nesnelere uğur ve uğursuzluk olduğuna inanma âdeti de Romalılarla putperest Arapların miraslarındandır.

Romalılar kuşların uçuşundan, ötüşünden birtakım hükümler çıkarırlardı. Bu âdet aynıyla Araplarda da görülmektedir. Bugün uğursuz saydığımız baykuş Romalılar tarafından aynı şekilde kabul olunurdu. Bir Romalı, baykuşun ötmesini bir felaket başlatıcı olarak telâkki ederdi.¹⁷⁴

Eski şamanist kavimlerin ağaç kültü (bazı ağaçları kutsal sayma âdeti) Hıristiyanlara geçerek “Noel Ağacı” olmuştur. Ne yazık ki, bu âdet yılbaşlarında Hıristiyanlarınkine benzer şekilde bazı Müslüman evlerine ve vitrinlerine de girmiştir. Oysa Hıristiyanlar bu ağaç kültürünü Hz. İsa'nın (s.a.) doğumu hakkındaki bir efsane-

174 Günaltay, Şemsettin, Hurâfâttan Hakikate, s. 297-300.

ye dayandırarak kitaplarına uydurmuş ve ona dinî bir hüviyet kazandırmışlardır.

İslâm öncesi eski Türkler, bazı su kaynaklarını, pınarları, ulu dağları ve ağaçları kutlu kabul ederlerdi. Büyük İslâm bilginlerinden El-Birûnî, Oğuz Türklerinin bir pınar yanındaki yere ve üzerindeki izlere secde ettiklerini söyler.¹⁷⁵

Su kültü çok eski müşrik dinlerin kalıntısı olarak zamanımıza kadar gelebilmiştir. Mesela İstanbul'daki Ayazmalar kutsal su olarak kabul edilip ziyaret edilmektedir. Bu, Bizans âdetlerinden intikal etmiştir. Kutsal ağaç ve kutsal sular olarak kabul edilen bazı mahallere, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde rastlanır. Bazı camilerdeki şadırvanlara para atma âdeti de bu inançtan kaynaklanmaktadır. Bunlar Türklerin İslâmiyet'i kabul ettikten sonra dahi hâlâ bazı inanç ve âdetlerini büsbütün terketmediklerini göstermektedir.

İslâm Dini eski cahiliyye inanç ve âdetlerini bırakmayı kesinlikle emir buyurmasına rağmen, birçok âdet hâlâ varlığını devam ettirmektedir. Hâlâ kutlu sayılan bazı mahallerdeki ağaçlara, çalılara, incirlere, türbe pencerelerine, mezar taşlarına vb. şu, bu niyetle "meded umarak" bez bağlayan, mum yakan, para atan, tuz serpen, bahçesinde, eşiğinde kurban kesenler az değildir!.. Kızının nasibini açtırmak, gelinine büyü yaptırmak, yeraltı hazinelerini öğrenebilmek için falcılara, üfürükçülere, muskacı ve büyücülere giden pek çok insan vardır. Bu uğurda onca emek, para ve zaman harcanmakta ne yazık ki, bunların karşılığında huzursuzluk, bunalım ve çaresizlik ortaya çıkmaktadır.

Telkine açık ve manen zayıf insanların duygu, düşünce ve davranışları üzerinde büyük bir etkiye sahip olan hurafe ve batıl inançlar sadece Müslüman toplumlarda değil, diğer dinlerin

175 İnan, Abdülkadir, Hurafeler ve Menşeleri, s. 15.

mensupları arasında da yaygın olarak mevcuttur. Bu batıl inançlar, bir din mensubundan diğer din mensubuna da sirayet edebilmektedir. Çünkü insan eğitim ve görgü farklılıklarına rağmen, hemen her yerde aynı nitelikleri taşır. O, yaratılışı itibariyle inancmaya ve telkine müsait bir varlıktır. Başına bir dert, bir bela geldiğinde deva ve şifa umuduyla her çareye başvurmakta, her duyduğunu yapmaya kalkışmaktadır.

İşte insanın bu zaafını iyi bilen bazı kimseler (üfürükçüler, muskacılar, cinciler, falcılar) bundan istifade etmesini bilmektedirler. İnsanın duygu, düşünce ve inancını istismar ederek onu yanlış yollara sevketmekte ve menfaat sağlamakta, hatta çevresinde manevî otorite kurabilmektedirler.

I - HURAFE NEDİR?

Sözlükte bunamak anlamına gelen haref kökünden türetilmiş bir isim olan hurâfe kelimesi, “akla ve gerçeğe aykırı düşen aldatici söz” demektir. Mantikî temeli olmayan telakki ve uygulamaları, din adına ileri sürülüp benimsenen batıl inanç ve davranışları ifade eden bir terimdir. Masal, efsane ve genel olarak gerçek dışı olduğu kabul edildiği halde hoşâ giden nakil ve rivayetlere de hurâfe denilmiştir.¹⁷⁶

Hurafe, mantikî tabanı olmayan gerçek hayatla ilişkisi bulunmayan inanç ve uygulamalar, asılsız, boş ve yanlış inanışlar, iyilik veya kötülük getirebileceğine inanılan tabiat üstü kuvvetler için kullanılır. Genellikle sihir, büyü ve bunlarla alakalı inançlar da hurafe terimiyle ifade edilir.¹⁷⁷

Hakikatın zıddı olan hurafe, aslı esası olmayan, uydurulmuş saf ve doğru inançlar arasına katılmış, bazı zaman ve mekanların uğuru veya daha çok uğurusuzluğu ile ilgili olarak dillerde dola-

176 İbnu'l-Esir, en-Nihaye, Harafe md.; İbn Manzûr, Lisanu'l-Arab, Harafe md.

177 Yel, DiA, Hurâfe md., XVIII, 381.

şan abartılmış hikayelerden ibarettir.¹⁷⁸ Ayrıca hurafe, ilâhî dinlerin esaslarıyla çelişmenin yanında akıl-mantık ve bilimle açıklanamaz bir özelliğe sahiptir.

Hurâfe kelimesi Kur'ân'da yer almamakla birlikte onunla mana yakınlığı bulunan üstûrenin (uydurulmuş söz) çoğulu olan esatîr dokuz ayette geçmektedir. Ayrıca ihtilak (yalan uydurma) (Sad, 38/7), tekavvül (uydurulmuş söz) (Tûr, 52/33, Hakka, 69/44) ve huluku'l-evvelîn (önceki milletlerin geleneği) (Şuara, 26/137) terkihi de hurâfeye yakın manalar taşımaktadır. Bu tabirler, Kur'ân-ı Kerim'e Hz. Peygamber (sallâllâhu aleyhi ve sellem)'in uydurduğu bir kitap nazarıyla bakan müşrikler tarafından ileri sürülmüş, Kur'ân da bu iddiaları reddetmiştir.

Hadis literatüründe hurâfe kelimesi sadece bir rivayette yer almaktadır.¹⁷⁹ Orada cinlerle oturup kalkan ve adı Hurâfe olan bir adamdan söz edilmektedir. Ancak hadis âlimleri, sözü geçen hadisin zayıf olduğunu ve hurâfe kavramıyla ilgili kısmın yaşanmış bir olaya ait olmayıp sadece halk arasında söylenen bir hikaye olduğunu ileri sürmüşlerdir. Nitekim birçok ilim adamı, insanların cinlerle bir arada bulunmasının ve onların yaptıklarını müşahede edip onlar gibi yaşamasını normal şartlarda mümkün olmadığını ileri sürmüşlerdir. İslâm öncesi Arap tarihi araştırmacılarının tercih ettiği gibi, adı geçen kıssayı bir efsane gibi telakki edip hurâfe kelimesini şahıs ismi saymak yerine, onun sözlük anlamında kullanıldığını kabul etmek daha isabetli görünmektedir.¹⁸⁰

178 Çakan, Hurâfeler ve batıl inanışlar, 12.

179 Müsned, VI, 157; Taberânî, VII, 40-41.

180 Yavuz, DİA, Hurâfe md., XVIII, 382.

II - HURAFELERİN KAYNAĞI VE ÇIKIŞ SEBEPLERİ

A) DİĞER DİNLERDEN İSLAM'A GİRENLERİN ESKİ ANLAYIŞLARINI DEVAM ETTİRMELERİ

İslâmiyet'i kabul eden çeşitli din mensuplarının eski dinlerine ait bazı telakkileri korumaya devam ettikleri ve bunları diğer Müslümanlara da aktardıkları bilinmektedir. Cahiliye devri Arapları uğura, uğursuzluğa ve cinlerle ilgili çeşitli hurâfelere de inanıyorlardı. Cinlerin kertenkele, kirpi, devekuşu, tarla faresi, tavşan gibi hayvanlar şekline bürünerek insanlara görüldüğüne inanılması, karga vb. kuşların uğursuz sayılması bu dönemdeki inançlar arasında sayılır.

Eski İran ve Hint dinlerine mensup gruplarla Türklerin İslâmiyet'i kabul etmesinden sonra İslâm dünyasında yeni hurâfeler oluşmaya başlamıştır. Önceden Şamanizm, Budizm, Maniheizm ve Zerdüştlük gibi dinlere bağlı olan din adamları, Cahiliye devri Arap kültürüne ait hurâfelerin cahil halk tabakası arasında yayılmış olmasından da faydalanarak daha çok eski şaman afsunlarına ayetler, Kâbe, Levh-i Mahfuz, Arş, Kürsi gibi İslâmî motifleri karıştırmak suretiyle mesleklerini yeni dinlerinde de devam ettirmişlerdir. Şamanizm'den intikal eden su kültü, Yahudilik'ten geçen tılsımlar Hıristiyanlık'tan kalan türbeleri kutsallaştırma hurâfeleri bu konudaki bazı örneklerdir.

B) CEHALET VE EĞİTİM SEVİYESİNİN DÜŞÜKLÜĞÜ

Daha çok bilgisizliğe bağlı olarak ortaya çıkan hurâfeler, İslâm'ı ana kaynaklarından öğrenip halkı aydınlatacak yeterli sayıda ilim adamının yetişmemesiyle orantılı olarak Müslüman halk arasında yaygınlaşmıştır. İslâmiyet insanları, düşünmek suretiyle inançlarını temellendirmeye ve akıllarını kullanmaya davet eder. İslâm'ın bu temel ilkesi, "Ey Resulüm de ki: "İşte benim yolum budur! Ben insanları Allah'ın yoluna, düşünmeksizin, taklit yolu ile değil, delile dayanarak, idrâklerine hitab ederek dâvet ediyorum. Ben de, bana tâbi olanlar da böyleyiz." (Yusuf, 12/108) mealindeki ayetle ortaya konulmuştur. Ancak İslâmî konulara yeterince ilgi göstermeyen okumuş kesimle, dinî bilgileri ve kültür seviyeleri düşük olan halk tabakasının soyut özellikler taşıyan dinî konuları doğru olarak anlayıp kavraması kolay değildir. Hurâfeleri bertaraf edebilmek için tatmin edici bir din öğretim ve eğitimine ihtiyaç vardır. Ayrıca bizzat vaizlerin ve sohbet ehlinin de hurâfelerden arınmış sağlam dinî bilgilere sahip olması gerekmektedir.

C) HADİS DİYE UYDURULMUŞ SÖZLER

Diğer bir sebep de hadis diye uydurulmuş (mevzu) sözlerdir. İslâm'ın ikinci kaynağını oluşturan hadislerin bazıları, Resûlü Ekrem'in (sallâllâhu aleyhi ve sellem) hayatında yazılı metin haline getirilmiştir. Hicri II. yüzyıldan itibaren tedvine (sistemli bir şekilde kitap haline getirilmesine) başlanması, çeşitli konularda hadis diye sözlerin uydurulmasına veya pek çok İsrailiyatın İslâmî kaynaklara girmesine fırsat vermiş ve bu yolla bazı hurâfelerin İslâm'a sokulması mümkün olmuştur. Bunların ayıklanması için

bazı çabalar gösterilmiş olmakla beraber yeterli olduğu ya da halka mal olduğu da söylenemez.¹⁸¹

D) TOPLUMSAL VE PSİKOLOJİK FAKTÖRLER

Sosyal yapı ve yaşanılan çevre, hurafelerin ortaya çıkmasında belirleyici bir özellik taşır. Mesela timsahın olmadığı bir yerde timsahla ilgili bir hurafenin varlığından sözedilemez. Aynı şekilde belli bir yerin aile, siyaset, ekonomi, ahlak, tahrif edilmiş din gibi sosyo-kültürel öğelerinin hurafe ve batıl inanışların oluşumunda etkisi büyüktür. On üç sayısının Hıristiyanlarca uğursuz sayılması, dört sayısının uğursuzluğunun Japon kültürüyle bağlantısı bunun örneklerindedir. İki bayram arası evlenmenin uğursuz olduğu inancı ise Ortadoğu kültüründe yaygındır.

Batıl inanışların meydana çıkması ve yaygınlaşmasında psikolojik faktörler de rol oynar. İnsan, hastalık, ölüm, üzüntü, keder v.b. felaketlere her an uğrayabilme korku ve kaygısı ile yaşar. Araştırmalar batıl inanç ve uygulamaların stres anlarında, savaş, afet ve bunalım anlarında daha fazla yaygınlaştığını göstermektedir.

Ayrıca insan, gerçekleşmesini dilediği olumlu birtakım istekleri için de batıl inanç eğiliminde olabilmektedir. Bu eğilime sahip insanlar, birtakım doğa üstü varlıkların davranışlarımıza ve çevremizdeki olaylara etki edebileceği inancını bilinçaltılarında taşırlar. Aynı zamanda istedikleri şeyleri gerçekleştirmede irade zaafı veya yetersizlikleri de söz konusudur.

E) GELECEK KAYGISI

Gelecek korku ve kaygısı da batıl inanışların ortaya çıkmasında etkili bir role sahiptir. Bazı insanlar, çoğunlukla gelecekte

181 Yavuz, DİA, Hurafe md., XVIII, 382-383.

olmasından korkulan bazı olayların etkisini azaltmaya yönelik bir savunma mekanizması olarak bu tarz inanç ve uygulamalara sahip olmaktadır. İnsanlar, hastalık, felaket, kaza, bela ve sıkıntılarının meydana getirdiği kaygıları yenmek için batıl inanç ve uygulamalara yönelirler. Mesela, "Birisinin elinden sabun, makas alırsan geçimsizlik çıkar; önünden kara kedi geçerse kaza yaparsın" gibi sözlerde, yapılan işle gelecek arasında bir bağ kurulmakta ve gelecekte meydana gelebilecek olumsuz bir durumun önceden haber verildiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple birçok kişi, gelecekle ilgili kaygıları nedeniyle medyuma veya falcıya başvurmakta ve büyü, falcılık, türbe ziyareti vb. şeyler yaparak endişelerinden korunmaya çalışmaktadır.¹⁸²

III – CİNSİYET, EĞİTİM, REFAH VE MESLEK İTİBARIYLA HURAFE VE BATIL İNANISLAR

Yapılan araştırmalarda, insanların batıl inanç seviyelerinin cinsiyet, toplumdaki sosyo-ekonomik durum, eğitim ve meslekî durum gibi bazı değişkenlere göre artıp eksildiği görülmüştür.

Cinsiyet itibarıyla kadınların erkeklere nisbetle daha yüksek seviyede batıl inançlara kapıldıkları, dolayısıyla batıl inanışlara daha eğilimli oldukları görülmüştür. Bunun sebebi kadınların erkeklere nisbetle daha fazla hayalci olmaları ve daha fazla düşüncüne sahip olmalarıyla açıklanmaktadır.

Toplumdaki sosyo-ekonomik durum da batıl inanışların yaygınlaşmasında etkili olmaktadır. Sosyal ve ekonomik açıdan alt tabakaya mensup kimselerde batıl inanışlar daha yaygındır. Geçim derdinde olan bu kimseler, modern hayatın nimetlerinden yeterince faydalanamamaları, kendilerini bireysel ve sosyal açı-

182 Arslan, Mustafa, Değerler Eğitimi Dergisi, s. 11-13.

dan yeterince yetiştirememeleri sebebiyle batıl inanışlar karşısında zayıf bir duruma düşmektedirler.

Üniversite eğitimi almış kimselerin, bu eğitimi almamışlara nisbetle daha az batıl inanışlara sahip oldukları görülmüştür. Buna göre, yüksek eğitimli kimseler batıl inanışlardan daha az etkilenmektedirler. İlkokul, ortaokul ve lise mezunları arasında batıl inanışlara inanma ise yüksek orandadır.

Meslekî durum itibariyle memurlar, tüccar, sanayici sınıfı ve avukat, mühendis, doktor gibi serbest meslek sahipleri, işçi ve ev hanımlarına kıyasla daha az batıl inanışlara sahiptir. Ev kadınları, eğitim ve sosyal hayat açısından diğer kesimlere oranla daha zayıf kalmaktadırlar. İşçiler için de aynı durum sözkonusudur. Buna karşılık tüccar ve sanayicilerle avukat, mühendis, doktor gibi serbest meslek sahibi kimseler, ev hanımı ve işçilere göre yüksek eğitim sahibidir.

Batıl inanışların yaş itibariyle yakın oranlara sahip olduğu görülmüştür. Batıl inanışlar her yaş kesiminde varlığını sürdürmektedir.

Dini bilgileri ve imanları itibariyle zayıf olan kimselerin de hurafe ve batıl inanışlara sahip oldukları görülmektedir. Çevresinin telkinlerine açık olan ve duyduklarını kritiğe tâbi tutacak bir kişisel donanıma ve bilgiye sahip olmayan bu kimseler, duydukları veya çevrelerinde gördükleri hurafe ve batıl inanışlardan etkilenmekte, bu inanışlara konu olan olayların neticesinde ortaya çıkan uğursuzluk, şanssızlık, kaza, bela gibi olumsuz durumlar sebebiyle de kaygıya kapılmaktadırlar.

Toplumda batıl inanışların etkisinin azaltılması ve kişilerin çevrelerinin telkinlerine kolayca kapılmamaları için bilimsel eğitim ve sağlıklı dini eğitime şiddetle ihtiyaç vardır. Bunun yanı sıra kişilerin kendilerini her yönden geliştirebilecekleri ortamların

oluşturulması ve toplumun refah seviyesinin yükseltilmesi de önem arzetmektedir.¹⁸³

IV - D İ Ğ E R D İ N L E R D E H U R A F E

Yahudilikte çoğu sihirlle ilişkili olup hurâfe olarak nitelendirilebilecek uygulamalar hayli erken dönemlere kadar uzanır. Yahudilikte en eski hurâfelerden biri nazardan korunma yollarıdır. Nazardan korunmanın en klasik metodu, özellikle Doğu Avrupa Yahudileri arasında gelişen, metalden yapılmış, üzerinde dualar yazılı el şeklindeki muskaldır. Aşkenaz Yahudileri her duada “kötü gözler kör olsun” (keyn agen hora) diyerek nazara karşı önlem alırlar. Yahudiler arasındaki ikinci yaygın hurâfe de el falına bakarak insanın geleceğini okuma iddiasıdır. Buna göre herkesin elinde, doğuştan getirdiği ve hayatının tamamını gösteren çizgiler mevcut olup bu konuda uzman olan kişi herkesin geleceğini önceden bilme yeteneğine sahiptir.

Yahudilikteki hurâfelerin büyük bir bölümü çocuk doğurma ile ilgilidir. Çocuğun erkek olması için anne hamilelik sırasında her cuma bir erkek adı telaffuz eder. Doğumun olacağı odaya, kötü cinler girmesin diye, yere tebeşirle bir daire çizilir; doğumun kolay olması için evin kapısı açık bırakılır; doğum sancısı zor olan kadının eline sinagog anahtarı tutuşturulur; dişi cin Litit'ten korunmak için kadını yatağının altına muska konur. Doğum odasına sarımsak koymak, duvara açık el tasviri yapmak gibi başka hurâfeler de vardır. Tevrat'ın yere düşmesi felakete, köpeğin uluması ölüme, ayın tutulması belaya işarettir. Koruyucu türden hurâfeler de vardır. Buna göre içerisinde cinler barındığı için karanlıktan geçerken ışık tutulmalıdır; cinleri uzak tutmak için beyaz elbise giyilmeli, yatak altına demir konulmalıdır.

183 Arslan, Mustafa, Değerler Eğitimi Dergisi, s. 26-30.

Hıristiyanlığın erken dönemlerinde hurâfe özellikle putperest geleneklerin tamamı anlamına geliyordu. Ancak pek çok putperest geleneğin özellikle kırsal kesimdeki Hıristiyanlıkta varlığını koruduğu göz önüne alınırsa kilise babalarının hurâfe kavramını tam anlayamadıkları ortaya çıkar. Kilisenin kendi mensupları için gördüğü en tehlikeli hurâfe sihirle ilgili olanlarıdır. Bizzat kilise içerisinde ortaya çıkan hurâfelere ait bilgiler en iyi şekilde Ortaçağ belgelerinde korunmuştur.

Yedinci çocuğun şifa verme gücünün olduğu; cadıların büyü yapmak için kullandığına inanılan sağ işaret parmağının kullanılmaması, evlerin kapılarına at nalı asılması, uğursuzluk getirdiğine inanıldığı için on üç sayısının kullanılmaması, aynanın kırılmasının uğursuzluk getireceği, birinin öldüğü evdeki aynaların örtülmesi, kötü ruhları savmak için ahşap bir nesneye vurulması, baykuşun ötüşünün ölüm habercisi olduğu, kara kedi görenlerin belaya maruz kalacağı, ölü ruhunun yeryüzüne dönmesini önlemek için cenaze sırasında siyah giyilmesi gerektiği gibi pek çok gelenek Hıristiyanlığa ait hurâfelere birer örnektir.

Kilise, hurâfelerle uğraşmak için engizisyon mahkemelerini kullandıysa da başarılı olamadı. Reform kiliseleri, ortaya çıkışından itibaren daha genellemeci bir tavırla Katolik kilisesinin tümünü hurâfe olarak nitelendirdi. Aynı tavır bütün Hıristiyan kiliselerini içine alacak şekilde rasyonalist ve pozitivist çevrelerce de ortaya konmuştur.

Hint yarımadası ve Uzakdoğu dinlerinde tek Tanrılı dinin belirgin bir şekilde görünmemesi, klasik anlamda hurâfeye dayalı inançların tespit edilmesine zemin hazırlayacak yolu kapatmıştır. Özellikle Hinduizm gibi kozmopolit dinlerde neyin hurâfe neyin gerçek doktrin olduğunu tespit etmek imkansız hale gelmektedir.¹⁸⁴

184 Yel, DİA, Hurâfe md., XVIII, 381-382.

V - YAYGIN HURAFELER

Halkımızdan bazıları dinimizle hiç alakası olmayan birtakım hurafeleri devam ettirmektedir. Hurafe inanç ve âdetlerin çok değişik şekillerini, hemen her köyümüz ve kentimizde yaygın olarak görmek mümkündür. Bu hurafeden dolayı zaman zaman üzücü olaylar da yaşanmaktadır.

Yıldıznameye baktırmak, fal açtırmak, sihir bozdurmak için diyar diyar hoca arayanlar, dileğinin yerine gelmesi için türbele-ri dolaşanlar, kızının nasibini açtırmak için il il üfürükçü arayanlar azımsanmayacak kadar çoktur.

Göğüse ve göbeğe muska yazma cür'et ve ahlâksızlığına tevessül edenler ve bunların tuzağına düşüp pişmanlığını sineye çekenler de maalesef bulunmaktadır.

Ayrıca türbe penceresine, mezar taşına mum yakmayı, falan mahalledeki ağaca çaput bağlamayı, filan yerdeki havuza para atmayı, evliya mezarına kurban adamayı sanki dini bir vecibeymiş gibi telakki edenler de mevcuttur.

Kimi yerde gelin kocasının evine girerken "kaynanasının iki bacağı arasından geçerse saygılı olur" diye inanılmakta, dolayısıyla insan onuru ayaklar altına alınmaktadır. Kimi yerde de yeni doğan çocuğun ilk dışkısı cin çarpmasını, nazar değmesin diyerek yattığı odanın eşığı altına yerleştirilmekte, bazı yerlerde de bebeğin beşiğine mezarlıktan toprak getirilerek konulmaktadır.

Daha pek çok yanlış inanç ve hurafeler!..

Bu bölümde halk arasında benzeri şekilde yaygın olan hurafe ve batıl inançları ele alacağız. Buraya aldıklarımız elbette yaygın olan hurafelerin hepsi değildir. Daha bunlara benzer hurafeler de vardır. Fakat biz mümkün oldukça en yaygınlarını ele almaya çalıştık.

1) ULÛHİYYETLE İLGİLİ HURÂFELELER

Allah'ın herhangi bir maddî varlık şekline bürünmesi, yaratıklarından birinin bedenine girmesi (hulûl, teccessüd), yaratıklarla birleşmesi (ittihad ve vahdet-i vücûdun bazı uç yorumları) veya onlara benzetilmesi (teşbih) ulûhiyyetle ilgili batıl inançlardandır. Hıristiyan ve Yahudilerin, Allah'ın imamlara hulûl ettiğini kabul eden aşırı Şii gruplarla (Gâliye) bazı aşırı sûfilerin batıl inançları bu tür hurâfenin belli başlı örneklerini oluşturur. Ulûhiyete ait sıfat veya fiillerden birini yaratıklara nisbet etmek de batıl inanç sayılır.¹⁸⁵

Ulûhiyetle ilgili hurafeler aynı zamanda bid'atlar konusuna da girmektedir. Bu tür hurafelere inananlar, eğer bu inançlarını dinin yerine koymaya çalışıyorlarsa veya dinin kendisi olarak görüyorlarsa aynı zamanda bid'at da işlemiş oluyorlar demektir. "Tarihte ve günümüzde bid'at fırkaları" bölümünde bu konuyu yeterince ele aldığımız için burada kısaca temas edip geçiyoruz.

2) GAYBLA İLGİLİ HURAFELER

İçinde bulunduğumuz aleme şehadet alemi denir. Bu alemi beş duyu organımızla hissederiz. Gayb alemi ise beş duyu organıyla bilemeyeceğimiz, hissedemeyeceğimiz ve hakkında sadece peygamberler ve ilâhî kitaplar vasıtasıyla bilgi sahibi olabileceğimiz alemlerdir. Allah, melekler, cennet, cehennem bizler için gaybtırlar.

Gelecekte neler yaşayacağız, nelerle karşılaşacağız, neler göreceğiz, halimiz nice olacak? Bütün bunlar da bizim için meçhuldür ve insanlar kendilerini alakadar eden bu hususu merak edegelmişlerdir. Tabi bu merak ve istek, gaybtan haber verdiğini söyleyen kahinler, arraflar, falcılar tarafından istismar edildiği gi-

185 Yavuz, DİA, Hurâfe md., XVIII, 383.

bi günümüzde de bunlara ek olarak medyumlar ve ruh çağıranlar tarafından da kötüye kullanılmaktadır.

Öncelikle bilinmesi gerekir ki, gaybı Allah'tan başkası bilemez. Ayet-i kerimede: “De ki, gerek göklerde gerek yerde olanlardan hiç kimse gaybı bilemez, gaybı yalnız Allah bilir.” (Neml, 27/65) buyurulmaktadır. Allah'ın seçkin kulları peygamberler bile gaybı bilemezler. Şu ayetler bunun en açık delilidir: “De ki: ben size “Allah'ın hazîneleri benim yanımdadır.” demiyorum. Yok, “Ben gaybı bilirim.” Yok, “Ben meleğim” de demiyorum. Bana ne vahyediliyorsa, ben ancak ona tâbi olurum.” (En'am, 6/50), “De ki: ben kendim için bile Allah dilemedikçe hiçbir şeye kadir değilim: Ne fayda sağlayabilirim, ne de gelecek bir zararı uzaklaştırabilirim. Şayet gaybı bilseydim elbette çok mal-mülk elde ederdim, bana hiç fenalık da dokunmazdı. Ama ben iman edecek kimseler için sadece bir uyarıcı ve bir müjdeleyiciyim.” (Araf, 7/188)

Bu ayetlerin yanı sıra Cin Suresi'de geçen: “O bütün gaybı bilir. Fakat gayblarına kimseyi vakıf etmez. Ancak bildirmeyi dilediği bir elçiye bildirir.” ayetinin de ifade ettiği gibi peygamberlerin gaybı bilmesi sadece ve sadece Allah'ın dilemesiyle olmaktadır.

O halde Allah'dan bir bildirme olmadığı sürece gaybı kimsenin bilmesi ve haber vermesi mümkün değildir. Allah Teâlâ da bu bilgiyi sadece peygamberlerine bildirdiğine ve Hz. Muhammed'den (sallallahu aleyhi ve sellem) sonra da peygamber gelmeyeceğine göre, ortalıkta gaybdan haber verdiğini söyleyip gezenlerinde yalancı oldukları açıktır.

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde gaybdan haber vermeye kalkışan kişilere inanmanın tehlikesine şöyle işaret buyurmaktadır: “Gayb habercisine (kâhin, arraf, falcı...) gidip onun dediğini doğrulayan kişi, Muhammed'e gönderilen

(Kur'ân)'ı inkar etmiş olur.”¹⁸⁶ Diğer bir hadiste Resûlullah (sallalâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: “Kim bir arrâfa (kâhine) gider, bir şeyler sorar ve söylediklerine de (inanıp) onu tasdik ederse, kırk gün namazı kabul edilmez.”¹⁸⁷

Bununla birlikte çokları tarafından, seçkin tasavvuf ehlinin keramet yoluyla gayba vâkif olduğuna inanılır. Ayrıca yıldızlardan ahkâm çıkarma, kahve, ok, bakla, iskambil kâğıdı, suya bakma ve kitap açma gibi yöntemlere başvurularak yapılan falcılık, İslâm öncesi döneme ait batıl inançlardır.

3) FAL VE FALCILIK

Fal ve falcılık, gaybdan haber verme, gelecek hakkında önceden fikir beyan etme esasına dayanır. Tarihin her devrinde, her millette istikbali öğrenme teşebbüslerine, bunun muhtelif şekillerine ve değişik vasıtalarına rastlanmaktadır. “Ezlam” denen fal okları, remiller, günümüzde yıldız, kahve, bakla, istambil kağıdı, suya bakma, kitab açma v.s. falcılığın şekil ve malzemesinin bir kısmıdır. Ayrıca çağımızda falcılık, gazete vasıtasıyla modern insanın günlük hayatına da girmiş bulunmaktadır.¹⁸⁸

Kur'ân'da geçen “ezlâm” (Mâide, 5/90) tabiri fal okları manasına gelip Arapların bir işi yapıp yapmamada kullandıkları bir yoldu. Arapların üç tane oku vardı. Bunlardan birinin üzerinde “Rabbim emretti” veya “yap”, diğerinin üzerinde “Rabbim yasakladı” veya “yapma”, üçüncüsü ise boştu. Araplar yapmak istediği bir iş için bu okları çeker bunlardan “yap” veya “yapma” okları çıkarsa ona göre hareket eder; eğer boş çıkarsa diğer iki oktan biri çıkana kadar okları çekmeye devam ederdi. Rabbimiz bu hurafeyi “şeytan

¹⁸⁶ Tirmizi, Tahare 102: İbn Mâce, Tahâre 122)

¹⁸⁷ Müslim, Selâm 125.

¹⁸⁸ Çakan, Hurâfeler ve batıl inanışlar, 25.

işi pislik" (Mâide, 5/90) diye tavsif etmektedir. Bu hurafeden kurtuluşun, onlardan uzak durmaya bağlı olduğu ve bu uygulamanın haram olduğu aynı surede (Maide, 5/90-93) bildirilmiştir.

Peygamber Efendimiz de (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde kahinlere, yaptıkları kehanet karşılığında ücret verilmesini (hulvânu'l-kâhin) müminlere yasaklamıştır.¹⁸⁹ Böylece kahinlere gitmek ve bir ücret karşılığı onlardan gaybî haberler dinlemek haram olmaktadır.

4) UĞUR VE UĞURSUZLUK

Birtakım olayları ve birtakım varlıkları uğursuz veya uğurlu sayma gibi bazı hurafe ve batıl inanışlar vardır ki, bunların İslam Dini'nde herhangi bir temeli ve aslı yoktur. Evden çıkınca kedi veya köpek görmek, köpeğin uluması, baykuşun ötmesi, 13 rakamı, belirli gün ve zamanlarda iş yapmak, mavi boncuk vb. şeyleri takmak ve bazı rakamların uğursuz yahut uğurlu olduğuna inanmak İslâmî temeli olmayan inançlardandır. Elden sabun veya makas almanın ayrılık getireceğine inanılması; kuş uçurup veya ürkütüp gittikleri yöne göre hüküm çıkarılması; bacanın duvarının çıkışına göre yorum yapılması hurafedir.

Kimileri bazı yerleri, bazı zamanları, bazı eşyaları veya kişileri uğursuz saymıştır. Cumartesi günü yorgan kaplamayı, insanın üzerinde iken elbisenin söküğünün dikilmesini uğursuz sayanlar olmuş, buna mukabil at nalı, kurt dişi, leylek kemiği, ayna, inek veya koç boynuzunu taşımayı ya da bunları evin dış kısmına asmayı uğurlu kabul edenler olmuştur. Bunların bütünü hurâfedir.

Bütün bu hurafe ve batıl inanışları kökünden kesen ve onun yerine doğruyu ve inanılması gerekeni ikame eden Peygamber

¹⁸⁹ Buhârî, Buyu' 25, 113; Müslim, Musâkât 40.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde şöyle buyurmaktadır: “Uğursuzluk diye bir şey yoktur.”¹⁹⁰ Hatta Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm uğursuzluk çıkarmanın şirk olduğunu ifade buyurmuş ve konunun önemine binaen bunu üç defa tekrar etmiştir ve sonra da şöyle demişlerdir: “İhtiyarsız kalbine uğursuzluk vehmi gelip içinde bazı şeylere karşı nefret duyan hâriç bizden kimsede bu yoktur. Lakin Allah onu tevekkülle giderir.”¹⁹¹

Uğursuzluğun kadın, ev ve binek de olduğuna dair bir rivayeti Hz. Âişe vâlidemiz (r.anhâ) “Câhiliyede, bu üç şeyde uğursuzluk olduğuna inanılırdı.” diyerek açıklamış ve dinimizin uğursuzluğu kabul etmediğini ortaya koymuştur.¹⁹² Hiçbir şey doğuştan uğursuz değildir. Uğursuzluk -varsa şayet- herkesin kendi yorumunda ve anlayışındadır. Çevremizde duyduğumuz “uğurlu geldi”, “uğursuz geldi” gibi sözler, birer zan ve vehimdir. Aslında o şeyin uğurlu veya uğursuz olduğunu göstermez.¹⁹³

Dinimizde herhangi bir kaynağı veya mesnedi olmayan ve Müslümanlar arasına dışarıdan girmiş bu tür uğursuzluk vb. batıl anlayışlara ve hurafelere itibar etmemeli ve zihnimizi beyhûde meşgul etmemeliyiz. Zatında her varlık Allah’ın bir yaratığıdır ve bize çirkin gelse de o çirkinliklerde bile Rabbimizin nice hikmetler gözettğini düşünmeliyiz.

Dinimize göre uğursuzluk diye bir şey yoktur. Aksine fe’-i hayr vardır. Fe’-i hayr, herhangi bir şeyi veya duyulan bir sözü iyiye yorma, uğurlu sayma, tefe’ül etme ve hayra yorma işidir. Hatta Peygamberimiz hayra yormanın, uğurlu saymanın hoşuna gittiğini de ifade buyurmuşlardır.¹⁹⁴ Bunların örneklerine Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayat-ı seniyyelerinde rastlamak

190 Buhârî, Tıbb 19, 25, 43-45; Müslim, Selam 102.

191 Ebu Davud, Tıbb 24; Tirmizi, Siyer 47.

192 İbn Hacer, Fethu’l-Bârî, VI, 72-73.

193 Çakan, Hurâfeler ve batıl inanışlar, 45, 46; Yavuz, DİA, Hurâfe md., XVIII, 383.

194 Buhari, Tıbb 44, 54; Müslim, Selam 113; Ebu Davud, Tıbb 24.

mümkündür. Hudeybiye Antlaşması için Kureyş tarafından Süheyl ibn Amr gönderilmişti. "Süheyl" in kelime manası "kolaylık" demektir ve Efendimiz de (sallallâhu aleyhi ve sellem) buna binaen antlaşmanın kolay olacağı yorumunda bulunmuşlardır.¹⁹⁵

Bir keresinde Resûlullah aleyhissalâtu vesselâmin yanında uğursuzluktan bahsedilmişti. Buyurdular ki: "Bunun en iyisi fe'l (uğur çıkarma)dır. Uğursuzluk inancı bir Müslümanı yolundan alıkoymasın. Biriniz, hoşlanmadığı bir şey görececek olursa şu duayı okusun: "Allahümme lâ ye'ti bi'l-hasenâti illa ente ve lâ yedfe'u's-seyyiâti illâ ente, ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ bike."¹⁹⁶ Duanın manası şöyledir: "Allah'ım! Hayrı ancak sen verebilirsin, kötülüğü de ancak sen defedebilirsin. İbadet, çalışma, korunma vs. için muhtaç olduğumuz güç ve kuvvet de ancak sendendir."

Öte yandan Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm halkın uğursuzluk çıkardığı hiçbir şeyden uğursuzluk çıkarmazdı. Bir memur göndereceği zaman ismini sorardı, hoşuna giderse sevinirdi ve hatta bunun neşesi yüzünde görülürdü. İsimden hoşlanmazsa bu da yüzünden belli olurdu. Bir köye girecek olsa onun da ismini sorardı, hoşuna giderse sevinirdi, hoşlanmazsa, bu, yüzünden okunurdu. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hoşuna giden bir kelime işitince "Dediğin çıksın!", "Allah muradını versin!" manasında olmak üzere: "Senin uğurunu kendi ağzından işittik!"¹⁹⁷ buyururlardı. Ayrıca Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir ihtiyacı görmek üzere yola çıktığı zaman ya "uğurlar olsun!" veya "hayırlı muvaffakiyetler!" temennilerini işitmekten hoşlanırdı.¹⁹⁸

195 Buhari, Şurût 15.

196 Ebu Davud, Tıbb 24.

197 Ebu Davud, Tıbb 24.

198 Tirmizi, Siyer 47.

5) TÜRBELERE ADAK ADAMA

Adak, ibadet anlamı taşıdığından ve ibadetlerin de, sadece Allah için yapılması gerektiğinden, Allah rızası dışında başka amaçlarla veya türbe ve ölümler için adakta bulunmak caiz değildir. Halk arasında görülen bu tarz adak adetlerinin dinî bir dayanağı yoktur. Mü'minlerin bu tür bid'at ve hurâfelerden şiddetle uzak durması gerekir.

Bir Müslüman "Falan işim olursa Allah için kurban keseceğim"; oğlunu askere göndermiş bir anne veya baba "Oğlum askerden gelirse Allah için kurban keseceğim" veya önemli bir imtihana girecek birisi "İmtihani kazanırsam Allah için kurban keseceğim" diyebilir. Bu şekilde eğer dediği gerçekleşirse Allah'a karşı borçlanmış olur. Bu kesme zamanını gün belirterek kayıt altına da alabilir, gün belirtmeden herhangi bir zamanda da adasını yerine getirebilir. Bu tarzda Allah için yapılacak adaklar geçerlidir. Bunun dışında yapılan adaklar ise geçersizdir, böyle bir adakta bulunup onu yerine getiren kimse şirke girmiş olur.

Eğer bir kimse böyle bir adakta bulunmuş ise, günah olan bu işten dönmelidir. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) böyle kimseler için: "Kim Allah'a itaatı gerektiren bir hayr ve ibadet adarsa adağını yerine getirsin. Kim de Allah'a karşı günah işlemeyi gerektiren şer bir iş nezrederse Allah'a âsî olmasın, adağını yerine getirmesin."¹⁹⁹ buyurmuştur.

6) TÜRBELEERDE MUM YAKMA, ÇAPUT BAĞLAMA

Türkler Müslüman olmadan önce türbelere ve kutsal saydıkları ağaç ve çalılıklara çaput bağlıyor ve mezarlarda mum yakıyorlardı. Bu adetler Türklere Hıristiyanlar aracılığı ile müşrik ve

199 Buhârî, Eymân 28.

Mecusilerden geçmiştir. Türkler Müslüman olduktan sonra bu hurafeleri uygulamaya devam etmişlerdir.

Bu hurafeleri uygulayanlar, bununla muradlarına nail olacaklarına, hastalıktan kurtulacaklarına, bahtlarının açılacağına, türbede yatanın kendilerine yardım edeceğine inanırlar. Halbuki bu yaptıkları kul ile Allah arasına birilerini koyma veya daha ötesi türbede yatanları -haşa- Allah yerine koyma manasına gelir ki, bunlar şirke götüren şeylerdir.

Müslümanlar her gün kıldıkları 40 rekat namazda "Yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım dileriz." (Fatiha, 1/5) derler. Öyleyse bir isteğimizin olmasını, hastalığımızın iyileşmesini veya bir engeli aşmayı murad ediyorsak her şeye gücü yeten, her şeye kadir olan Rabbimize yönelmeli, her şeyi ondan istemeli ve şirke götüren yollara asla itibar etmemeliyiz.

7) TÜRBELER ETRAFINDAKİ DİĞER HURAFELER

Türbeler etrafında icra edilen ve günümüzde de devam eden birtakım hurafe ve batıl inanışlar vardır. Bunlara daha çok kadınların ve hastaların rağbet ettiği görülmektedir. Ancak dileklerin gerçekleşmesi için veya doktora gitmeden hastalıktan kurtulmak amacıyla din alimlerine veya şeyhlere ait türbeleri ziyaret edip onlara adak adamak, kurban kesmek; pencere demirlerine ve o civardaki bir ağaca çaput veya mendil bağlamak; mezarların taşını toprağını öpmek, üzerlerindeki örtülere yüz sürmek, evlenmek, iş bulmak, sınav kazanmak v.s. bir kısım ihtiyaç ve dilekleri türbede yatanlara arz etmek, türbe içinde veya çevresinde mum yakmak, şeker, sirke ve helva gibi yiyecek maddeleri dağıtmak suretiyle ölümlerden medet ummak, şifa beklemek, Allah dostlarının kabirlerinden getirilen toprağı şifa niyetiyle dağıtmak, bazı türbelerin bazı

hastalıklara şifa olduğuna inanmak türbelerle ilgili en yaygın hurafelerdendir ve bunların hepsi de dinimize göre haramdır.

Özellikle Ramazan ayı içerisinde Allah dostlarının türbeleri, makamları, Sahabe Efendilerimizin kabirleri ziyaretçilerin akınına uğrar. Bu türbeleri ziyaret edenlerin, Allah'a ortak koşmak gibi bir düşünceleri olmasa da, bu mekanlarda bilinçsizce yaptıkları bazı hareketlerin İslam inancına uygun düşmediği âşikârdır.

Ramazan ayında en çok ziyaret edilen türbelerin başında İstanbul'daki Oruç Baba Türbesi gelir. Ramazan'ın ilk orucunu açmak için türbeye gelenler Oruç Baba Türbesi'nin bulunduğu sokağı doldururlar. Halk arasında, hayatı boyunca her gününü oruçlu geçirdiği ve iftarını sirke ile yaptığı rivayet edilen Oruç Baba'nın her türlü derde şifa dağıttığına inanılmaktadır. Bu yüzden, türbeye gelip dilekte bulunanlar, sokak başlarında tezgah açan satıcılardan sirke, zeytin, şeker ve pide satın alarak çevresindekilere dağıtmaktadır. Ayrıca yedi ayrı kişiden alınan sirkenin de şifa olacağına inanılıyor. Türbeye gelme imkanı bulamayanlar da kendi yerine vekil tayin ederek adaklarının yerine gelmesi için dua ettiriyorlar.²⁰⁰

Edirne Kaleiçi'ndeki Darulhadis camii ve yanındaki türbeler de en çok ziyaret edilen yerler arasındadır. Buraya gelen bazı ziyaretçilerin değişik inanışlar sergiledikleri görülmüştür. Cami avlusundaki su taşının üzerine çıkarak dua eden kimi ziyaretçiler, dualarının kabul olması halinde taşın döndüğünü iddia etmektedirler. Kimi ziyaretçiler, dua ettikten sonra türbenin taşlarına ellerini ve yüzlerini sürüyor. Kimi ziyaretçiler, camide adak adıyor, adakları kabul olanlar avluda küp şeker dağıtıyor. Kimileri ise türbe duvarlarına yerden buldukları taş parçalarını yapıştırmaya çalışarak adaklarının kabul olup olmadığını öğrenmeye çalışıyor. Türbelerin içinde yapılan temizliklerde üzerlerinde: "Allah'ım

200 Zaman Gazetesi, 18.10.2004.

beni eşimle dünya turuna çıkar, bize ev ve araba ver.” gibi isteklerin yazılı olduğu kağıtlar bulunmuştur.²⁰¹

Ülkemizin pek çok yerinde hatta dünyada bu tür kabirler ziyaret edilmekte ve benzer batıl inanış ve uygulamalar sergilenmektedir. Ancak şu iyi bilinmelidir ki, türbelerde yatan kişileri insanüstü varlıklar olarak görmek, bu zatların duaları kabul ettiğine, ilâhî kudretlerinin olduğuna inanmak; bir kısım ihtiyaç ve dilekleri onlara arz etmek, onlardan yardım dilemek tevhid dini olan İslam ile bağdaşmaz. Ölen kişilerden medet ummak ve onlardan bazı şeyler beklemek iman açısından tehlikeli bir davranıştır. Mezar ziyareti, İslâm ölçüler dışına taşmadıktan sonra elbette meşrudur ve sünnettir. Kabir ziyaretinde bulunan kişinin ölü için dua etmesi ve Kur’ân okuyarak sevabını orada bulunanların ruhlarına bağışlaması en uygun olan davranıştır.

8) NAZARDAN KORUNMAK İÇİN NAZARLIK TAKMAK, KURŞUN DÖKTÜRMEK

Bazı insanlar nazardan korunmak için birtakım yanlış çarelere başvurmaktadır. Nazar boncuğu, iğde dalı v.b. şeyler takmak ve üzerinde bulundurmak, nazara karşı kurşun döktürmek bu yanlış çarelerden yalnızca birkaçıdır. Nazara uğrayan kişi, kuşku landığı insanın saçından, ayakkabısından veya elbisesinden habersiz bir parça kesip yakarak dumanı ile tütsülenirse nazarı geçer inancı da yine nazara karşı başvurulmuş yanlış çarelerdendir.

“Nazar değmesi” veya diğer bir ifade ile “göz değmesi” halk arasında da bilindiği gibi kıskançlıktan ötürü bir kimsenin birisine bakması ve bu esnada bakılan kişide baş ağrısı gibi birtakım rahatsızların meydana gelmesiyle olur. Bunu günümüzde tıp da

201 Zaman Gazetesi, 22.08.2004.

kabul etmektedir. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde “Göz değmesi gerçektir.”²⁰² buyurmuşlardır.

Hz. Âişe (r.anhâ)’nın rivayet ettiği bir hadiste göz değmesine karşı Resûlullah’ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) dua okumayı emrettiği görülmektedir. Okunacak dualar ise Fatiha, İhlas, Felak, Nas sûreleri ve Âyetü’l-kürsî dediğimiz Bakara Suresinin 255. ayetidir. Elmalılı Hamdi Yazır’ın belirttiğine göre, bu tedavide asolan hastanın kendisinin okumasıdır.²⁰³ Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Felak ve Nas sûreleri inmeden önce cinlerin ve insanların nazarlarından Allah’a sığınır. Felak ve Nas sûreleri inince daha önce okuduklarını terk etti ve sadece bu sûreleri okumaya devam etti.²⁰⁴

Nazara karşı yapmamız gereken iş, dinimizin tavsiye ettiği tedavi şekli belirtilen duaları okumak ve şifayı Allah’tan beklemektir. Hal böyle iken halk arasında yaygın olarak nazar değmesin diye mavi boncuk, iğde dalı, kablumbağa kabuğu v.s. takmak; evlere binalara veya arabalara at nalı, at kafası, ayna, çeşitli muskalar asmak, tütsü yapmak, arabalara göz resimleri yapıştırmak batıl inanışlardır ve bir kısım hurafelerdir. Ne dînen ne de tıbben bunların hiçbir faydası yoktur. Eğer bunlarda bir güç olduğuna inanılır ve bunlardan meded beklenirse bunu yapanlar şirke bile girmiş olurlar.

Zeyd b. Hâlid (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu ves-selâm Hudeybiye'de, bize, geceleyin yağın yağmurun peşinden sabah namazı kıldırmıştı. Namazı bitince cemaatın önüne geçti ve: “Rabbiniz ne dedi biliyor musunuz?” buyurdu. Cemaat: “Allah ve Resûlü daha iyi bilir!” dediler. “Allah Teâla Hazretleri:

202 Buhârî, Tıb 36, Libas 86; Müslim, Selam 41, 42; Ebû Dâvûd, Tıb 15; Tirmizî, Tıb 19; Muvatta, Ayn 1; Müsned, I, 294, II, 22.

203 Elmalılı, Hak Dini Kur’an Dili, Felak Sûresi Tefsiri, IX,6394-6399.

204 Tirmizî, Tıb 16; İbn Mace, Tıb 33.

“Kullarımdan bir kısmı bana mü'min, bir kısmı da kâfir olarak sabahladı. Allah'ın fazlı ve rahmetiyle bize yağmur yağdırdı, diyen bana mü'min, yıldızları da inkâr edici olarak sabahladı. Kim de falanca falanca yıldız sayesinde bize yağmur yağdırıldı, dediyse o da bana kâfir, yıldızla mü'min olarak sabaha erdi.” dedi!” buyurdular.²⁰⁵ Bu hadise göre, kainatta cereyan eden olayları Allah'tan bilmeyip başka fani ve aciz varlıklara izafe etmenin din-den çıkma olduğu ifade edilmiştir. Aynı şekilde nazara karşı mü-racaat edilen yanlış çare ve uygulamaların bir tesiri olduğuna inanmanın da bu çerçeveye içine gireceği açıktır.

Son zamanlarda yaygınlaşan bir uygulama da şudur: Allah'ın bin tane isminin bulunduğu zırh manasına gelen cevşen duasını bazı kimselerin taşıdığı, evlere veya arabalara astıkları görülmektedir. Bu doğru bir davranış değildir. Yapılması gereken bu tür duaları okuyarak Allah'tan muradını istemektir. Zira Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) nazarlık takılmasını yasaklamıştır. Hatta nazarlık takmış olan birisine takmış olduğu nazarlığı çıkarıp atmasını emretmiştir.²⁰⁶

9) MUSKA VE MUSKACILIK

Bazı hastalıkları, kötülükleri ve nazarı uzaklaştırmak için boy-na asılan veya üstte taşınan yazılı kağıt; üç köşeli şekilde katlanmış şey; üç köşeli bir nüsha manalarında kullanılır. Muska kelimesinin aslı “nüsha”dır. Arapça nüsha'dan Türkçeye bu şekilde, değişerek geçmiştir. Buna Kuzey Afrika'da “hurz”, Doğu Arabistan'da “hamaya”, “hafiz” yahutta “maâza”, Türkiye'de “muska”, “nusha” veya “hamail” denir. Hadis ve fıkıh kitaplarında, “ruk-ye” olarak geçmektedir.

205 Buhari, Ezan 156, İstiska 28.

206 İbn Mâce, Tıb 39.

Muska, genellikle muhtemel bir hastalıktan korunmak veya tedâvî amacıyla taşınır. Çoğunlukla üçgen biçiminde meşin, tenek, gümüş ve altın kalpları içine konarak boyna asılır ya da kola takılır. Dört köşeli veya kalp biçiminde kaplara da konan hamail, bütün İslâm dünyasında yaygın biçimde kullanılmaktadır.

Muskalara yalnızca sûre, ayet, hadis veya bir dua yazıldığı gibi, Allah'ın, meleklerin, efsanevî kişilerin adları, anlaşılmaz tılsımlı sözler, simgeler, yıldız işaretleri, rakamlar, rumuz ve işaretler, insan ve hayvan resimleri ile garip harf şekilleri de yazılıp çizilmiştir. Sûre, ayet, hadis ve duanın yazıldığı muskalar İslâm dönemi-ne; diğerleri ise, İslâm'dan önceki batıl inanç ve hurâfelere aittir.

Müslümanlar arasında muskalara Felak, Nâs, Yasin, Fâtiha sûreleri, Âyetü'l-Kürsî (2/256) ve diğer çeşitli ayet, hadis ve dualar yazılır.

İslâm fıkhi âlimleri, zararı gideren şeyleri üçe ayırmışlardır: Birincisi, açlık için ekmek yemek ve susuzluk için su içmek gibi kesin olanlardır. İkincisi, tıbbî tedâvilerin bir kısmı gibi muhtemel olanlardır ve üçüncüsü de, okuyarak tedâvî gibi, etkisi ihtimalli olanlardır. Zararı gidereceği kesin olan şeyi kullanmak farz ve onu terk etmek haramdır. Muhtemel olanı yapmak iyidir. Ancak onu terk etmek haram değildir. Üçüncü türünü yapmak da caizdir.²⁰⁷ Dolayısıyla İslâm'a göre nazar, korku ve benzeri bazı psikolojik hastalıklar için sûre, ayet, hadis ve duaları okumak ve yazıp bir yere asmak caiz kabul edilmiştir.

Her şeyden önce İslâm dini, insan sıhhatinin korunmasına ve hastalandığı zaman tedâvî görmesine son derece önem vermiştir. Ebu Hureyre, İbn Abbâs ve İbn Mes'ûd'tan rivâyet edildiğine göre, birisi Peygamberimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) huzuruna gelerek, "Ya Rasûlallah, gerektiğinde tedâvî olalım mı?" diye sormuş. Resûlullah da (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu soru üzerine: "Ey Allah'ın

207 Elmalılı, Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, IX, 6395.

kulları tedâvi olunuz. Yüce Allah ihtiyarlığın dışındaki her hastalığın şifâsını da yaratmış.”²⁰⁸ buyurmuştur.

Ebu Sâid kanalıyla rivâyet edilen bir hadiste, Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Muavvizeteyn (Felak ve Nas) sûreleri nazil oluncaya kadar, insan ve cinlerin nazarlarından Allah'a sığındığı açıklanmaktadır.²⁰⁹

Hasta olan bir insanın dua etmesi ve okuması câiz olduğu gibi, salih kimselere bunu yaptırmak da câizdir. Hz. Aişe'dan (r.a) gelen bir rivâyet şöyledir: Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hasta olan akrabalarının üzerine okuyarak sağ eliyle onları sıvazlar ve şöyle derdi: “Ey Allah'ım, ey insanların Rabbi, şu hastalığı gider, şifâ ver, şifâ veren Sensin. Senin vereceğin şifâdan başka şifâ yoktur. Hastalığı ortadan kaldıracak bir şifâ ver.”²¹⁰

Bu ve benzeri rivâyetlere göre, okuma ve yazma sûretiyle tedavî caizdir. Ancak bunun için bazı şartlar vardır. Bu şartları şöyle sıralamamız mümkündür:

1- Okunan ve yazılan şey sûre, ayet, hadis veya manası anlaşılan dua olmalı.

2- Manası bilinmeyen birtakım isim, harf, resim ve işaretler kullanılmamalı. Buna göre, yukarıda anlatılan ikinci çeşit muskalar İslâm'a göre haramdır ve dolayısıyla yasaktır.

3- Tıbbî tedavide olduğu gibi, burada da şifâ verenin yalnız Allah olduğuna inanılmalı; O'ndan başkasından hiçbir şey umulmamalıdır.

4- Sevdirmek veya nefret ettirmek gibi tedâvi ile alakası olmayan şeyler için yapılmamalıdır.²¹¹ Dikkat edilecek diğer bir

208 Buhârî, Tıb 1; Tirmizî, Tıb 2.

209 Tirmizî, Tıb 16; İbn Mace, Tıb 33.

210 İbn Mace, Tıb 35, 36.

211 Elmalılı, Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, IX, 6397.

husus da muska yazarken veya yazdırırken, İslâm'a muhalif olan her şeyden uzak durmak gerektiğidir. Ölçü İslâm ve niyet Allah'ın rızası olmalıdır.

Muska yazmak veya okumaktan ücret alma konusunda âlimlerin çoğunluğu, bu yolla tedâviden ücret almayı câiz görmüş, bunu haram kabul etmemişlerdir.²¹² Ancak istismara açık olan bu konuda dikkatli olmak gerekir. Bu işi ticarete dökmek tasvip edilmeyen bir durumdur.

Yukarıdaki şartlara uygun olarak yazılan muskaları kullanma ve taşınmanın İslâm dini açısından herhangi bir sakıncası yoktur; fakat bu şartlara aykırı olarak yazılan ve taşınan muskalar, inanç esasları açısından mahzurlu bulunduğu için kesinlikle yasaklanmıştır ve haram kabul edilmiştir.²¹³

10) SİHİR VE BÜYÜ

Sihir, insana yönelik olarak tabiatüstü gizli güçlerin yardımı ve aracılığıyla belli bir maksadı gerçekleştirmek ve belli bir gayeye ulaşmak için uygulanan ve etkili olduğu kabul edilen eylem; bir şeyin veya olayın gerçek hüviyetinden uzak olarak başka bir halinin gösterilmesi demektir.

Sihir ve büyü, İslâm'ın kesin olarak yasaklayıp reddettiği bir inanç ve işlem olup tabiat kuvvetleriyle insanlara birtakım etkilerin yapıldığı söylenen ilkel bir anlayış ve olgudur. Tevhid inancının insanların hayatından uzak kaldığı dönemlerde toplumların ilkel inançlara saplanmasıyla ve özellikle totem inancının yaygın olduğu kitleler arasında çeşitli göz boyama yollarıyla yapılan sihir, eski İran, Çin, Mezopotamya, Arap yarımadası, Mısır ve Hindistan'da rastlanan bir meslek haline getirilmiştir. Allah inancının

212 Tirmizî, Tıb 20; Aynî, Umdetu'l-Kârî, V, 647.

213 Şamil İslam Ansiklopedisi, "Muska" maddesi.

ve sağlam düşüncenin zayıfladığı dönemlerde daha çok rastlanan bir olay olan sihir, bazı toplumlarda dinî törenlerle bir inanç haline getirilmiş ve Allah'ın kudreti unutulmuş ve birçok sihirbaz ve kâhinin sözleri geçerli kılınmıştır. İslâm'ın sihirbaz ve kâhinleri kınaması, insanları basit inanç ve düşüncelerle oyalayıp onları gerçek Allah inancından uzaklaştırarak ilkel ve akıl dışı anlayışlara sürüklemelerini engellemek içindir.

Genellikle İslâm alimleri sihri şu kategorilere ayırmışlardır:

Birincisi; tapınmaya ve yıldızların etkisine dayandırılan ve tılsım adı verilen daha çok Keldânîlerin yaptığı sihir. Hz. İbrahim (a.s.) bu inanç ve anlayış ile mücadele vermek ve yıldızlara tapınan bu insanları hidayete davet etmek üzere gönderilmiştir.

İkincisi; ruh çağırma, hipnotizma ve benzeri yollarla insanda etkili olduğu kabul edilen sihir. Bu sihri yapanlar insanları öldürmek ve diriltmek marifetlerinin olduğunu başkalarına telkin ile kabul ettirirler.

Üçüncüsü, ervah-ı arziyye denilen yer yüzündeki cinlerin gizli kuvvetlerinden yararlanarak yapıldığı ileri sürülen sihir. Genellikle cincilik olarak halk arasında yayılan ve cahil kimselerin itibar ettiği bir kandırmacadan ibarettir.

Dördüncü çeşit sihir ise; herhangi bir olağanüstü yönü olmayan, sadece insanların idraklerini bir an için yanıltarak yapılan bir göz boyamadan ibaret olan sihirdir. Buna daha çok illüzyon denir.

Beşincisi; olağanüstü işler yaptığına inanılan çeşitli aletlerle yapılan sihirdir. İnsanlar bu aletlerin özelliklerini bilmedikleri için, bunların bir el marifetiyle kullanılmasıyla olağanüstü işlerin becerildiği intibasını vermektedir. Hz. Musa'ya karşı içine cıva doldurulmuş hortum gibi bazı iplerin sıcak bir alana bırakılması sonunda cıvanın genleşmesiyle iplerin yılan gibi kıvrıldığı görül-

mekte ve bu hortumların yılanı çevrildiği iddia edilerek insanlar aldatılmaktadır. Bu gibi oyunlar her zaman var olagelmıştır.

Altıncı sihir oyunu da; çeşitli ilaçların ve kokuların kullanılmasıyla yapılan sihirdir. Bu gibi ilaç ve maddelerin kimyevî özelliklerini bilmeyen kitleler sihirbazın bir iş becerdiğine inanırlar.

Yedinci sihir çeşidi de; İsm-i A'zam'ı bildiğini insanlara kabul ettirerek karşısındakileri psikolojik baskı ile cezbetmek suretiyle yapılan etkileşimle ortaya çıkarılan sihirdir. Bu, insanları kandırmaktan başka bir şey değildir.

Diğer bir sihir çeşidi de insanların gizli ve bilinmeyen yönlerini sahtekar ve gammazların yardımıyla öğrenen ve bu gizli yönlerini bildiklerini onlara ispatladığını söyleyenlerin yaptığı sihirdir. Bu da insanları aldatıp birbirine düşüren, birbirlerinin aleyhine kışkırtan ve aralarını bozan bir hokkabazlıktan başka bir şey değildir.

Bütün bunlara bakıldığında sihir, hayal olan şeyleri gerçekmiş gibi göstermek suretiyle insanlar üzerinde aldatici bir tesir oluşturmaktan ibaret bir olaydır. Buna rağmen bir gerçek yönünün olduğu ve hakikaten etki yaptığı kabul edilmektedir. Bakara suresindeki (2/102) âyet bunun bir gerçeklik payının olduğunu haber vermektedir. Ama ne olursa olsun İslâm, sihri yasaklamış, haram saymış ve buna inananları, kâfir kabul etmiştir.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “Tuttular Süleyman’ın hükümlerini hakkında şeytanların uydurdukları sözlere tâbi oldular. Halbuki Süleyman küfre gitmemişti. Fakat asıl o şeytanlar küfre gittiler. Halka sihiri ve Babil’de Hârut ve Mârut adlı iki meleğe indirilen şeyleri öğretiyorlardı. Oysa o ikisi: “Biz sırf imtihan için gönderildik, sakın kâfir olma!” demedikçe hiç kimseye sihir öğretmezlerdi. İşte bunlardan koca ile karısının arasını açacak şeyler öğreniyorlardı. Fakat Allah’ın izni olmadıkça onlar bununla hiç

kimseye zarar veremezlerdi. Onlar kendilerine zarar getirip fayda vermeyen şeyler öğreniyorlardı. Büyüye müşteri olan kimsenin âhiretten nasibi olmadığını pek iyi biliyorlardı. Karşılığında kendi varlıklarını sattıkları şey ne kötü! Keşke bunu anlasalardı! Şayet onlar iman edip sihir gibi haramlardan sakınmış olsalardı, Allah katından kendilerine verilecek mükâfatlar elbette haklarında daha hayırlı olurdu. Keşke bunu bilselerdi!” (Bakara, 2/102-103).

Yahudiler, Hz. Süleyman (a.s.) devrinden kalma sihirle ilgili rivayetlere uydular. Oysa Hz. Süleyman sihirbaz değildi. Şeytanlar ise insanlara vesvese veriyorlardı ve sihri onlara öğretiyorlardı. Sihir iyice yaygınlaştı. Allah (c.c.) bunun üzerine Bâbil'e, iki meleği Hârut ve Mârut'u gönderdi. Bazı yahudi büyükleri bunlara uydular. Hârut ve Mârut sihri, kötü gayelerle kullanmak için değil, sihir ile mucize arasındaki farkı anlayabilmeleri için öğretiyorlardı ve öğretmeden önce de onları ikaz ediyorlardı. Ancak onların ikazları, sihri öğrenmek isteyenler tarafından dikkate alınmadı ve onu kötü gayeleri uğrunda kullanmaya başladılar.

Görüldüğü gibi âyette; “Halbuki Süleyman asla sihir yapmadı,” yerine, “Halbuki Süleyman asla kâfir olmadı” buyuruluyor. Bu da sihrin kötü ve çirkinliğini göstermektedir. Burada küfürden gaye, sihirdir. Ayrıca âyette “sihir” yerine “küfür” kelimesinin kullanılması, müfessirlerce halkı sihirden nefret ettirmek ve insanı küfre götürebilecek günahlardan olduğunu belirtmek içindir. Hârut ile Mârut'un sihir öğrettiği kişilere; “Biz ancak imtihan için gönderilmişizdir sakın (sihir, büyü yapıp da) kâfir olma!” diye ikazda bulunmaları, sihrin küfre götüren sebeplerden olduğunu göstermektedir.

Hz. Musa (a.s.) sihirbazlarla yaptığı mücadelede, onların sihirleri sayesinde ipleri ve sopaları gerçekten hareket ediyor zannederek endişeye kapıldı. Bunun üzerine Allah Teâlâ, O'na endişe

etmemesini ve elindeki asayı yere atmasını emretti. Asa, birden yılan oldu ve sihirbazların yaptıklarını yuttu. Böylece sihirbazlar bunun bir mucize olduğunu anlayarak hemen secdeye kapandılar ve Müslüman oldular. (Tâhâ, 20/65-70). Yüce Rabbimiz sihirbazların yaptıklarıyla ilgili bir ayet-i kerimede şöyle buyurmaktadır: “Onların yaptıkları sırf sihirbaz hilesidir, sihirbaz ise her nerede olsa felâh bulmaz.” (Tâhâ, 20/69).

Rasûlüllah (sallallâhu aleyhi ve sellem) da bir hadislerinde sihrin büyük günahlardan ve yedi helak ediciden biri olduğunu belirtmişlerdir.²¹⁴ Yine Rasûlüllah (sallallâhu aleyhi ve sellem); “Bir düğüme üfüren sihir yapmış olur. Sihir yapan da şirke girer.”²¹⁵ buyurmuşlardır.

Kur’ân “Düğümlere nefes eden büyücülerin şerrinden Allah'a sığınırım.” (Felâk, 113/4) ayetiyle Müslümanlara sihirbazların şerrinden sığınma yolunu göstermektedir.

Ehl-i sünnet alimlerinin çoğunluğu sihrin varlığını ve tesirinin bulunduğunu belirtmişlerdir. Buna göre sihir vardır ve tesir edicidir demek mümkündür. Yalnız kim Kur’ân yolunu terk ederek sihir ve benzeri yollardan birine girerse, Allah (c.c.)’ın rahmetinden uzaklaşır ve kâfir olur. Ulemanın çoğunluğu sihri öğretme ve öğrenmenin haram olduğu hususunda ittifak etmişlerdir²¹⁶.

11) TILSIM

Tılsım, esrarlı bir kuvvet taşıdığına, tabiatüstü gücü bulunduğu, birtakım sırlar sakladığına inanılan batıl bir inançtır. Tılsım karşılığında dilimizde sihir, büyü, efsun kelimeleri kullanılmaktadır.

Anadolu kadınlarının başlarına taktıkları metal süs eşyasına da tılsım denir. Baş süslemelerinde kullanılan tılsımın, kişiyi, nazar, iftira ve kötü ruhlardan koruduğuna inanılır. Tılsım gümüş, altın vb. de-

214 Buhârî, Vasaya 20.

215 Nesâî, Tahrîmü’l-dem 19.

216 Şamil İslam Ansiklopedisi, Sihir maddesi.

ğerli metallerden yapıldığı gibi, bunların taklidlerinden, mücevherlerden, deniz kabuklarından da olabilir. Tılsımın Manî inancıyla da ilişkisi bulunmaktadır. Anadolu folklorunda tılsım genellikle büyü-
nün etkisini sağlayan araçları ifade eder. Define vb. gizli şeyleri bulmak, kapalı yerleri açmak için ehlinin bildiği sözlere veya vasitalara da tılsım denir. Bulaşıcı hastalıkların tesirini önlemek ve insanlarla hayvanların kötülüklerinden korkmamak için de tılsım yapılır.

Bazı değişik şekiller göstermekle beraber tılsım hemen her toplumda vardır. Eski Bâbil, Asur ve Persler'de tılsım bir teknik olarak uygulanmıştır. İslâm dışındaki bütün bâtil ve muharref dinlerin tören ve âyinlerinde her zaman tılsımdan izler bulmak mümkündür. Birçok tarihçi ve sosyolog tılsımı, bâtil ve muharref dinlerin bir parçası gibi ele almıştır.

Türk toplumlarında tılsım ve tılsıma benzer uygulamaların mazisi İslâm öncesine kadar uzanır. İslâm'dan sonraki dönemlerde ise eski İran, Mezopotamya ve Mısır kültürlerinin tesiriyle tılsım az da olsa varlığını sürdürmüştür.²¹⁷ Cahiliye dönemi Araplarında fal okları atmak, çeşitli anlamlara gelen taşlar dikmek, yıldızlara bakarak mana çıkarmak, birtakım kareler içinde harf veya rakamlar yazarak tılsım yapmak oldukça yaygın bir uygulama idi.

Anadolu'da tılsım ve tılsıma benzer uygulamalar, Hristiyanlık, eski putperest dinler ve komşu kültürlerin tesiriyle âdetâ kurumlaşmış, büyücülükle iç içe yürümüştür.

İslâm tılsım yapılmasını da, tılsıma inanılmasını da yasaklamış, medet umarak onu meslek edinmeyi şiddetle reddetmiştir. Ayrıca İslâm, tılsımın mucize ve keramete benzetilmemesine özen göstermiş, onu müşrik ve kâfirlere özgü bir faaliyet olarak değerlendirmiştir.

217 Dinler Tarihi Ansiklopedisi, III, 606.

İlâhiyatçı ve sosyologlara göre tılsımın tesiri daha çok psikolojiktir. Halk tılsımın etkisini görünce onu yapan kişiye bağlanır ve âdeta onun müşterisi olur. Kendisine tılsım yapılan kişi, bunun tesirinden kurtulmak için Peygamberimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaptığı gibi İhlâs, Felâk ve Nâs sûrelerini iki avucuna okuyup yüzüne ve elinin ulaştığı kadarıyla bütün bedenini sıvazlamalıdır.²¹⁸ Sihir, büyü ve tılsımdan korunmanın yolu da budur.

12) CİNLERLE İLGİLİ HURÂFELER

Kur'ân'da cinler aleminin varlığından haber verilmekle birlikte onların mahiyeti, faaliyetleri, ve insanlarla ilişkileri konusunda ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Buna rağmen halk arasında cinlerin özellikle kadınları etkilediği, insanları çarptığı ve ruh hastalıklarına neden olduğu inancı yaygındır. Cinlerin saldırılarından korunmak için cincilere başvurup muska yazdırmanın ve bunu taşımanın gerektiğini kabul etmek de bu inancın bir devamıdır. Bu anlayışın eski Mısır ve Roma inançlarına dayandığı bilinmektedir. Cahiliye devri Arapları arasında da bu tür inançların görüldüğü ve insanların bedenlerine giren kötü ruhları kovmak için gruplar halinde dans ettikleri rivayet edilir. Reşit Rıza gibi âlimler bunun cinlere tapmaktan kalan bir inanç olduğunu belirtirler.²¹⁹

13) RUH ÇAĞIRMA

Günümüzde bilhassa sosyete arasında yaygın olan modern kâhinlik de diyebileceğimiz ruh çağırma işi vardır. Ruh çağırma esnasında fizik aleminin dışındaki varlıklarla irtibat kurulduğu doğrudur fakat bunun ruh mu yoksa şeytan mı olduğu su götürür bir meseledir. Bunu anlamak için ayet ve hadislerin ışığında meseleyi ele almak gerekmektedir.

²¹⁸ Buhârî, Tıb 31, 38.

²¹⁹ Reşit Rıza, Tefsiru'l--Menar, VIII, 369.

Her nefis mutlaka ölümü tadacaktır. Ruhların, ölümden sonra gittikleri yer ise “berzah alemi”dir. Bu alemde ruhlar kıyametin kopacağı anı beklemeye dururlar. Bu esnada herkes, cennetlik veya cehennemlik oluşuna göre orada ya rahat edecek ya da azap görecektir. Allah Teâlâ ölenlerin artık dünya hayatına asla dönemeyeceklerini, dünyaya dönmelerine mâni bir berzah (engel, mania) olduğunu şu ayet-i celilesinde ifade buyurmaktadır: “Âhireti inkâr edenlerden birine ölüm gelip çattınca, işte o zaman: “Ya Rabbi!” der, “ne olur beni dünyaya geri gönder, ta ki zayı ettiğim ömrümü telafi edip iyi işler yapayım.” Hayır, hayır! Bu onun söylediği manasız bir sözdür. Çünkü dünyadan ayrılanların önünde, artık, diriltilecekleri güne kadar bir berzah vardır.” (Mü’minûn, 23/99,100)

Peygamber Efendimiz de bir hadislerinde “Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçe ya da Cehennem çukurlarından bir çukurdur.”²²⁰ buyurarak bizlere kabrin nasıl bir yer olduğunu haber vermektedir. Demek ki herkes dünyadaki amellerine göre orada muamele görecek ve bu şekilde kıyamete kadar bekleyecektir.

Kur’ân’a ve Sünnet’e göre ruhların bu dünyaya geri dönmeleri mümkün değildir.²²¹ Bazı tecrübelerle dayanarak bu madde ötesi varlığın şeytan veya cin taifesinden bir varlık olduğu söylenmektedir. Bu tecrübelerden pek çok örnekler verilebilir fakat biz Fethullah Gülen Hocaefendi’nin İnançın Gölgesinde adlı eserinden bir örnekle yetineceğiz:

“Bir psikiyatrist de bu mevzûda şahit olduğu bir hâdiseyi şöyle anlatmıştı: Samsun’da bir eve ruh çağırma (doğrusu cin veya şeytan çağırma) celsesine dâvet edildim. Bu işi yapan, evin küçük kızıydı. Bir masanın üzerine fincanlar ve harfler dizdi; ısrarlı çağırımlardan sonra birinin geldiğini öğrendik.. ve gelen, ismini fincanın ha-

220 Tirmizî, Kıyame 26.

221 Hurâfeler ve batıl inanışlar, 34-35.

reketleriyle yazıyordu: Belma! Küçük kızın eli fincanla beraber hareket ediyordu. Biz gelene, “Müslüman mısınız?” diye sorduk, “hayır” dedi. “Nerelisin?” sorumuza ise, “Mersinliyim” cevabını verdi. “Bir Müslüman yok mu, gelsin konuşalım!” dedik; gitti, çağırdı ve bu defa masanın üzerinde bir başka isim yazıldı: “Ayşe”. Ona yaşını sorduğumuzda “7-8” cevabını verdi. “Nerelisin?” dediğimizde ise, güneyden bir şehir ismi söyledi. Hangi kitabı okuduğunu sorduğumuzda, “Hanımlar Rehberi” diye cevap verdi.

Sonra, orada bulunan arkadaşlardan biri dedesinin ruhunu çağırırdı, fakat gelmedi.. ısrarlı çağrılardan sonra “geldim” dedi. Adını sorduğumuzda söylemedi; fakat usulünce ısrar edilip sorulduğunda “şeytan” diye cevap verdi. Hepimiz donakaldık. Doğrusu, Hz. Âdem (a.s.)’den beri insanlığın bu en büyük düşmanı karşısında irkildik ve ne yapacağımızı şaşırдық. Bir aralık aklıma geldi ve “Seni çağırmadık, niye geldin?” dedim. Fincanlarla “İşte Geldim” diye yazdı. “Allah’a inanır mısınız?” dedim; “Hayır!” dedi. “Peygambere inanır mısınız?” diye sordum; “İnanmam!” diye cevap verdi. Aklıma geldi; “Sana Meyvenin Altıncı Mes’elesini okusam dinler misin?” dedim; “evet!” yazdı. Okumaya başladım:

“Nasıl bir fabrika şöyle işler, böyle çalışır, lambaları vardır vb.. öyleyse, bu bir mühendisi gösterir” diye okuduğumda “Evet” diyor; “Öyle de, şu kâinat eczanesindeki nebâtât, otlar, meyveler Allah’ı (cc) gösterir!” dediğimde, “Hayır!” diyordu. Böyle “Evet” ve “Hayır”larla bizi çok uğraştırdı. Sonunda, “Sana Cevşen okuyayım mı?” dedim; “Oku!” dedi. Ben okumaya başlayınca, fincan kızın parmağı altında fıkır fıkır oynamaya durdu.. elimi üzerine koydum, parmağımın altından kaçırıyordu. Bir aralık şöyle yazdı: “Bırak şu gırgırı!” Ben devam ettim; sonra dayanamadı, sustu ve canı sıkılıp çekti gitti.”²²²

222 Gülen, İnançın Gölgesinde, I, 93-94.

14) İKİ BAYRAM ARASI NİKAH

“İki bayram arası nikah kıyılmaz” görüşü halen toplumumuzda yaygın olan bir batıl inanıştır. Bu batıl inanışın nereden geldiği ve nasıl toplumda yer ettiği bilinmemektedir. Nikah, Peygamberimizin “Benim sünnetimdir” (Müslim, Nikah 1) dediği ve dinimizde önemli bir yeri olan müessesedir. Fıkıh kitaplarımızda nikahın geçerli olması için “iki bayram arasında olmaması” gibi bir kayıt yoktur. Böyle bir kayıt veya şart bulunmadığına göre böyle bir inanışın dinimizde yeri olmadığı ve asılsız, mesnedsiz bir inanış olduğu apaçık ortaya çıkmış olur.

“İki bayram arası nikah kıyılmaz” uydurması delilsiz bir söz olmanın ötesinde bizzat Peygamberimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) uygulamasıyla da reddedilmiş bir hurafedir. Çünkü Peygamber Efendimizin Hz. Âişe ile evliliği Ramazan ayından sonra gelen Şevval ayında gerçekleşmiş, yani iki bayram arasında yapılmıştır.

Öte yandan iki bayram arasında kalmayan gün mü var? Ramazan Bayramı ile Kurban Bayramı arası “iki bayram arası” kabul ediliyor da, Kurban Bayramı ile gelecek yılın Ramazan Bayramı arası neden “iki bayram arası” kabul edilmiyor. Bu durum bile bu inanışın ne kadar batıl, manasız ve mantıksız olduğunu ortaya koymak için yeterlidir.

15) SALI VE CUMA GÜNLERİ İŞ YAPMAK

Salı günü bir işe başlanırsa bitmez sallanır, salı günü yola çıkılmaz, salı günü yeni bir elbise giyilirse yanar ve Cuma günü kadınların iş yapmalarının doğru olmadığı inancı yaygın olan batıl bir inançtır. Dinimizde haftanın herhangi bir günü için “şu gün iş yapılmaz” gibi bir emir ve tavsiye yoktur. Peki bu anlayışlar Müslüman halkın arasına nasıl girdi ve yerleşti?

Salı günü, Fatih Sultan Mehmet'in 29 Mayıs 1953'te İstanbul'u fethederek çağ açıp çağ kapattığı ve gayr-ı müslimlerin büyük bir önem atfettikleri bir dünya şehrini onların elinden aldığı gündür. Bundan dolayı gayr-ı müslimler salı gününü uğursuz saymış, yas günü ilan etmiş ve o gün bir iş yapmamış olabilirler. Onlar bu davranışları itibariyle doğru bir iş yaptıkları düşüncesinde olabilirler. Fakat bu anlayış, aslı unutulmuş zamanla Müslümanlar arasında da şayi olmuş ve yaygınlaşmıştır.

Cuma gününe gelince, cuma günü ezan okununca her türlü işin bırakılıp camiye gidilmesi emri vardır. Fakat bu emir akil baliğ erkeklerdir, kadınlar böyle bir emirle mükellef değildir. Kaldı ki, namazdan sonra Yüce Rabbimiz kendi fazlını aramamız için dağılmamızı yani herkesin kendi işine gitmesini emretmektedir. Konuyla ilgili Cuma Sûresinde geçen ayet-i kerime şöyledir: "Ey iman edenler! Cuma namazına ezan ile çağırıldığınız zaman derhal Allah'ı zikretmeye (hutbe ve namaza) gidin, alışverişi bırakın. Eğer bilerseniz, bu sizin için çok hayırlıdır. Namaz tamamlanınca yeryüzüne yayılın, işinize gücünüze gidin, Allah'ın lütfundan nasibinizi arayın. Felaha ermenizi ümid ederek Allah'ı çok zikredin." (Cuma, 62/9-10).

Öyleyse bu batıl inanış nereden halkımızı arasına girmiş olabilir? Muhtemelen bu, Cuma günlerinin hafta tatili olduğu zamanlardan kalma bir anlayış olabilir. Şöyle ki, Cuma evde istirahat eden beyi rahatsız etmemek, onun özel hizmetini görmek için evin hanımı temizlik yapma, çamaşır yıkama gibi diğer işlerle meşgul olmaz, beyiyle ilgilenir, onu Cuma namazına hazırlardı. Böyle güzel bir gelenek ve anlayış hafta tatilinin değiştirilmesinden sonra Cuma gününün, gün olarak kendisine ait bir özellikten ileri geldiği sanılmış ve böyle bir yanılgıya düşülmüş olabilir.²²³

223 Müslim, Nikah 1

16) DİĞER GÜNLERLE İLGİLİ HURAFELER

Halkımız arasında yaygın olan haftanın bazı günlerini uğurlu, bazı günlerini uğursuz ve bazı günlerinde de çalışmayı günah sayma inancı, Yahudi ve Hıristiyanlardan geçmiştir. Hıristiyanlar salı gününü uğursuz, pazar günü de çalışmayı günah sayarlar. Yahudiler ise cumartesi günü çalışmazlar. Halbuki İslâm dininde, istirahat ve ibadet saatleri dışında çalışmak, tavsiye edilmiştir.

Salı ve cuma haricindeki diğer bazı günlerle de ilgili hurafeler vardır. Bunları kısaca şöyle belirtebiliriz:

Pazar günü çalışmak uğursuzluktur.

Perşembe çamaşır yıkanırsa zengin olunur (Kıbrıs).

Çarşamba günü süt içmek, ev satın almak iyi değildir.

Cumartesi günü çamaşır yıkamak uğursuzluk getirir.

Arefe günü dikiş dikmek günahtır.

Arefe günü dikiş diken kadın, ölmüş çocuğu varsa onun derilerini diker vs.

Günler, gün olması bakımından birbirinin aynıdır. İnsan dilediği günde iş yapar, dilediği zaman da seyahate çıkar. Akıllı ve inançlı bir Müslüman şu gün çalışılmaz, şu gün işe başlanmaz vb. hurafelerine kanmamalıdır. Ama ne yazık ki halkımızdan bazıların bu uydurmalara kandıkları görülmektedir.

17) AY VE GÜNEŞ TUTULMASIYLA İLGİLİ HURAFELER

Ay ve güneş tutulmasını hurafe konusu yapan insanlar vardır. Nitekim bazı yörelerimizde; ay ve güneşin şeytanlar tarafından tutulduğuna inanılmaktadır. Bu nedenle tutulma olayı başlayınca teneke ve davul çalınmakta, bazı yerlerde de silah atılmaktadır. Buna

gerekçe olarak şeytanın gürültü ve silah sesinden korktuğunu böylece ay ve güneşin tutulmaktan kurtulduğunu ileri sürerler.

Bir başka inanışa göre de ay ve güneşi melekler götürüp bir danaya teslim ederlermiş, o dana da denize batırmış. Denize batırılan ay ve güneşi de balıklar yutarmış.²²⁴

Ayrıca ay ve güneş tutulması ile ilgili olarak şu inançlar da yaygın olarak söylenmektedir:

Ay ve güneş tutulması kıyamet alametidir.

Ay ve güneş tutulursa o yıl kıtlık olur.

Ay ve güneş tutulursa savaş ve karışıklıklar çıkar.

Ay ve güneş tutulması büyük ve ünlü kişilerin ölümüne işarettir.

Peygamberimizin oğlu İbrahim öldüğü gün güneş tutulmuştu. Bunu gören halktan bazı kimseler, "Güneş, İbrahim öldüğü için tutuldu." dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Güneş ile Ay hiçbir kimsenin ne ölümünden ne de hayatından dolayı tutulmuştur. Bunu görünce hemen namaza durup Allah'a duaya koyulun."²²⁵ buyurmuştur.

Yine konuyla ilgili olarak bir başka hadislerinde Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Şüphesiz ki güneş ile ay insanlardan herhangi birinin ölümü için tutulacak değildir. Lakin bunlar Allah'ın âyetlerinden (kudretinin delillerinden) iki âyettir. Binaenaleyh bu olayı gördüğünüzde tekbir getiriniz, Allah'a dua ediniz, kalkıp namaz kılınız ve sadaka veriniz."²²⁶ buyurmuşlardır.

Bu hadislerden açıkça anlaşılmaktadır ki, Ay ve Güneş tutulmasının ölüm olayı ile hiçbir ilgisi yoktur. Hadisin sonundaki "Bu olayı görünce namaz kılınız." buyruğu ise, Cenab-ı Hakk'ın bilir, bilinmez afet ve belâlara karşı bizleri koruması, esirgemesi

224 Uysal, Mustafa, İslâm'a Sokulan Bid'at ve Hurafeler, s. 257.

225 Buhari, Cum'a 107.

226 Müslim, Kûsuf 1.

bize yardımını eksik etmemesi ve dileğimizi kendisine arz etmek içindir. O, yardım etmezse hiçbir şey yapamayacağımızı idrak içindir. Çünkü her şeye kadir olan ancak Yüce Yaratandır.

Bilindiği gibi Ay ve Güneş kainat düzeni içerisinde Allah'ın irade buyurduğu ilâhi kanuna tabi olarak varlıklarını devam ettirmektedirler. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: "Güneş de bir delildir onlara, akar gider yörüngesinde... O üstün kudret sahibinin ve her şeyi bilen yaratması böyle olur işte! Ay için de birtakım safhalar, duraklar tâyin ettik; dolaşa dolaşa, nihayet eski hurma salkımının çöpü gibi kuru, sarı, kavisli bir hâle gelir. Ne güneş aya kavuşabilir, ne gece gündüzün önüne geçebilir. O gök cisimlerinden her biri, birer yörüngede akar, durur..." (Yasin, 36/38-40).

Ay ve güneş tutulması ne şeytanın karartması, ne de dananın onu denize atması ile ilgilidir. Ay ve Güneş tutulması, Ay ve Dünya'nın güneş etrafındaki hareketlerine bağlı bir oluş biçimidir.

Ay ve Güneş tutulduğu zaman bazı yörelerimizdeki silah atma, teneke çalma âdeti, kanaatimizce hadislerde zikredilen "Namaz kılınız, Allah'a dua ediniz." tavsiyesini, Müslümanlara haber vermek için olsa gerektir. Fakat bu uyarı zamanla "Şeytanları kovalama" şeklinde yanlış bir inanışa dönüşmüştür. Zamanla bu tutulma hadisesi, kıtlık alameti, savaş işareti, ünlülerin ölümü gibi batıl inanışlara kaymıştır.

18) SPOR VE HURAFE

Büyük olaylar ve bu olayların geçtiği yerler ve zamanlar, bu olaylarda rol oynayan şahsiyetler, halkın üzerinde son derece büyük bir tesir icra etmektedir. Öyle ki halk bu yerlere ve bu şahsiyetlere uğur ve uğursuzluk gibi değerler atfetmektedir. Günümüzde bu durumun spor alanında açık bir şekilde görüldüğüne şahit olmaktayız.

Sporcu, yönetici ve taraftarlar bir maçın kazanılması için çok çalışmanın, oyun sisteminin ve oyuncu kalitesinin tek başına yeterli olduğunu düşünmemekte; galibiyet için büyü ve uğur gibi şeylerden de medet ummaktadırlar.

Günümüzde spor denilince ilk akla gelen futboldur. Bu spor dalı bütün dünyayı etkisi altına almış, futbol müsabakaları, teknolojik imkanlarla milyarlarca insan tarafından seyredilir bir seviyeye gelmiştir. Müsabakalarda yenme-yenilme mevzusu herkesi ilgilendirir bir hal almıştır. Bir ülke içindeki büyük takımların müsabakaları ve ülkeler arası müsabakalar daha bir önem arz etmektedir. Böyle bir ortamda batıl inanış ve hurafelerin çıkması da kaçınılmaz olmaktadır.

Futbol müsabakalarında arka arkaya alınan galibiyetlerden sonra statlarının uğurlu ve büyüdüğüne inanılması bu batıl inançların başında geliyor. Bazı taraftarlar, uğur getireceği inancıyla hep aynı yerlere oturuyorlar. Bu tip insanlar, hayatlarındaki her ayrıntının takımlarını yakından etkileyeceğini düşünüyorlar. Maça giderken otobüste veya trende başkalarına yer vermek, bu davranışların başında geliyor. Tuttukları takımın maça başlarken tercih ettiği kale bile bu insanlar için çok önemli. Batıl inançları kuvvetli olan bu taraftarlar, penaltı atılırken gözlerini yumuyorlar ve sahaya sırtlarını dönüyorlar. Bazı taraftarlar da eğer bir takım aynı sahada ard arda yenilgiler alıyorsa, o sahaya büyü yapıldığına inanıyor ve bu büyüü çözmek için bazı tedbirlere başvuruyorlar. Okunmuş şekerleri sahanın herhangi bir yerine atmak gibi.

Sporcu ve yöneticiler de taraftarlardan farklı değil aslında. Belli elbiseleri giymek, çimlere dokunarak elleri ağza götürmek, maç başlamadan önce topu öpmek, uğur getireceğine inanılan kolye ve yüzük gibi takılar takmak, kalenin içine para gömmek, penaltı vuruşlarından önce topu ve kale direklerini öpmek, hep aynı ayakkabıyı giymek, kale arkalarına muska koymak sporcuların batıl inançlarının başında geliyor.

Yabancı bir futbolcunun söylediği şu sözler oldukça düşündürücüdür: Takım olarak oynayacağımız maçlardan önce kesinlikle gülmezdik. Gülmenin kesinlikle uğursuzluk getireceğine inanırdık. Bunun dışında çok dikkat ettiğimiz bir uğurumuz da ha vardı. Kazandığımız bir maçta giydiğimiz çorabı, kaybedeceğimiz diğer bir maça kadar hiç değıştirmezdik. Ünlü bir basketbolcu da her mağlubiyetten sonra ayakkabısını yenilediğini, takım galip geldiği müddetçe de giydiği ayakkabılarını hiç değıştirmedini söylemektedir.²²⁷

Spor alanındaki bu tür hurafelerin dinimiz de hiçbir yeri yoktur. İslam dini insanın çalışmasına ve gayretine önem vermektedir. Allah Teâlâ (c.c.) “İnsan için sadece emek ve gayretinin neticesi vardır.” (Necm, 53/39) buyurarak insanın çaba ve gayretine dikkat çekmektedir. Peygamber Efendimiz de (sallallahu aleyhi ve sellem) yapacağı işlerde öncelikle sebeplere riayet eder ve sonra Allah’a tevekkül ederdi. Spor müsabakalarında yapılması gereken çok çalışmak, oyuncuların kondisyonunu artırmak, oyun sistemini iyi bilmek, uygulamak vb. davranışlardır. Bütün bunlara riayet ettikten sonra başarıyı Allah’tan beklemek gerekir. Çünkü başarmak da kaybetmek de Allah’ın bileceği bir iştir. Bunun dışında batıl yollara ve hurafelere yönelmek inananlar için doğru bir davranış olmaz.

19) DİĞER HURAFE VE BATIL İNANIŞLAR

Herhangi bir kategoriye dahil edemediğimiz daha başka hurafe ve batıl inanışlar da vardır. Biz bunlara kısaca temas edeceğiz. Bunların halkımız tarafından bilinmesi ve onlardan uzak durmaları, dini hayatlarını sağlıklı ve ruhuna uygun yaşamaları adına önemlidir.

Gece ev süpürülürse fakirlik gelir.

227 Zaman Gazetesi, 30.12.2001.

Geceleyin tırnak kesmek doğru değildir. Kanaatimizce bu inanış, elektriğin olmadığı eski dönemlerde halkı gece tırnak kesmekten alıkoymak için çıkarılmıştır. Çünkü gece tırnak kesen kimsenin karanlık ortamda hem elini kesme hem de kestiği tırnak parçalarının etrafa dağılma tehlikesi vardır. Böyle bir duruma sebebiyet vermemek için bu inanış ortaya çıkmış olabilir.

Ev süpürülürken süpürge birine dokunursa uyuz olur. Süpürgeye tükürülürse hastalık bulaşmaz,

Cenaze yıkanırken tenesirin altına dökülen su, bir şişeye konup sarhoşa habersiz içirilirse içkiyi bırakır.

Zıfaf gecesi gelin ve damat sabunla yıkanırsa, sabun acı olduğundan aralarına acı ve ayrılık girer.

Yeni doğan çocuğun ilk dışkısı yattığı odanın eşiğine veya beşiğinin altına konursa cadı zarar vermez, nazar da değmez.

Kötü bir hastalıktan söz edilirken: “Değirmenden geldim unluyum” denilmezse o hastalık söyleyene bulaşır.

Sarılık hastalığına tutulan kişinin “izinli” denilen biri tarafından alını jilet ya da çakı ile çizilir. Akan kan alınma ve burnuna sürülür. Yaradan kan aktıkça hastalık da akar gider denilir.

Dişi ağrıyan bir kişi mezarlığa gider, mezar taşını ısırır, arkasına bakmadan geri gelirse ağrısı kesilir.

Evden çıkan erkek, işine giderken önünü kadın keserse işi ters gider.

Kısa boylu kadın uğursuzdur.

Hayızlı (aybaşı) kadın sebze bahçesinden geçerse sebzeleri kurutur.

Hayızlı kadın akşam ezanından sonra küpten turşu çıkarırsa turşu bozulur.

Gelin eve ilk geldiğinde kaynanasının iki bacağı arasından içeri girerse saygılı olur.

Bir kız akşam ezanı okunurken merdiven altından geçerse kısır kalır.

Cuma günü ezan okuyan müezzine evde kalmış bir kızın başörtüsü veya mendili sallattırılırsa nasibi açılır.

Çocuğu yaşamayan bir kadın bir yatıra “Bunu sana sattım” der ve kurban kestirir. Çocuk dünyaya gelince eğer kız ise adını Satı, oğlan olursa Satılmış koyar. Aksi halde çocuğu yaşamaz.

Çocuğu ölen kadın Cuma günü iş yapmaz.

Gelin olanın duvağı evde kalmış kızın başında çözülsünse bahtı açılır.

Evde kilitlenen kilit, bayram sabahı veya Cuma günü, namazdan önce imam tarafından camide açılırsa kızın bahtı açılır.

Çocuğu yaşamayan kadın yeniden doğum yaptığında 40 evden topladığı parçalarla gömlek dikip çocuğuna giydirirse çocuğu yaşar ve ömrü uzun olur.

Çocuğun yattığı odadaki örtü altına kurumuş insan dışkısı konursa, çocuk cinnilerin şerrinden korunur.

Yeni doğan çocuğun beşiği altına türbe ve kabirlerden toprak getirilip konursa çocuğu cadı boğmaz.

Çocuğun kırkı çıkmadan tırnağı kesilirse ya arsız ya da hırsız olur.

Yeni doğan çocuk, bayram günü bir dişi eşeğe ters bindirilip köyün etrafında dolaştırılırsa ömrü mutlu geçer.

Boyu ölçülen çocuk kısa kalır!

Çocuğun boyu metre ile ölçülürse ömrü kısa olur!

Sünnetsiz ölen çocuğun parmaklarından birinin kırılması gerekir!

Çocuk dünyaya geldikten sonra yıkanıp tuzlanır ve sofraaltı denilen beze sarılırsa tokgözlü olur.

Çocuğun göbeği, cami duvarına veya avlusuna gümülürse dindar, okulun bahçesine veya avlusuna gömülürse âlim, ahıra

gömülürse malcı olur. Ayrıca suya atılırsa huyu temiz, evin içinde bir yere gömülürse gözü dışarda olmaz.

Gece vakti bir evden başka bir eve kazan, tava ve tencere verilirse ölümü celbeder.

Makas ağzı açık kalırsa kefen biçmeye yarar.

Ölü yıkandıktan sonra kazan ters çevrilmezse bir başkası daha ölür.

Bir evden ölü çıkarsa o evdeki su kapları boşaltılır. Eğer boşaltılmazsa Azrail suları ellediği için biri gene ölebilir.

Bir evdeki eşyalardan herhangi biri kendi kendine düşer veya kırılırsa ölüme işarettir.

Ayakkabı çıkarılırken ters çevrilirse o haneden cenaze çıkar.

Cenaze çıkan evde ruh geldiğinde odasını aydınlık bulsun diye 40 gün ışık yakılır.

Bir genç askere giderken evden çıkmadan önce bir dilim ekmeğin yarısını yer, yarısını da geri bırakırsa, artık ekmek onu çağıracağı için kazaya belaya uğramadan geri dönermiş.

Biri yolculuğa çıkarken arkasından aynaya su serpilirse kazaya uğramazmış.

Biri gurbete giderken arkasından su dökülürse hem kazaya uğramaz, hem de gurbetten çabuk dönermiş.

Evliliğin ilk gecesi erkek veya kadın, hangisi önce uyursa o daha evvel ölmüş.

Bir erkekle bir kadın evlendikleri zaman gerdek gecesi hangisi daha evvel diğerine tokat vurursa onun sözü daha çok dinlenirmiş. En mutlu gecede mutsuzluğa teşvik, bundan daha saçma bir inanç ve âdet olur mu!?

Gök gürlerken buğday anbarlarına el ile vurulursa hasat çok olurmuş.

Soğan kabuğuna basılırsa fakirlik gelirmiş.

Nar taneleri yere düşürülmeden yenilirse cennete girilirmiş.

At nalı asılan yere nazar isabet etmezmiş.

Gece sandık açmak, kendi mezarını açmaktır. Yani ölümü çağırmasıdır.²²⁸

VI – BÖLGESEL HURAFELER

Hurafe denilince genelde aklımıza yaygın olan hurafeler gelir. Fakat belli bölge ve yörelere has hurafeler de vardır. Çevremizdeki insanlara sorduğumuzda kendi bölgelerine has bir veya daha fazla hurafe anlatacakları kesindir. Bölgesel hurafeler, akıl ve mantıktan uzak olması, dinimizde herhangi bir asıllarının bulunmaması yönünden yaygın hurafelere benzerler. Biz burada örnek olması için birkaç tane bölgesel hurafeye yer vereceğiz.

1) ÇOCUK BEZLERİYLE DOLAN ÇAY

Kütahya'nın Tavşanlı ilçesinin ortasından geçen çay çocuk bezleri ile ilgili bir hurafe yüzünden kirlenmektedir. Bazı vatandaşlarımız, çocuklarının geleceğini pak eyleme düşüncesiyle çocuk bezlerini çaya atmaktadırlar. Yine aynı vatandaşlarımız çocuk bezlerinin akıp giden bir suyla evden uzaklaştırılması inancına sahipler. Böyle bir davranışı dinimiz onaylamamaktadır. Temizlik dinimizde önemli bir yer tutmaktadır, fakat bu şekilde davranan vatandaşlarımız çocuklarının geleceğini pak eyleyim derken çevreyi kirlendiklerinden ve böylece kul hakkına girdiklerinden habersizdirler.²²⁹

2) İSHALE KARŞI HAÇLI TEDAVİ

Diyarbakır'ın varoş semtlerinde sağlık hizmetlerinden uzakta yaşayan vatandaşlarımız, ortaçağda hastaların tedavisinde dü-

228 Erdil, Kemalettin, Yaşayan Hurafeler, s. 95-107.

229 Zaman Gazetesi, 27.08.2004.

zenlenen ayinlere benzer bir yöntemle çocuklarını tedavi etmeye çalışıyorlar. Diyarbakır'da halk arasında 'ay basması' olarak tabir edilen ishal hastalığının tedavisi için dolunayda aile büyükleri bir araya gelerek kömür isiyile çocuğun alnına ve göğsüne haç çiziyor. Bu şekilde çocuğun içine girdiğine inandıkları kötü ruhlar, çocuğu ele geçirdiklerini sanıp minik bedenini terk ediyor. Ay ışığında başlayan ayinlerde bir araya gelen aile büyükleri hazırladıkları muska, kömür tozu ve islerle doğaüstü güçlerle karşılaşmayı bekliyor. Korkunun doğaüstü güçlerin etkisiyle ortaya çıktığına inanan halk, tedavisini de doğaüstü ilişkilere dayanıyor. Taş ve eritilmiş kurşunun etkili olduğuna inanan halk arasında en çok rağbet gören ise korku niyetiyle sürülen kömür tozu ve isler. Yöre halkı bununla ilgili şunları söylemektedirler: "Babalarımızdan, dedelerimizden gördük bunu. Çizdiğimiz haçla kötü ruhlar çocuklarımızı kendileri gibi gayrimüslim sanıp terk ediyor." Ay basmasından (ishalden) korunmak için çocuklar akşam saatlerinde sokağa çıkarılmıyor, hatta bebeklerin bezleri bile dışarıya asılmıyor.

Yine aynı yörede küçük yaştaki çocuklar hastalandığında doktora götürülmüyor. Kökeni totemciliğe dayanan inanışa göre, doktorun iğnesi uzaydan geldiği için kötü ruhlar hasta çocuğu ele geçirip ölümüne yol açabilir. Hasta çocukların doktora götürülme yerine ilkel yöntemle tedavi edilmeye çalışılması ve bu tarz batıl inançların devam etmesi, bölgedeki çocuk ölümlerinin önüne geçilmesini engelleyebilir. Ayrıca bu yöremizde, sağlıklı içme suyu ve kullanma suyunun bulunmaması, çevre koşullarının hijyenik olmaması sebebiyle ishalleri hastalıkların sık görüldüğü uzmanlar tarafından da ifade edilmektedir.

Bu tür uygulama ve inanışların dinimizde asla yeri yoktur. Dinimiz hasta olanların tedavi yollarına başvurmalarını tavsiye eder. Doktora veya işin uzmanına gitme bunun en sağlıklı yolla-

rından birisidir. Bu uygulamaların, güneşi bereketin, ayı ise karanlığın ve yoksulluğun simgelediğini belirten pagan inanışından kalma olduğu görülmektedir.²³⁰

3) KARALI BAYRAM

Erzincan ilimizde bir evden cenaze çıktığı zaman, aradan aylar sonra da olsa, denk gelen ilk Ramazan veya Kurban bayramına “karalı bayram” deniliyor. Ölen kimsenin yakınları, ölenin evine cenaze daha dün çıkmış gibi taziyeye gidiyorlar, onsuz geçen bu ilk bayramı hüzünlü bir şekilde yaşıyorlar. “Karalı Bayram” geleneği Erzincan yöresindeki halk arasında hâlâ devam etmektedir. Halbuki dinimizde karalı bayram diye inanış veya uygulama yoktur ve dolayısıyla bu gelenek, hurafeden başka bir şey değildir. Bayramlar, insanların mutlu ve huzurlu olmaları, dost ve akrabaları ziyaret ederek onlarla birlikte olmaları açısından önem arzeder. Onun için bayramın karalısı olmaz.²³¹

Benzer bir uygulama Kırıkkale'nin Karakeçili ilçesinde de vardır. Birisi vefat ettiği zaman denk gelen ilk Ramazan veya Kurban bayramında akrabaları o kimsenin evine taziyeye gider. Fakat ilk günkü gibi acı ve keder yaşanmaz. Daha çok ölen kimsenin aile efradını onsuz geçirdikleri bu ilk bayramında yalnız bırakmamak gibi bir düşünce vardır. Ayrıca bu bayrama “karalı bayram” gibi bir isim de verilmemektedir.

230 Zaman Gazetesi, 06.05.2005.

231 Zaman Gazetesi, 31.01.2004.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİD'AT VE
HURAFELEERDEN
KORUNMA YOLLARI

“İşte benim dosdoğru yolum budur.

Ona tabi olun. Yoksa başka yollara uymayın ki sizi O'nun yolundan saptırmasın!”

(En'am 6/153)

GİRİŞ

Bid'atlar, sonradan ortaya çıkar ve dînî bir özellik gösterir. İnsanlar onu dindenmiş gibi zannederler. Bu özelliğinden dolayı bid'atların bilinmesi ve onlardan sakınılması zordur. Eğer bir kimse kendisini bid'atlara kaptırmışsa veya bid'at sayılan inançlara sahipse bu durumdan kurtulması, pişman olup tevbe etmesi güçleşir. Çünkü inandıklarını, dinin aslından zannetmektedir.

Hurafelere gelince onların dinde hiçbir aslı yoktur. Tamamen uydurma ve düzmece inanç ve uygulamalardır. Hurafelerin bilinip tanınması bid'atlara nisbetle biraz daha kolaydır. Çünkü hurafelerin aslı-esası olmamasının yanında mantikî ve akli yanları da yoktur.

Bid'at ve hurafeler yapıları itibariyle farklılık arzetsede dini tahrip etme, haktan uzaklaştırma ve sırat-ı müstakimden saptırma her ikisinin ortak noktalarıdır. Bid'at ve hurafelerin bu yıkıcılığından korunmak şüphesiz onları çok iyi bilmekten geçer. Zaten bunların ortaya çıkmasının ana sebeplerinin başında cehalet yani onları iyi bilememek yatmaktadır.

Dinimiz, Müslümanlara yapmaları gerekenleri öğretirken yasak olanları da öğretmiştir. Öyle ya bir kimse yasak olduğunu bilmediği bir işi yapabilir. Onun için dinimiz yasak işleri ve uygulamaları öğretmekle kalmamış Müslümanları o konuda şiddetle ikaz etmiştir. Öte yandan dinin emrettiklerini ve helal kıldıklarını öğrenmenin yanında haramları ve yasak uygulamaları da öğrenmek mü'minin görevidir.

Bid'at ve hurafelere karşı korunma ve onların yayılmasını engelleme konusunda fert fert her Müslümanın üzerine düşen görevler vardır. Bid'atlardan uzak durma ve hurafeleri reddetme her Müslüman ferdin yerine getirebileceği işlerdendir. Toplum planında iş ele alınacak olursa bu konuda dikkatli olmak gerekir. Zira avâmî anlayışlarla ve herhangi bir temele oturmayan düşüncelerle hiçbir mes'ele halledilemez. Bugün ortadan kaldırılması icabeden nice bid'at ile, onların yerine konulması gereken nice sünnet var. Böylesine ağır bir yükün altında acele edip tedbiri elden bırakmak hatadır.²³² Halkın âdet ve alışkanlık haline getirdiği birtakım bid'atlara birden karşı çıkmak doğru değildir. Eğer söyleyenin halk içinde güçlü bir itibarı yoksa bu davranışı tesirsiz kalmaya mahkûmdur. Bu tür mes'eleler ancak halk içinde kökleşmiş bir itibarı olanlarca dile getirilmelidir.²³³ Onun için böyle bir meselede herkes bildiği birkaç dînî bilgiyle hareket ederek irşad yapmaya kalkmamalıdır.

232 Gülen, Fasıldan Fasıla, I, 108.

233 Gülen, Fasıldan Fasıla, I, 84.

I - BİD'AT VE HURAFELERE KARŞI AYET VE HADİSLERDEN UYARILAR

A - ÂYETLER

Her konuda olduğu gibi bid'at, bid'at ehli ve hurafeler hakkında da müracaat edilecek ilk kaynak Kur'ân-ı Kerîm, ikincisi ise Resûlullah'ın (sallâllâhu aleyhi ve sellem) beyanlarıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de, kalblerinde eğrilik olanların, müteşâbih ayetlere²³⁴ tutunacakları ve birtakım yanlış yorumlarda bulunacakları; Resûlullah'ın getirdiği yolun en doğru yol olduğu ve ona uyulması gerektiği, aksi takdirde pek çok ihtilaflara düşüleceği ve bu ihtilafların dinden uzaklaştırmayı netice vereceği vurgulanmaktadır.

Allah Teâlâ bir ayetinde "Kalblerinde eğrilik olanlar sırf fitne çıkarmak, insanları saptırmak ve kendi arzularına göre yorumlamak için âyetlerin müteşâbih kısmına tutunup onlarla uğraşır du-

234 Müteşâbih: Manası kolaylıkla anlaşılmayan ve birçok manaya ihtimali olup, bu manalardan birini tayin edebilmek için hâricî bir delile ihtiyacı olan ayetlerdir.

rurlar" (Âl-i İmrân 3/7) buyurmaktadır. Bu âyetle ilgili olarak Hz. Aişe'den gelen bir rivâyette Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kur'ân hakkında mücadele edenleri gördüğünüz zaman—ki onlar, bu âyette Allah'ın kastettiği kimselerdir—onlardan sakınınız!" Resûlullah'ın bu sözü, "zeyğ"ın (sapma) Kur'ân'a karşı mücadele etme olduğunu ifade eden en açık hadistir.²³⁵

"İşte benim dosdoğru yolum budur. Ona tâbi olun. Yoksa başka yollara uymayın ki sizi O'nun yolundan saptırmasın" (En'am 6/153) âyetinde geçen "yollar" bid'atlar ve şüphelerdir.²³⁶ Diğer bir açıklamaya göre, ayette geçen "sırât-ı müstakim"den maksat sebîlullah (Allah'ın yolu) ve Sünnet'tir; "yollar"dan maksat sırât-ı müstakimden sapan ve ona muhâlefet eden bid'at ehlidir. "Yollar"dan maksat günahlar olamaz. Zira günahlar, Allah'a isyan etme olması açısından dine benzer bir tarzda uyulacak bir yol olarak herhangi bir kimse tarafından ortaya konulmaz. Bu özellik ancak sonradan icad edilen bid'atlara hasır.²³⁷

"Dinlerini parça parça edip fırka fırka olanlar yok mu, senin onlarla hiçbir alakan yoktur" (En'am, 6/159) ayet-i kerîmesi Yahudi ve Hıristiyanlar hakkında inmiştir. Peygamberimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) amcasının oğlu Abdullah b. Abbas'ın (r.a.) belirttiğine göre Yahudi ve Hıristiyanlar Peygamberimiz gönderilmeden önce dinleri konusunda ihtilafa düştüler ve birtakım fırkalara bölündüler. Ayetin görünüşteki manasına göre fırka fırka olanlar Allah'ın dininden ayrılan ve ona muhalefet eden bütün gruplardır. Hakk dinle ve hidayetle gönderilen Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu fırkaların ortaya koyduklarından fersah fersah uzaktır.²³⁸

235 İbn Ebî Âsım, Kitâbü's-sünne, I, 9; Şâtîbî, el-İ'tisâm, I, 54.

236 Dârimî, Mukaddime 23; Şâtîbî, el-İ'tisâm, I, 58.

237 Şâtîbî, el-İ'tisâm, I, 56-57, 133.

238 İbn Kesîr, Tefsir-i İbn Kesîr, I, 637-638, thk.: Muhammed Ali es-Sâbüni.

B - HADİSLER

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatında, Müslümanların başlarına gelebilecek tehlikelere karşı onları gerek fiilî olarak gerekse sözlü olarak koruyor, sakinmaları gerektiği şeylere karşı onları ikaz ediyordu. Aynı şekilde kıyamete kadar gelecek olan Müslümanların da başlarına gelebilecek bela ve musibetleri dert edinmiş ve onlara karşı birtakım uyarılarda bulunmuştur.

Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir sözlerinde şöyle buyurmuştur: “Bir kavim bir bid’at icad ettiği zaman onun benzeri bir sünnet de silinir ve yok olur. Allah o kavme, kıyamete kadar o sünnetin yaşanması fırsatını bir daha vermez. Sünnete uymak bid’at icad etmekten daha hayırlıdır.”²³⁹

Sâhîh-i Müslim’de geçen bir rivâyette Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): “Her kim bizim dinimizde olmayan bir amel işlese o reddedilmiştir”²⁴⁰ buyurmuşlardır. Âlimler bu hadisi, İslâm’ın üçte biri saymışlardır. Zira bu hadis, Resûlullah’ın sünnetine muhâlefetin bütün yönlerini kapsamaktadır ve bu muhâlefette günahlar ve bid’atlar eşittir.²⁴¹

İrbâd b. Sâriye (r.a.)’den gelen rivayet bid’atlar ve ihtilaflar konusunda son derece katîdir. O (r.a.) şöyle demiştir: “Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) birgün bize sabah namazını kıldırdı. Sonra bize yönelerek öyle güzel ve fasîh bir vaaz verdi ki cemaatin gözlelerinden yaşlar boşandı, kalpler ürperdi. Bunun üzerine birisi şöyle dedi: “Yâ Resulallah! Sanki bu veda eden birisinin vaazıdır. Bize ne tavsiye edersiniz!” Şöyle buyurdu: “Size Allah’dan korkmayı, Habeşli bir köle de olsa (idarecinizi) dinleyip ona itaat etmeyi tav-

239 Darimi, Mukaddime, 16.

240 Buhârî, Sulh 5; Müslim, Akdiye 17-18.

241 Şâtîbî, a.g.e., I, 68; İbn Receb, Câmiu’l-ulûm ve’l-hikem, 233; İbn Hacer, Fethü’l-bârî, V, 357.

siye ederim. Çünkü içinizden, benden sonra yaşayacak olan kimseler, yakında pek çok ihtilaflar görecekler. Binaenaleyh benim sünnetime ve doğru yolu bulup hidâyete erdirilmiş halifelerin sünnetine sarılın. Öyleki azı dişlerinize ısırıcasına sımsıkı sarılın. Sonradan icad edilmiş şeylerden aman ha uzak durun!. Çünkü sonradan icad edilmiş her şey bid'attır ve bütün bid'atlar da dalâlettir (sapıklıktır)".²⁴² Nesâî'de geçen bir rivâyette bu hadisteki son cümlenin ardından gelen "Bütün sapıklıklar da ateştedir"²⁴³ ibaresi bid'atın ve ona uyanların akıbetini açıkça göstermektedir.

İrbâd b. Sâriye'nin rivâyet ettiği hadiste "ortaya çıkacak ihtilaflar" ifadesiyle, İslâm ümmeti içinde yer alacak olan bid'at firkaları kastedilmiş olmalıdır. Çünkü ihtilaf, küfür veya dinsizlik demek değildir.²⁴⁴

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Kim bid'at sahibine tazim ederse İslâm'ın yıkılmasına yardım etmiş olur,"²⁴⁵ "Kim yeni bir şey icad ederse veya böyle birine sığınırsa Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti o kimse üzerine olsun", "Şefaetim, ümmetimin için geçerlidir fakat bundan bid'at sahibi hariçtir,"²⁴⁶ "Kim bid'at sahibinden yüzünü buğzla çevirirse Allah o kimsenin kalbini emniyet ve imanla doldurur. Kim bid'at sahibini teşhir ederse Allah o kimseyi kıyamet günü emin kılar. Kim bid'at sahibine selam verir veya onu beşâretle karşılar veya onu sevindirecek bir şeyle karşılar o kimse Allah'ın Hz. Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) indirdiğini hafife almış olur,"²⁴⁷ "Kim bid'at sa-

242 Ebû Dâvûd, Sünne 5.

243 Nesâî, İdeyn 22.

244 Heyet, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri Tercüme ve Şerh, I, 557.

245 Herevî, Zemmü'l-keîâm, 219; Şâtîbî, el-İ'tisâm, I, 74, 113; İbnü'l-Cevzî, Telbîsü İblîs, 37.

246 Şâtîbî, el-İ'tisâm, I, 114 120. Bu hadisi, Nesâî, Cenâiz 119'da geçen bir hadis desteklemektedir. Çünkü bu hadiste "haz"dan kovulanlar hakkında onların Resûlullah'tan sonra yeni şeyler icad ettikleri söylenmektedir. bkz. el-İ'tisâm, 1/120.

247 Herevî, Zemmü'l-keîâm, 221.

hibine çıkışarak karşı korsa, Allah o kimsenin kalbini iman ve emniyetle doldurur ve ona kıyamet günü emniyet bahşeder”²⁴⁸ buyurmuşlardır.

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): “Benden sonra başınıza geçecek birtakım idareciler, sünneti söndürüp bid’at icad edecekler ve namazları vaktinde kılmayacaklar” buyurdu. Bu durum karşısında ne yapmaları gerektiğini soran Abdullah b. Mesud’a Resûlullah’ın tavsiyesi şu olmuştur: “Ey İbn Ümmi Abd! Allah’a isyan edene itaat edilmez.”²⁴⁹

“Kim unutulup yaşanmaz hale gelmiş sünnetimden birini ihyâ ederse, onunla amel eden insanların sevabının bir misli o kimseye yazılır ve o insanların sevabından bir şey eksilmez. Kim de Allah’ın ve Resûlü’nün razı olmayacağı bir bid’at çıkarırsa, onunla amel eden insanların günahının bir misli o kimseye yazılır ve o insanların günahından bir şey eksilmez.”²⁵⁰, “Allah, bid’at sahibinin orucunu, namazını, sadakasını (zekatını), haccını, umresini, cihadını ve infakını kabul etmez. Bid’at sahibi kılın hamurdan çıktığı gibi dinden çıkar.”²⁵¹ buyurmuştur.

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) “Kıyametin alameti üçtür. Bunlardan birisi, ilmin küçüklerden alınmasıdır.” buyurmuştur. Abdullah İbnu’l-Mubârek, küçüklerden kasdın (esâğir) ehli bid’at olduğunu; başka bir rivayette de bu kimselerin kendi görüşlerine göre amel edenler olduğunu söylemiştir.²⁵²

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bid’at ehli hakkında genel nitelikli bu sözlerinden başka bazı bid’at fırkalarının, gerek vasıflarını söyleyerek gerekse bizzat ismini vererek İslâm ümmeti için tehlike unsuru olacaklarına işaret etmiştir. Meselâ

248 İbn Teymiyye, Mecmûu’l-fetâvâ, XVIII, 346.

249 Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 400.

250 İbn Mâce, Mukaddime 15.

251 İbn Mâce, Mukaddime 7; İbn Ebî Âsım, Kitâbü’s-sünne, I, 21.

252 Herevî, Zemmü’l-kelâm, 295; Şâtîbî, el-l’isâm, I, 101.

Hâricîler'in vasıfları pek çok hadis-i şerifte anlatılmıştır. Hadislerde geçtiğine göre onlar, ibadete çok düşkün olacaklar, zühd ve takvâ hayatı yaşayacaklar, okun avı delip geçmesi gibi dinden çıkacaklardır. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), ashâbına ve kendinden sonrakilere, vasıflarını saydığı fakat ismini açıklamadığı bu toplulukla savaşılmasını emretmiştir.²⁵³ Hadislerde ismi belirtilmeyen bu fırkanın "Hâricîler" olduğu bazı sahâbîlerce ifade edilmiştir.²⁵⁴

İbn Hacer, Resûlullah'ın henüz ortaya çıkmadan Hâricîler hakkında bilgi vermesini onun nübüvvetinin alametlerinden saymaktadır.²⁵⁵

Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) ismini açıkladığı bid'at fırkası ise Kaderiyye'dir. Onlar hakkında: "Bu ümmetin mecûsîleri Allah'ın kaderini inkar edenlerdir. Hastalanırlarsa onları ziyaret etmeyiniz, ölümler ise cenazelerinde bulunmayınız ve onlara rastlarsanız selam vermeyiniz"²⁵⁶ diğerk bir rivâyette "Kim kaderîye saygı gösterirse İslâm'ın yıkılmasına yardım etmiş olur"²⁵⁷ buyurmuşlardır.

II – BİD'AT VE HURAFELERDEN KORUNMANIN EN EMİN YOLU

Bütün Müslümanlar için bid'at ve hurafelere karşı korunmanın en güzel ve en sağlam yolu Peygamberimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) örnek hayatını iyi bilmek ve şuurlu bir tarzda yaşamaktır. Biz O'nun yaşadığı örnek hayata, Sünnet-i Seniyye diyoruz. Sünnete uyma hususunda Kur'ân-ı Kerim'de ve hadislerde pek çok

253 Buhârî, Menâkıb 25, İstîtabetü'l-mürteddîn 6, 7; Müslim, Zekat 142-149; Ebû Dâvûd, Sünne 27, 28.

254 Buhârî, İstîtabetü'l-mürteddîn 6, 7; Müslim, Zekat 155-157; Tirmizî, Fiten 24; Ebû Dâvûd, Sünne 27, 28.

255 İbn Hacer, Fethü'l-bârî, XII, 314.

256 Ebû Dâvûd, Sünne 16; İbn Mâce, Mukaddime 10. Lafız İbn Mâce'ye ait.

257 Herevî, Zemmü'l-kelâm, 219

vurgu yapılmıştır. Sünnete uymanın gerekliliği ciltlerle ifade edilecek bir külliyata konu olabilir. Onun için biz burada sadece Sünnete uymanın önemini vurgulayan bazı ayet ve hadislere ve genel prensiplere, konumuzu ilgilendiren tarafıyla temas edeceğiz.

Yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: “Doğru yol, sapıklıktan; hak, batıldan ayrılıp belli olmuştur. Artık kim tağutu (putlar) reddedip Allah’a iman ederse, işte o, kopması mümkün olmayan en sağlam tutamağa yapışmıştır. Allah her şeyi iştir, bilir.” (Bakara, 2/256), “Kim etrafına hep iyi davranarak yüzünü ve özünü Allah’a teslim ederse o kimse, en sağlam tutamağa sarılmıştır. Bütün işlerin sonu Allah’a döner.” (Lokman, 31/22). Her iki ayette geçen “urve-i vüskâ”, kopması imkansız sağlam bağ, tutamak manalarına gelmektedir. “Urve-i vüskâ”dan kasıt Kur’ân-ı Kerim ve Peygamberimizin Sünnetidir. Bunlara tutunan gerçek kurtuluşa ermiş demektir.

Peygamberimiz bir hadislerinde şöyle buyurmaktadır: “Size iki şey bırakıyorum, ben aranızdan ayrıldıktan sonra onlara sınıksı sarıldığınız takdirde asla yolunuzu şaşırmas, dalalete düşmezsiniz. Bunlardan birinin kadr u kıymeti diğerinden daha yükücedir. Bunlardan birincisi, semadan yeryüzüne uzatılmış bir bağ olan Kur’ân-ı Kerim; ikincisi, benim ev halkımdan gelen neslimdir.”²⁵⁸ Efendimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) ev halkını tavsiyesi şüphesiz O’nun sünnetini en iyi yaşayanların ve sünnetine azami derecede uyacak olanların onlar olmasındandır. Öyleyse bu durumda Resulullah’ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) ehl-i beytime sahip çıkın demesi sünnete sınıksı sarılın manasındadır.

1 – BİD'ATLARIN YAYGIN OLDUĞU BİR DÖNEMDE SÜNNETE UYMANIN ÖNEMİ

Efendimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) örnek hayatına uymak, bilhassa sünnetin unutulmaya ve hayattan izlerinin silinmeye

258 Tirmizi, Menâkıb 26.

başladığı zamanlarda uymak daha bir önem arzetmekte ve o nisbette de sevabı artmaktadır. Konuyla ilgili olarak Bediüzzaman Said Nursî Hazretleri şunları ifade etmektedir:

Resul-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâm ferman etmiş: “Ümmetim içinde fitneler ortaya çıktığı zaman kim benim sünnetime uyarırsa, yüz şehit sevabı kazanabilir.”²⁵⁹

Evet, Sünnete uymak, mutlaka gayet kıymetlidir. Özellikle bid'atların yaygınlaştığı zamanda Sünnete uymak daha çok kıymetlidir. Özellikle ümmetin bozulduğu bir zamanda Sünnetin küçük bir âdâbına uymak, ehemmiyetli bir takvâyı ve kuvvetli bir imanı hissettiriyor. Doğrudan doğruya Sünnete uymak, Resul-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâmı hatıra getiriyor. O hâtıra, bir huzur-u İlâhi hâtırasına dönüşür. Hattâ en küçük bir muamelede, hattâ yemek, içmek ve yatmak âdâbında Sünneti uyguladığı dakikada, o normal muamele ve o fitrî amel, sevaplı bir ibadet ve dînî bir hareket oluyor. Çünkü o sıradan hareketiyle Resul-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâma bağlılığı düşünür ve dinin bir edebi olduğunu tasavvur eder. Ve şeriat sahibi O olduğu hatırına gelir. Ve O'ndan, Şâri-i Hakikî (gerçek hüküm koyucu) olan Cenâb-ı Hakk'a kalbi yönelir. Bir nevi huzur ve ibadet kazanır.

İşte, bu sırta binaen, Sünnete uymayı kendine âdet eden, sıradan işlerini ibadete çevirir, bütün ömrünü semereli ve sevablı yapabilir.²⁶⁰

2 – ALLAH'IN SEVGİSİNE MAZHAR OLMANIN YOLU SÜNNETE UYMAKTIR

“Ey Resulüm, de ki: Ey insanlar, eğer Allah'ı seviyorsanız, gelin bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah gafurdur, rahimdir (çok affedicidir, engin merhamet ve ih-

259 El-Heysemî, Nuretî, Mecmau'z-Zevâid, VII, 282; İbn Adıyy, el-Kâmil fî'd-duafâ, II, 739.

260 Nursî, Risale-i Nur Külliyyatı, Lem'alar 607.

san sahibidir)." (Âl-i İmran, 3/31) âyeti, sünnete uymanın ne kadar mühim ve lâzım olduğunu kesin bir surette ilân ediyor. Evet, şu âyet-i kerime, mantıkî kıyaslar içinde, istisnâî kıyas kısmının en kuvvetli ve kesin bir kıyasıdır. Şöyle ki:

Nasıl mantıkça istisnâî kıyasa misal olarak deniliyor: "Eğer güneş çıksa gündüz olacak." Olumlu netice için denilir: "Güneş çıktı. Öyleyse netice veriyor ki, şimdi gündüzdür." Olumsuz netice için deniliyor: "Gündüz yok. Öyleyse netice veriyor ki, güneş çıkmamış." Mantıkça, bu olumlu ve olumsuz iki netice kesindirler.

Aynen böyle de, şu âyet-i kerime der ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız, Habibullah'a uyulacak. Uyulmazsa netice veriyor ki, Allah'a sevginiz yoktur. Muhabbetullah varsa, netice verir ki, Habibullahın Sünnet-i Seniyyesine uymayı netice verir.

Evet, Cenâb-ı Hakk'a iman eden, elbette O'na itaat edecek. Ve itaat yolları içinde en makbulü ve en müstakimi ve en kısası, şüphesiz Habibullah'ın gösterdiği ve takip ettiği yoldur.²⁶¹

Resul-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâm bir hadislerinde şöyle buyurmuştur: "Her bid'at sapıklıktır ve her sapıklık cehennem ateşindedir."²⁶² Zira ayet-i kerimede "İşte bugün sizin dininizi kemâle erdirdim." (Mâide, 5/3) buyurulmaktadır. Hal böyle iken dinin esasları ve Sünnetin düsturları tamamlandıktan ve olgunluğa kavuştuktan sonra, yeni icadlarla o esas ve düsturları beğenmemek veyahut-hâşâ ve kellâ-eksik görmek hissini veren bid'atları icad etmek dalâlettir, ateştir.

3 – SÜNNET-İ SENİYYENİN MERTEBELERİ

Sünnet-i Seniyyenin mertebeleri vardır. Bir kısmı vâciptir, terk edilmez; muhkemattır, hiçbir cihette değişmez. Bir kısmı da nâfileler türündendir. Nâfile kısmı da iki kısımdır:

261 Nursî, Risale-i Nur Külliyyatı, Lem'alar, 608.

262 Müslim, Cuma 43; Ebû Dâvûd, Sünnet 5; Nesâî, İdeyn 22.

Bir kısmı ibadete tâbi sünnet kısımlarıdır. Onlar dahi fıkıh kitaplarında beyan edilmiş; onların değiştirilmesi bid'attır. Diğer kısmı "âdâb" tabir ediliyor ki, Siyer kitaplarında açıklanmış. Onlara muhalefete bid'at denilmez; fakat âdâb-ı Nebevîye bir nevi muhalefettir ve onların nurundan ve o hakikî edepten istifade etmemektir. Bu kısım ise, örf ve adetler, fitrî muâmelelerde Resul-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâmın tevâtürle²⁶³ bilinen davranışlarına uymaktır. Meselâ, söylemek âdâbını gösteren ve yemek ve içmek ve yatmak gibi hallerin âdâbının düsturlarını beyan eden ve muaşeretle alakalı pek çok sünnetler var. Bu tür sünnetler "âdâb" (edebîn çoğulu) diye tabir edilir. Fakat o âdâbı yerine getiren, adetlerini ibadete çevirir. O âdâbdan mühim bir feyiz alır. En küçük bir âdâbın yerine getirilmesi, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmı hatırlatıyor, kalbe bir nur veriyor.

Sünnet-i Seniyyenin içinde en mühimi, İslâmiyet alâmetleri olan ve şeâirle²⁶⁴ de alakalı sünnetlerdir. Şeâir, adeta toplumla ilişkili bir kulluktur. Birisinin yapmasıyla o toplum umumen istifade ettiği gibi, onun terkiyle de umum toplum sorumlu olur. Bu çeşit şeâire riyâ giremez ve ilân edilir. Nafîle türünden de olsa, şahsî farzlardan daha ehemmiyetlidir.

Sünnet-i Seniyye edeptir. Hiçbir meselesi yoktur ki, altında bir nur, bir edep bulunmasın. Resul-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâm ferman etmiş: "Rabbim bana edebî güzel bir surette ihsan etmiş, edeplendirmiş." Peygamberimiz'in hayatına dikkat eden ve Sünnet-i Seniyyeyi bilen, kesinlikle anlar ki, edebî bütün güzelliğini, Cenâb-ı Hak, Habibinde toplamıştır. Onun Sünnet-i Seniyyesini terk eden, edebî terk eder. O'nun edebîni terk eden de Allah'ın lutfundan mahrum olur.

263 Tevâtür: Yalan üzerine birleşmeyecek bir toplumun yine böyle bir toplumdaki haber rivayet etmesi.

264 Şeâir: Görüldüğünde veya duyulduğunda İslam'ı hatırlatan uygulamalar, ezan gibi.

Sünnet-i Seniyyenin her bir çeşidine tamamen uymak, insanlar içerisinde dini en iyi yaşayanlara dahi ancak müyesser olur. Onun hepsini yerine getirmek mümkün olmasa da, niyetle, taraftarâne ona talip olmak, herkesin elinden gelir. Farz ve vâcip kısımlarına uymak zaten mecburidir. Ve kulluktaki müstehap olan Sünnet-i Seniyyenin terkinde, günah olmasa dahi, büyük sevabın zayi olması var. Değiştirilmesinde ise büyük hata vardır. Normal, sıradan işlerde sünnet-i seniyyeye uyulursa, o sıradan işler ibadet olur. Eğer uyulmazsa ayıplama yok; fakat Habibullah'ın âdâb-ı hayatîyesinin nurundan istifadesi azalır.

“Ey Resulüm, de ki: Ey insanlar, eğer Allah'ı seviyorsanız, gelin bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah gafurdur, rahimdir (çok affedicidir, engin merhamet ve ihsan sahibidir).” (Âl-i İmran, 3/31) âyetinde i'câzlı bir îcâz (yani inkarcıların bir benzerini getirmekten aciz kaldıkları veciz ifade) vardır. Çünkü pek çok cümleler bu üç cümlenin içinde derc edilmiştir. Şöyle ki:

Şu âyet diyor ki: “Allah'a (celle celâluhu) imanınız varsa, elbette Allah'ı seveceksiniz. Madem Allah'ı seversiniz; Allah'ın sevdiği tarzı yapacaksınız. Ve o sevdiği tarz ise: Allah'ın sevdiği zâta benzemelisiniz. O'na benzemek ise, O'na uymaktır. Ne vakit O'na ittibâ etseniz, Allah da sizi sevecek. Zaten siz Allah'ı seversiniz, tâ ki Allah da sizi sevsin.”

İşte bütün bu cümleler, şu âyetin yalnız kısa bir meâlidir. Demek oluyor ki, insan için en mühim yüce maksat, Cenâb-ı Hakkın sevgisine mazhar olmasıdır. Bu âyet gösteriyor ki, o yüce maksada ulaşmanın yolu Habibullah'a uymadır ve Sünnet-i Seniyyesini yaşamadır.²⁶⁵

4 – SÜNNET-İ SENİYYEYE SAYGISIZCA DAVRANANLARIN HÜKMÜ

Resul-i Ekrem aleyhissalâtu vesselâmın Sünnet-i Seniyyesinin kaynağı üçtür: sözleri, fiilleri, halleri. Bu üç kısım dahi üç kısım-

265 Nursî, Risale-i Nur Külliyyatı, Lem'alar, 609, 610.

dır: farzlar, nafileler, güzel âdetler. Farz ve vâcip kısmına uymak mecburîdir; terkinde azap vardır. Herkes ona uymakla mükelleftir. Nafile kısmında ise Resulullah'ı sevmenin gereği olarak yine ehl-i iman onları yapmakla mükelleftir; fakat terkinde azap yoktur. Eğer bunlar yerine getirilirse büyük sevaplar var. Bunların değiştirilmesi bid'at ve dalâlettir ve büyük hatadır.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) normal hayatındaki o güzel adetleri ve güzel hareketleri ise, hikmet, maslahat, şahsî ve içtimaî hayat itibarıyla taklit etmek ve ona uymak gayet güzeldir. Çünkü her bir normal hareketinde çok hayâtî faydalar bulunduğu gibi, onlara uymakla, o âdâb ve âdetler ibadet hükmüne geçer.

Evet, madem dost ve düşmanın ittifakıyla (fikir birliği), zât-ı Ahmediye (a.s.m.) yüce ahlakın en yüksek mertebelerine mazhardır. Ve madem ittifakla bütün insanlık içinde en meşhur ve mümtaz bir şahsiyettir. Ve madem, binler mucizelerin delâletiyle ve teşkil ettiği âlem-i İslâmiyetin ve kemâlâtının şehadetiyle ve tebliğcisi ve tercümanı olduğu Kur'ân-ı Hakîmin hakikatlarının tasdikiyle, en mükemmel bir kâmil insan ve bir mürşid-i ekmeldir. Ve madem O'na uymakla milyonlar ehl-i kemal, kemâlât mertebelerinde yükselip iki cihan saadetine ulaşmışlardır. Elbette o Zâtın sünneti, hareketleri, uyulacak en güzel nûmunelerdir ve takip edilecek en sağlam rehberlerdir ve düstur alınacak en sağlam kanunlardır. Bahtiyar odur ki, bu Sünnete riayet etmede hissesi fazla ola. Sünnete uymayan kimse, tembellik ederse büyük bir hüsrandır, ehemmiyetsiz görürse büyük bir cinayet işlemiştir, yalanlama de-recesinde tenkit ediyorsa büyük bir dalâlete düşmüş demektir.

Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Hakîm'de "Ve sen pek yüksek bir ahlâk üzerindesin!" (Kalem, 68/4) buyurur. Sahih rivayetle Hazret-i Aişe-i Sıddika (r.anhâ) gibi Sahabe-i Güzîn, Hazret-i Peygamber aleyhissalâtü vesselâmı tarif ettikleri zaman, "Hulukuhu'l-

Kur'ân"²⁶⁶ diye tarif ediyorlardı. Yani Kur'ân'ın beyan ettiği güzel ahlâkın misali, Muhammed aleyhissalâtü vesselâmdır. Ve o güzellikleri en çok temsil eden ve fitraten o güzellikler üstünde yaratılan O'dur.

İşte böyle bir zâtın fiil, hal, söz ve hareketlerinin her birisi bütün insanlara birer model hükmüne geçmeye lâyık iken, ona iman eden ve ümmetinden olan gafillerin (Sünnetine ehemmiyet vermeyen veyahut değiştirmek isteyen) ne kadar bedbaht olduğunu divâneler de anlar.

5 – SÜNNET-İ SENİYYE SIRAT-I MÜSTAKİM DEMEKTİR

Resul-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâm yaratılış itibariyle en mutedil (dengeli) bir vaziyette ve en mükemmel bir surette halk edildiğinden, hareketleri itidal ve istikamet üzerindedir. Siyer-i Seniyyesi kat'î bir surette gösterir ki, her hareketinde istikamet ve itidal üzere gitmiş, ifrat ve tefritten (aşırılık) kaçınmıştır.

Evet, Resul-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâm "Sana nasıl emredilmişse öyle dosdoğru hareket et." (Hud, 11/112; Şûrâ, 42/15) emrini tamamıyla imtisal ettiği için, bütün fiil, söz ve hallerinde istikamet, kat'î bir surette görünüyor. Meselâ aklın ifrat ve tefritinden (artı ve eksi yönde aşırılık) uzak, istikameti ifade eden hikmetle; öfkenin ifrat ve tefritinden münezzehtir olarak, orta yolu olan şecaat-i kudsiye ve cesaretle ve şehvet hissinin ifrat ve tefritinden pâk olarak, o kuvvenin istikameti olan iffetle daima hareket etmiş, âzamî mâsumiyet derecesinde onları rehber edinmiştir. Ve bunlar gibi bütün hayatında, fitrî hallerinde ve şer'î hükümlerinde istikamet yolunu seçip, karanlıklı olan ifrat ve tefritten, is-

266 Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn 139; Ebû Dâvûd, Tatavvu' 26; Nesâî, Tatavvu' 2; Müsned, VI, 14.

raf ve saçıp savurmaktan uzak durmuştur. Hattâ konuşmasında, yeme ve içmesinde iktisadî rehber edinmiş ve israftan kesinlikle kaçınmıştır. Bu hakikatin tafsîlâtına dair binlerce cilt kitap yazılmıştır.²⁶⁷ İşte bu anlatılanlar gösteriyor ki, Resûlü Ekrem, bütün insanlığın örnek alacağı yegâne mükemmel Rehber'dir.

III – B İ D ' A T V E H U R A F E L E R E K A R Ş I S A H Â B E - İ K İ R A M ' I N U Y G U L A M A V E T A V S İ Y E L E R İ

Sahâbe-i kirâmın büyük çoğunluğu, fitneleri gördüler ve yaşadılar. Bir kısmı susmayı tercih ettiyse de çoğunluğu fitnelere karşı gerek fiilî olarak gerekse sözlü olarak mücadele etti. Hz. Ali'nin ve pek çok sahâbenin Hâricîler'e karşı verdiği mücadele hadis kitaplarında anlatılmaktadır.²⁶⁸

Bid'atlara karşı sahâbenin mücadelesinde şüphesiz Hz. Ömer'in (r.a.) ayrı bir yeri vardır. O, bid'atlara karşı hem fiilî hem de sözlü olarak mücadele edenlerdendir. Hatta o, muhtemel bid'atlara karşı önceden önlem almış ve büyük fitnelere sebebiyet verecek yolları kapatmıştır. Hz. Ömer'in (r.a.), Hudeybiye anlaşması esnasında, gölgesi altında Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) biat edilen Rıdvan ağacını, daha sonraları bazı kimseler tarafından saygı ve hürmet gösterildiği için kestirmesi bunun en güzel örneklerindedir.²⁶⁹

Vakıa Allah Rasulü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) her hatırasına sahip çıkmak ve onlara saygı duymak güzel bir duygudur. Hatta O'nun gül kokulu mübarek ayaklarının bastığı tozu-toprağı, bir Kuddûsî edasıyla: "Ol Medine izi-tozu bu Kuddûsî yüzüne tütüyâdır." deyip koklamak isteriz. Başlangıçta halis duygu ve düşüncelerden kaynaklandığı halde, daha sonraları sû-i isti'mal

267 Nursî, Risale-i Nur Külliyyatı, Lem'alar, 612-613.

268 Buhârî, İstîtâbetü'l-mürteddîn 7, Edep 95, Menâkıb 25; Müslim, Zekat 148.

269 İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, II,100.

edilebilen bu türlü hareketlerin, zamanla ibadete dönüşmesi endişesine karşı önceden tedbir almak lazımdır ki Hz. Ömer de bunu yapmıştır. Evet Hz. Ömer'in, altında Allah Rasulü'ne (sallâllâhu aleyhi ve sellem) biat edilen ağacı bu türlü endişelerden dolayı kestirmiş olması engin bir basiret ve firaset ifadesidir.²⁷⁰

Yine Hz. Ömer (r.a.) bid'at ehli hakkında şunu söylemiştir: "Her günah işleyen için tevbe vardır fakat hevâ ve bid'at sahipleri için yoktur. Ben onlardan berîim (onlardan ve onların yaptıklarından uzağım), onlar da benden berîdirler."²⁷¹

Abdullah b. Mesud, bid'at ehline karşı "Kabzolunmadan bir an evvel ilme sarılınız!... Bid'atlardan sakınınız...",²⁷² "Birisini örnek alacaksınız Muhammed'in (sallâllâhu aleyhi ve sellem) sahâbîlerini örnek alın. Çünkü onlar bu ümmetin, kalbleri en temiz, ilimleri en engin, külfetleri en az, yolları en doğru, davranışları en güzel olanlarıdır. Allah onları Peygamberine arkadaş, dinine yardımcı seçmiştir. Onların değerlerini bilin, adımlarını izleyin!"²⁷³ tavsiyesinde bulunmuştur. Diğer bir sözünde o şöyle demiştir: "Sünnet yolunda itidal üzere yürüyüp ibâdet yapmak, bid'ât yolunda giderek aşırı ibâdet yapmaktan daha güzeldir."²⁷⁴

Abdullah b. Abbas, kendisine tavsiyede bulunmasını isteyen Osman b. Hâzır'a "Takvâ ve istikamet üzere olmak senin için ne güzeldir. Sünnet'e uy, bid'at icad etme."²⁷⁵ demiştir.

İbn Abbâs, "O gün cehennemde yüzleri üstü süründürülürler ve kendilerine: "Tadın, denilir, cehennemın temasını." Muhakkak ki Biz her şeyi bir kaderle, bir ölçü ile yarattık" (Kamer 54/48, 49) âyetinin kaderi inkar edenler hakkında indigini ve

270 Gülen, Fasıldan Fasıla, IV, 60-61.

271 İbn Ebî Âsım, Kitâbü's-sünne, 22.

272 Dârimî, Mukaddime 19.

273 İbn Abdilberr, Câmiu beyâni'l-ilm, II, 97.

274 Hâkim, Müstedrek, I, 103.

275 Dârimî, Mukaddime 19.

onların bu ümmetin en şerlileri olduğunu söylemiştir. İbn Abbâs, Kaderîler hakkında Atâ b. Ebî Rabâh'a şu tavsiyelerde bulunmuştur: "Onların hastalarını ziyaret etmeyiniz, cenaze namazlarını kılmayınız, onlardan birini bana gösterecek olursan şu iki parmağımınla onun gözlerini çıkarırım."²⁷⁶

Abdullah b. Ömer'e bir adam gelip "Falanın sana selamı var" dedi. Bunun üzerine o şöyle dedi: "Bana onun bid'at çıkarmış olduğu haberi ulaştı. Şâyet gerçekten bid'at çıkarmışsa, benden ona selam söyleme."²⁷⁷ İbn Ömer'in böyle bir kimseye selam göndermemeyi, kötülüğe ve kötülere karşı bir aksülamel aracı, bir sosyal baskı unsuru, bunların yayılmasını önleme tedbiri olarak kullanmak istediği anlaşılmaktadır.²⁷⁸

Abdullah b. Ömer'e göre Hâricîler, insanların en şerlisidir. Çünkü onlar, kâfirler hakkında inmiş olan birtakım âyetleri Müslümanlar aleyhine yorumladılar.²⁷⁹ Kirmânî, İbn Ömer'in "insanların en şerlisi" sözünü, "Müslümanların en şerlisi" şeklinde tefsir etmiştir. Çünkü kâfirler, Kur'ân'ı yorumlayamazlar. Başka bir rivâyette de İbn Ömer, Kaderîler'i insanların en şerlisi olarak ifade etmiştir.²⁸⁰ O, yine Kaderîler hakkında: "Ben Kaderîler'den berîyim, onlar da benden berîdirler."²⁸¹ demiştir.

Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, İbn Ebî Evfâ, Câbir, Enes b. Mâlik, Ebû Hureyre, Ukbe b. Âmir ve akranları kendilerinden sonra gelen nesillere Kaderîler'le ilgili olarak şunları tavsiye etmişlerdir: "Karşılaştığınızda onlara selam vermeyin, hastalanırlarsa ziyaret etmeyin, onların arkasında namaz kılmayın ve cenaze namazlarını kılmayın."²⁸²

276 Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, X, 205.

277 Dârimî, Mukaddime 35.

278 Aydınlı, Abdullah, Sünen-i Dârimî Tercüme ve Şerhi, I, 413.

279 Buhârî, İstîâbetü'l-mürteddîn 6.

280 Aynî, Umde, XIX, 370.

281 Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, X, 203; Şâtıbî, el-İ'tisâm, I, 130.

282 Aynî, Umde, XIX, 370.

İmrân b. Husayn (r.a.): "Kur'ân inmiş, Allah'ın Resûlü de izlenecek yolları belirlemiştir." dedikten sonra şu îkâzı yaptı: "Biz sahâbîlerin peşinden yürüyün, vallahi eğer böyle yapmazsanız sapırsınız!"²⁸³

IV – İSLAM ÂLİMLERİNİN BİD'AT VE HURAFELERİ ENGELLEME GAYRETLERİ

Bid'atlar, sahâbenin son dönemlerinde ortaya çıkmış ve daha çok ilk üç asırda İslâm ümmeti üzerinde etkili olmuştur. Billhassa Tâbiîn ve onlardan sonra gelen âlimler, bid'at ehliyle yüzyüze gelmişler, onlarla mücadele etmişler, kimi zaman onların ezâ ve cefâlarına maruz kalmışlardır. İslâm aleminde büyük çalkantıların yaşandığı ve dinin erkanı sayılan hususlarda Kitab ve Sünnet'e ters düşüncelerin çoğalmaya başladığı böyle bir dönemde ehl-i sünnet ulemâsı, halkı bid'at ehline karşı uyarılmış ve onlarla aynı mecliste oturmayı bile yasaklamışlardır.

Bid'at ehliyle aynı mecliste oturmayı yasaklayan ve onlardan uzak durulmasını isteyen âlimlerin tavsiyelerini Resûlullah'ın şu hadisi mâna itibariyle desteklemektedir: "Kişi, arkadaşının dinî üzerinedir. Sizden her biriniz kiminle arkadaşlık ettiğine dikkat etsin."²⁸⁴

Ehl-i sünnet âlimleri, Kitab'a ve Sünnet'e ters her türlü bid'ata karşı gelmişler ve Müslümanlar üzerinde ileri seviyede tahribat yapanları daha fazla tenkid etmişlerdir. Resûlullah'ın ve sahâbenin, bid'atı ve bid'at ehlini hem genel olarak hem de bazılarının isimlerini vermek suretiyle özel olarak yerdiklerini önceki kısımlarda işledik. Aynı şekilde ehl-i sünnet âlimleri de yer yer genel olarak bid'atlara ve bid'at ehline karşı Müslümanların dik-

283 El-Heysemî, Nurettin, Mecmau'z-Zevâid, I, 173.

284 Şâtübî, el-İ'tisâm, I, 130. Hadis için bkz. Ebû Dâvûd, Edeb 16; Tirmizî, Zühd 45.

katini çekmişler, yer yer bid'at fırkasının adını veya mensublarının ismini vermek suretiyle Müslümanları fitnelere karşı uyarılmışlardır. Bunlar içerisinde, Resûlullah ve sahâbe zamanında konuşulmamış mevzulara giren, âyetleri kendi arzularına göre yorumlayan ve bu yüzden de kendilerine ehl-i ehvâ denilen Kaderiyye, Cehmiyye, Mürcie ve Mu'tezile fırkalarının sapıklıklarına daha fazla dikkat çekildiği görülmektedir. Öte yandan bütün hadisçi ve fıkıhçılar, bu tür fırkaların bid'at ehli olduğunda da fikir birliği içerisindeydiler.”²⁸⁵

Bid'at ehlinden olmakla yerilen bu kimselerin, bazen Cehmiyye-Mu'tezile gibi Allah'ın sıfatlarını yok saydığı için, bazen Allah'ın kelam sıfatını reddettiği ve Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu ileri sürdüğü için, bazen Kaderiyye-Mu'tezile gibi kaderi reddettiği için, bazen de Cebriyye gibi insan fiil ve iradesini iptal ettiği için yerildiği görülür. ²⁸⁶

Mezhep imamımız Ebû Hanîfe, talebelerini fıkıh öğrenmeye teşvik etmiş ve bid'atçıların takip ettikleri ilimlerle ilgilenmekten onları menetmiştir.²⁸⁷

İmam Mâlik b. Enes, dinde, gayesine bid'at yolu ile ulaşmak isteyen kimselerin zındıklaşacaklarını söylerken Müslümanlara da bid'attan sakınmalarını tavsiye etmiş, bid'atın ne demek olduğunu soranlara da, bunu, Allah'ın isimleri, sıfatları, kelamı, ilmi ve kudreti hakkında konuşmak, Sahâbe ve Tâbiûnun konuşmadıkları meselelere dalmak olduğunu söylemiştir.²⁸⁸

İmam Mâlik bid'at ve hevâ ehlinden olanların şahitliğinin câiz olmadığı görüşündedir. Bu kişiler bid'atları sebebiyle sürgün edilir; te'dibe maruz bırakılırlar. Eğer bid'atlarına devam ederlerse tevbeye çağırılırlar.²⁸⁹

285 İbn Abdilber, Câmiu beyâni'l-ilm, II, 942.

286 Koçyiğit, Hadisçilerle Kelamcılar Arasındaki Münakaşalar, 259.

287 Herevî, a.g.e., 233-234.

288 Herevî, Zemmü'l-keîâm, 207, 214, 221; İbn Abdilber, Câmiu beyâni'l-ilm, II, 943.

289 İbn Abdilber, a.g.e., II, 942 - 943.

İmam Şâfiî'nin bid'atlara karşı tavrı çok daha şiddetli olmuştur. O, bid'atlara dalmayı çirkin buluyordu. Bu sebeble halkı böyle meselelerle uğraşmaktan ve bid'atlara dalmaktan şiddetle menederdi. O, "Bir kulun, şirk hariç bütün günahlarla Allah'ın huzuruna varması, bid'attan bir şeyle varmasından daha hayırlıdır" demiş, "Bir kulun şirk hariç Allah'ın nehyettiği şeylerle imtihan edilmesi, kelamla imtihan edilmesinden daha hayırlıdır. Zira kelimaların öyle şeyler dediklerine muttali oldum ki, bir Müslümanın onu söyleyeceğini zannetmiyorum" diyerek bu konudaki yaklaşımını ifade etmiştir.²⁹⁰

Bid'atlara ve bid'at ehline karşı verilen mücadelede Ahmed b. Hanbel şüphesiz çok önemli bir yer tutar. O, bid'atlardan ve bid'at ehlinde, sözleriyle çevresindekileri sakındırmaya çalışmış ve bununla da kalmayarak, bid'at ehline karşı amansız bir mücadeleye girişmiş, Kur'ân'a ve Sünnet'e uymayan bir görüşü kabule zorlanması ve eziyetlere maruz bırakılması karşısında boyun eğmemiştir.

Ahmed b. Hanbel "Sünnet ve hadis'e uymanız vâciptir. Fakat bid'atlara dalmaktan ve faydasız tartışmalara girmekten sakını- nız. Çünkü bid'atları seven kimse kurtuluşa ermez" tavsiyelerin- de bulunmuş ve "Bid'atçılarla toplantı yapma; onlardan hiçbirisi- yle konuşma. Bizim şimdiye kadar kendilerine yettiğimiz her- kes bunu böyle biliyor ve onlardan kaçıyorlardı" demiştir.

İmam Ahmed b. Hanbel, bid'atçılara karşı reddiye yazan Ab- bas el-Hemdanî'ye şöyle demişti: "Eğer bu hayırlı bir şey olsa idi, sahâbe bizden önce bunu yapardı. Bu kitaplarda hiçbir fayda görmüyorum. Bunların hepsi de bid'attır."²⁹¹

Ahmed b. Hanbel'e göre, bid'atçılarla aynı mecliste oturul- maz, onlarla konuşulmaz ve onların cenaze namazları kılınmaz,

290 İbn Ebî Hâtim, Âdâbu's-Şâfiî ve menâkibuhû, 182-188; Herevî, Zemmû'l-kelem, 250-255.

291 Zehebî, Târîhu'l-İslâm, 241-250, hicri 97-116 arası.

fâsik olsalar bile ehl-i sünnet'e mensub olan kimselerin kabirleri, cennet bahçelerinden bir bahçedir; zâhid olsalar bile ehl-i bid'attan olan kimselerin kabirleri, cehennem çukurlarından bir çukurdur.²⁹² Yine ona göre, bid'atçı ebediyyen kurtuluşa ermez, bid'atlara dalıp da kalbinde fesat ve şüphe bulunmayan hemen hemen hiç kimse yoktur.²⁹³

Şa'bî, "Bid'at sahibinin yaptıklarına 'hevâ' denmesi, bid'atların sahibini aşağı düşürmesindedir, çünkü onlar cehenneme düşeceklerdir."²⁹⁴ demiştir. Arapça'da "hevâ" kelimesi düşmek, helak olmak manalarına gelmektedir.

Abdullah b. Zeyd "Bid'at ehliyle aynı mecliste oturmayın, onlarla mücadele etmeyin. Zira onların sizi, dalâletlerine sokacaklarından ve bildiğiniz şeyleri size karışık göstereceklerinden endişe duymaktayım." demiştir.²⁹⁵

Hadisçilerin ehl-i ehvâdan ne kadar sakındıklarını, Muhammed b. Sîrîn'in onlara karşı sergilediği tavırda görmek mümkündür. Muhammed b. Sîrîn'e bid'at ehlinden iki kişi gelmiş kendisine hadis okumak istemişler, o reddetmiş, bu sefer Kur'ân'dan bir âyet okumak istemişler, o yine reddetmiş, müsaade etmemiştir. Sebebi sorulunca "bana bir âyet okuyup da onu asıl mânasının dışına çıkarmalarından ve bunun kalbime tesir etmesinden korktum" demiştir.²⁹⁶

Hasan el-Basrî, Kaderiyye, Cehmiyye gibi mezheplerin ve Mu'tezile'nin kurucuları Vâsıl b. Atâ' ve Amr b. Ubeyd gibi kimselerin döneminde yaşamıştır. Bu hususta o, "Ehl-i ehvâ, ehl-i dalâlettir. Onların gidecekleri yerin ancak cehennem olduğunu görüyorum"²⁹⁷, "Ehl-i ehvâ ile fısıldaşmayın, onları dinlemeyin;

292 İbnü'l-Cevzî, Telbisü iblis, 223, 207, 239.

293 İbn Abdilber, Câmiu beyâni'l-ilm, II, 942.

294 Dârimî, Mukaddime 35.

295 Şâtibî, el-İ'tisâm, I, 83, 130.

296 Dârimî, Mukaddime 35; Herevî, Zemmü'l-keîm, 267.

297 Şâtibî, a.g.e., I, 83.

bid'atlara (bid'at ehline) müsâmaha göstermek demek ulemânın ihtilafa düşmesi demektir."²⁹⁸ demiştir.

İmam Evzâî, bid'atların anlamsız ve faydasız olduğuna dikkatleri çekmiş ve bu tür bid'atlara dalanların hayırlı ameller işlemeyeceğini vurgulamıştır. O; "Allah bir kavim için kötülük murad ettiğinde onları, anlamsız ve faydasız tartışmaların içine atacağı ve onları müsbet hareketten ve iyi ameller işlemekten alıko-yacağı haberi bana ulaştı, bir insan bid'atçı olunca Allah'a karşı saygısı kalmaz." demiştir.²⁹⁹

Süfyân es-Sevrî, "Bid'at şeytana, günah işlemekten daha sevimlidir. Çünkü günahattan tevbe edilir fakat bid'attan tevbe edilmez" demiştir. Bid'atçının tevbe etmemesinin sebebi şudur: Bid'atçı sonradan icad edilen amel ve itikadla Allah'a yakın olmayı ummaktadır. Bu sebeble o, bid'at olan amelini veya itikadını terketmez.³⁰⁰

Fudayl b. İyâz'ın bid'at ehline karşı tavsiyeleri şöyledir: "Bir yolda bir bid'atçı gördüğünde sen hemen başka bir yola sap. Bid'at sahibinin ameli Allah'a ulaşmaz (kabul olmaz). Kim bid'at sahibine yardım ederse İslâm'ın yıkılmasına yardım etmiş olur. Kim bir bid'atçıya kerîmesini (kızını) verirse sıla-ı rahimi kesmiş olur. Kim bid'at sahibiyle oturursa ona hikmet verilmez. Allah'ın, bid'atçıya öfke duyan kimseyi affedeceğini umarım."³⁰¹

İbn Teymiyye'ye göre bid'at ehli, Müslümanlar için günah işleyenlerden daha zararlıdır. İşte bundan dolayı Resûlullah (sallâ-lâhu aleyhi ve sellem) bid'at ehlinden olan Hâricîler'in öldürülmesini emretmiş fakat zâlim valilerle savaşmayı yasaklamıştır. Yine ona göre, bid'at ehlinin ehl-i sünnet indindeki yeri, kâfirlerin Müslümanlar indindeki yeri gibidir.³⁰²

Şâtîbî, el-İ'tisâm'ında bid'at ve bid'at ehlinin aleyhine akli ve nakli delilleri sıraladıktan sonra, bunların bir özetini vermiştir:

298 Zehebî, Mizân, I, 114.

299 Herevî, Zemmü'l-keîlâm, 217, 218.

300 Ebû Nuaym, Hilye, VII, 26; Gâmidî, Hakikatü'l-bid'a, I, 291.

301 İbnü'l-Cevzî, Telbisü'İblîs, 36-37. İbn Teymiyye, Mecmû'u'l-fetâvâ, XVIII, 346.

302 İbn Teymiyye, Mecmû'u'l-fetâvâ, VII, 284, XX, 103, 105.

“Bid’at sahibinin namazı, orucu, zekatı ve diğer ibadetleri kabul olunmaz. Bid’at sahibiyle oturan kimseden ismet (ilâhî inayet) kaldırılır ve o kimse kendi nefsiyle başbaşa bırakılır. Bid’at ehlinin ayağına giden ve ona saygı duyan kimse İslâm’ın yıkılmasına yardım etmiş olur. Dinimize göre onlar mel’undur. İbadetleriyle ancak Allah’tan uzaklaşırlar. Bid’atları, kendilerine düşmanlık ve buğz beslenmesini haklı kılmıştır. Onlar, şefaatten mahrumdurlar. Sonradan icad edilen bid’atlarla amel edenlerin günahlarının bir misli de onu icad edene yazılır. Onlar için tevbe yoktur. Allah’ın gazabı onların üzerindedir. Ahirette Resûlullah’ın havzından (Ahirette Resûlullah’ın ümmetine kevser ikram edeceği havuz) kovulacaklardır. Onların, kâfir sayılmalarından, ahirette kötü âkıbete uğramalarından, yüzlerinin kararmasından ve cehennem ateşiyle azab görmelerinden korkular. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve Müslümanlar, onlardan teberrî etmişlerdir (onlardan ve yaptıklarından uzak olmuşlardır). Ahirette azab görmelerine ilâve olarak dünyada da fitneye uğramalarından korkular.”

Âlimlerin bu sözlerinde bid’at ve bid’at ehli hakkında ifade edilen yerme, bid’atları ve bid’at fırkalarının bütün şubelerini kapsamaktadır. Zira bu sözler geneli ifade eder tarzda söylenmiştir. Öte yandan Sahâbe, Tâbiûn ve onlardan sonra gelen selef-i sâlihîn, bid’at ehlini yerme ve onlardan uzak durma konusunda fikir birliğine varmışlardır.³⁰³

Bid’atlarla mücadele konusunda İslam alimlerinin bir kısmı fitneye sebep olabileceği endişesiyle müsamahalı davranmayı uygun bulurken genellikle ilk selef alimleri, özellikle de Hanbelî gruplar ve İbn Teymiye bid’atlara karşı sert bir tutum sergilemişlerdir. İbn Teymiye, yaşadığı asrı, “sünnetten uzaklaşan ve bid’atlara dalan bir asır” olarak nitelendirmekte ve bid’atlarla en sert şekilde mücadele etmenin gerekliliğine inanmaktadır.

303 Şâtıbî, el-İ’tisâm, I, 106-107, 142.

Vehhâbilik hareketinin bid'atlarla mücadele konusunda İbn Tey-miye'nin katılığını daha da arttırdığını söylemek mümkündür. Ancak bu katı tutum bid'atla mücadele alanında başka bir aşırılığı gündeme getirmiş, Müslümanları sünnet çerçevesinde birleştirmek yerine bid'atçıların kendi mezheplerine olan taassuplarını körüklemiştir.

İslam alimlerinin çoğunluğu, bid'atlarla ve hurafelerle mutlaka mücadele edilmesinin lüzumuna inanmakla birlikte bu mücadelede katılığa başvurmayıp çeşitli ikna yollarıyla bid'at ve hurafelerin ortadan kaldırılmasını uygun bulmaktadır. Kâtip Çelebi, halk arasında yerleşen bid'atları ortadan kaldırmanın çok zor olduğunu, bu konuda din ve devlet adamları tarafından gösterilen gayretlerin boşa gittiğini, bu sebeple bid'atlara ve bid'at ehline karşı yürütülecek mücadelenin müsamahalı olmasının gerektiğini belirtmiştir.³⁰⁴

Bid'atlarla mücadelede müsamahalı olma tavsiye edilirken “neden bazı İslam âlimleri sert önlem alma yolunu tercih etmiştir?” gibi bir soru aklımıza gelebilir. Çünkü sert önlemlerin alındığı dönemler, dinin halk arasında oturaklaşmaya ve insanlar tarafından benimsenmeye başladığı dönemlerdir. Bu dönemlerde din, kendi ruhu ve rengiyle insanların kalbinde ve kafasında doğru bir şekilde yerleşmeli ve hiçbir şüphe ve tereddüt o dine karışmamalıdır. Onun için dine muhalif uygulamalara karşı başta Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonra Sahâbe ve Tâbiîn ve onlardan sonra gelen İslam âlimleri sert önlemler almışlardır. Böylelikle İslam Dini bütün fakülteleriyle oturaklaşmış ve kendini kabul ettirmiştir. Sonraki dönemlerde ise bid'atlar artmış ve onları uygulayanlar çoğalmıştır. Dolayısıyla bu durum, bid'atlarla mücadele konusunda uygulanan metodların gözden geçirilmesini gerekli kılmıştır.

304 Yaran, Rahmi, DİA, “Bid'at” maddesi, VI, 131.

V – BİD'ATÇILARIN HADİS UYDURMA FAALİYETLERİNE KARŞI HADİSÇİLERİN ALDIKLARI ÖNLEMLER

Asr-ı Saadet döneminden sonra Müslümanlar arasında bazı ihtilafların ve mücadelelerin çıktığı bilinmektedir. Bunda te'vile (yorum) dayalı fikirlerin ve birtakım siyasî amaçların etkili olduğu görülmüştür. Ortaya çıkan değişik muhâlefet fırkaları, kendi meşruiyetlerini isbat için âyetleri te'vil etmeye ve hadis uydurmaya ve bunu halk arasında yaymaya başlamışlardır.

Bid'at ehlinin hadis uydurduğuna dair misaller pek çoktur. Mesela bid'at ehlinden tevbe edip dönen birisi, güzel buldukları sözleri hadis diye uydurduklarını itiraf etmiş; aynı şekilde hâricilikten dönen bir kişi de benzer itirafta bulunmuş; Râfi'za'dan bir şeyh, güzel buldukları bir şeyi hadis diye uydurduklarını söylemiş; Mürcie reislerinden Muhammed b. Kâsım, mezhebini takviye maksadiyle hadis uydurmuştur.³⁰⁵

Ortaya çıkan ilk siyasî fırkanın Şîa olduğu ve buna bağlı olarak ilk hadis uydurma hareketlerini de onların başlattıkları bilinmektedir.³⁰⁶ İmam Şâfiî, "İrak'tan gelen bütün hadisleri sahih bile olsalar, eğer Hicaz'da bir aslı (senedi) yoksa kabul etmeyiniz" demiştir.³⁰⁷ Çünkü Irak, şiilerin çoğunlukta olduğu bir yerdi.

Şîa'nın güvenilir kaynaklarından olan Nehcu'l-belâğa şerhinde Şîh İbn Ebi'l-Hadîd: "Faziletlerle ilgili yalan hadisleri Şîiler uydurmuştur. Onlar, başlangıçta imamları hakkında çeşitli hadisler uydurmuşlardır. Onları hadis uydurmaya sevkeden sebep, hasımlarının düşmanlığı idi. Ne zaman ki Bekriyye, Şîa'nın bu faaliyetini gördü, onlar da kendi imamları lehinde, Şîa'nın hadislerine karşılık başka hadisler uydurdular."³⁰⁸

305 Süyûtî, el-Leâli'l-masnûa, II, 468; Koçyiğit, Hadisçilerle Kelamcılar Arasındaki Münakaşalar, 101-102.

306 Koçyiğit, a.g.e., 103.

307 Herevî, Zemmü'l-keâm, 249.

308 İbn Ebi'l-Hadîd, Şerhu Nehci'l-belâğa, III, 17.

Şîi Muhtâr es-Sekafî'nin kendi mezhebini güçlendirmek amacıyla hadis uydurmak üzere bir adama bir veya iki bin dinar verdiği rivayet edilmiştir.³⁰⁹

Bid'at fırkalarının çoğu, kendi mezheplerine uymayan hadisleri akla aykırıdır diye kabul etmeyip râvilerini yermeyi, mezheplerine uygun gelen zayıf hadisi ise kabul edip Resûlullah'a (sallallâhu aleyhi ve sellem) nisbet etmeyi kendilerine yol edinmişlerdir.³¹⁰

Muhriz Ebû Recâ kaderî idi sonra tevbe etti ve şunları söyledi: "Kaderi inkar edenlerin hiçbirinden rivâyette bulunmayın. Allah'a yemin olsun ki, bizler hadis uydururduk. Bu hadislerle insanları kader görüşüne sokardık ve bundan sevab umardık."³¹¹

İslâm'ın iki temel kaynağından biri olan Sünnet'in bu şekilde tehlikeye girmesi ve bid'at ehli fırkaların, kendi fikirlerinin dine dayandığını isbat etmek için hadis uydurmak suretiyle dinin ikinci kaynağı olan Sünnet'e şâibe karıştırmaları karşısında ehl-i sünnet âlimleri ve bilhassa hadisçiler boş durmamış, bu tür girişimler karşısında gereken önlemleri almış ve bu faaliyetlere engel olmak için birtakım kaideler geliştirmişlerdir.

Hem bid'at ehline karşı hem de hadislere şâibe karıştıracak her türlü harekete karşı hadisçiler isnad sistemini geliştirmişlerdir. Buna Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve bazı Sahâbîler işaretle bulunmuşlardır. Isnad, hadisin ilk kaynağı olan Peygamberimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ulaşınca kadar kesiksiz bir şekilde kurulan nakil zincirine denmektedir.

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) İbn Ömer'e "Ey İbn Ömer dinine sahip çık! Çünkü o, senin etin ve kanındır. Bu sebeble onu kimden tahsil ettiğine dikkat et. Dinini, dosdoğru yaşayıp istikamet üzere olanlardan öğren. Dininden sapıp başka yollara meyledenlere kulak asma."³¹²

309 İbn Receb, Şerhu İlel, I, 52-53.

310 Ahmed Nâim, Tecrîd Mukaddimesi, 276.

311 İbn Hacer, Lisânü'l-Mizân, I, 104.

312 Bağdâdî, el-Kifâye, 149.

Ali b. Ebî Talib (r.a.) Kûfe mescidinde cemaate şunları söylemiştir: “Bu ilmi (hadisi) kimden aldığınıza dikkat edin! O ancak ve ancak dininizdir.”³¹³

Bid'at ehline ilk dikkat çekenlerden Muhammed b. Sîrîn “Bu ilim (hadis), dindir. Dininizi kimden aldığınıza dikkat edin”, “Eskiden isnadı sormazlardı. Fitneler ortaya çıkınca: “Bize râvîlerinizin adlarını söyleyin” demeye başladılar. Şimdi ehl-i sünnete dikkat ediliyor ve onların hadisleri kabul ediliyor; ehl-i bid'ata bakılıyor ve hadisleri kabul edilmiyor”³¹⁴ demiştir.

Sevrî, “İsnad müminin silahıdır, silah olmazsa ne ile savaşacak”³¹⁵ demiştir.

Abdullah b. Mübârek “Bana göre isnad, dindedir. Eğer isnad olmasaydı herkes dilediğini hadis diye söylerdi. Niyeti böyle olan kimseye, sana kim tahdis etti diye sorulduğunda kalakalacaktır”, diğer bir rivâyette “İsnad olmasaydı din yok olur giderdi” demiştir.³¹⁶

Hadisçilerin geliştirdikleri isnad metodu tesirini göstermeye başlamış ve bid'at ehli olanlardan hadis alınmamıştır. Mesela, Süfyan b. Uyeyne Saîd b. Ebî Arûbe'den yaptığı rivâyetleri onun Kaderiyye görüşüne meylettiği için azaltmıştır.³¹⁷

Sufyân b. Uyeyne, Câbir b. Yezîd'in ric'at inancına (şia inancına göre kaybolan imamın geri dönmesi) sahip olmadan önce âlimlerin ondan hadis rivâyet ettiğini, ric'ata inandığı ortaya çıkınca da âlimlerin onu bu itikadından dolayı itham ettiklerini ve bazılarının da onun hadislerini almadıklarını nakletmektedir.³¹⁸

313 Bağdâdî, el-Kifâye, 149.

314 Müslim, Mukaddime 5; Tirmizî, İlel, V, 740; Bağdâdî, el-Kifâye, 150, 151.

315 Herevî, Zemmü'l-keîâm, 213; İbn Receb, Şerhu İlel, I, 58.

316 Tirmizî, İlel, V, 740; İbn Receb, Şerhu İlel, I, 56, 58.

317 Bağdâdî, el-Kifâye, 152.

318 Müslim, Mukaddime 5.

VI - BİD'AT VE HURAFELERE KARŞI NASIL KORUNABİLİRİZ?

Bid'at ve hurafelere karşı korunma ve onlarla mücadele etme konusunda ilk başta dikkate alınması gereken husus, bunların nasıl ve hangi sebeble ortaya çıktıklarına bakmaktır. Böylece yapacağımız müdahale ve mualeceler daha sağlıklı ve doğru olacaktır. Bid'at ve hurafelerin çıkış sebepleri yok edildiği takdirde bunların halk arasında vücut bulması ve yaygınlaşması da önlenmiş olur.

Bid'at, hurafe ve batıl inanışların toplumda varlığını devam ettirmeleri, onların toplumda birtakım fonksiyonlar icra etmelerinden ileri gelmektedir. Toplumda hiçbir olgu, inanış ve hareket boş ve yersiz değildir. İnsan manevi ve ruhi yönden bir şeylere inanma ve o istikamette hareket etme ihtiyacı hisseder. Bu, insanın fitratında olan bir durumdur. Eğer insan inanma ihtiyacını doğru olanla gidermemişse onun yerini batıl ve hurafenin alacağı muhakkaktır. Çünkü fitrat boşluk kabul etmez.

Bid'at ve hurafelerin ana kaynağı cehalet yani bilgisizlik olunca bunun panzehirinin bu cehaleti giderme olacağı gayet açıktır. Müslümanlar olarak bize düşen ilk başta kendi dinimizi iyi bilmektir. Dini iyi bilmekten kasıt, Yüce Kitabımızı Rabbimizin rızasına uygun bir tarzda anlamak ve emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınmak, Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetini doğru bellemek ve dinin ruhuna uygun yaşamaktır. Eğer Kur'ân ve Sünnet doğru okunmaz ve doğru anlaşılmazsa dinin ruhundan sapmalar yaşanacağı muhakkaktır. Tarihte ve günümüzde ortaya çıkan pek çok bid'at fırkaları bunun en güzel örneğidir.

Müminin Kur'ân'ı ve Sünneti bilmesi demek neyi nasıl yaşayacağını da bilmesi demektir. Eğer Kur'ân ve Sünnet bilinmezse müminin hayatında meydana gelen manevi boşluğu batıl ve hurafelerin dolduracağı şüphe götürmez bir gerçektir. Çünkü insan

sadece maddeden müteşekkil bir varlık değildir. Onun bir de manevi ve ruhi yanı vardır. Yiyecek ve içeceklerle maddesini ve bedenini doyurma ihtiyacı hissettiği gibi, ister hakk olsun ister batıl- birtakım inançlarla da maneviyatını ve ruhunu doyurma ihtiyacı hissetmektedir. İnsan mutlaka bir şeye inanacaktır. Ateistler bile inançsızlığı kendilerine bir inanç haline getirmiş olmaktadır.

Bid'at ve hurafelere dalanların dinden uzaklaştıkları bilinen bir husustur. Bu yüzden yüce Rabbimizin ve şânı yüce Peygamberimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) bid'at ve hurafelere karşı çok ciddi uyarıları olmuştur. Bu uyarılar dikkate alınmalı ve bid'at ve hurafeler karşısında kalbimiz titremeli, yaptıklarımızı dinin temel ölçülerine vurarak her zaman için kendimizi kontrol etmeliyiz. Kendilerini kontrol etmeyen ve yaptıklarını sorgulamayanlar farkına varmadan bid'at ve hurafelere girmişler ve dinden uzaklaşmışlardır. Kimi dinden uzaklaşmalar dinden çıkmayı dahi netice vermiştir.

Müslüman halk nezdinde büyük kabul edilmiş birtakım şahıslara ve yerlere saygı konusunda denge korunamıştır. Bu konuda ya aşırıya gidilmiş, bu büyükler haddinden fazla yüceltilmiş veya tam tersi tevhid adına veya bid'atlara karşı tavır alma adına saygısızlık yapılmış, evliya, asfiya ve enbiya hafife alınmıştır. Bu konuda orta yol, Allah (celle celâluhû) indindeki kıymetli yerlere ve büyüklere mutlaka saygı gösterilip büyük kabul edilmeli, ama büyüklüklerine esas teşkil eden nisbeti görmezlikten gelerek bizat bir takdis ve ta'zime de gidilmemelidir.³¹⁹

Burada bir maneviyat büyüğümüzün hacda başından geçen bir hadiseyi anlatmak istiyorum: Kabe'de yukarda oturuyorduk. Gözümüze üstü brandayla örtülmüş bir minber ilişti. Görevliler tavaf esnasında bu minberin üstünü örtmüşler. Kapalı şeyler daha bir mehabet arz ediyor, insanlar böyle şeylere daha bir saygı duyu-

319. Gülen, Fasıldan Fasıla, IV, 60-61.

yorlar. Yanımdaki arkadaşşıma dedim: Şimdi birisi şeytana uyarak şu üstü örtülü minbere el sürse, arkadan gelen herkes onda bir ke-ramet olduğunu ve tavafta böyle yapılacağını zannederek ellerini sürerler. Sanki bu sözüm dua yerine geçti, çok geçmeden birisi o minberin yanından geçerken, elini sürdü ve bir de yüzüne götürdü. Arkadan gelen herkes aynı şeyi yaptı. Hiç yanındakilere sormuyorlar, böyle bir şey yapmanın dinde yeri var mı yok mu? Bu gibi yerlerde insanların kaymaları çok rahat, çok çabuk oluyor.

Halkın itibar gösterdiği, sayıp sevdiği ve hareketlerini örnek aldığı şahsiyetler, bid'at ve hurafeleri engellemenin yanında, hal ve hareketleriyle de bid'at ve hurafelerin oluşmasına yer veremelidirler. Bu örnek şahsiyetlerin normal hayatlarında yaptıkları davranışların bile örnek alındığı düşünülürse ibadet esnasındaki yaptıkları hal ve hareketlerin öncelikle örnek alınacağı muhakkaktır. Onun için örnek alınan bu önder şahsiyetler abdest alırken, namaz kılarken, oruç tutarken dinin çizdiği ölçülerin dışına çıkmamalıdır.

Az önce bahsini ettiğim maneviyat büyümüz bu konuyla ilgili kendi başından geçen bir olayı şöyle anlatmaktadır: Ben bazen namazda heyecanlarıma hakim olamayıp konsantremi bozan düşünceler karşısında başımı sallıyordum. Baktım ki aynı hareketi arkamda namaz kılanlardan yapanlar da var. Halbuki bu bana has bir durumdur. Ben yapıyorum diye başkasının da yapması gerekmez. Öyle vecd insanları biliyorum ki, namaz esnasında pervane gibi dönüyorlar. Bu durumda insan kiblede yönünü çevirmiş olmaktadır. Bu ise namazı bozan bir iştir. O insan, bu işi iradesiyle yapmadığı için mazur sayılır. Bu işte az bir iradesi dahi olsa, böyle bir namazı nerde gördün, kimden öğrendin, diye Allah öbür tarafta sorar. Onun için önde olan insanların hal ve hareketlerine dikkat etmeleri gerekir. Çünkü dinin orijiniyle korunması ve aktarılması çok önemli bir husustur.

Bizler bid'at ve hurafelerden uzak durmaya gayret gösterir-

ken çevremizde bu tür davranışların cereyan ettiğine de şahid olabiliriz. Hurafe ve batıl inanca sahip kimselerle karşılaştığımızda veya onları batıl inançlarını uygularken gördüğümüzde gereğince ikaz etmeli. Yalnız onları ikaz ederken müsamahalı ve yumuşak bir üslup kullanmamız gerekir. Eğer hurafe davranışlar sergileyen kimseleri hemen o anda uyarmak olumsuz karşılanacaksa başka bir zamanda bu işi yapmalı. Aksi takdirde onları batıl inançlarında taassuba bile itme durumu sözkonusudur.

Hurafe ve batıl inanışlar cinsiyet olarak kadınlar arasında, refah ve geçim seviyesi olarak da fakirler arasında daha çok yaygındır. Buna göre kadınlarımızın ve kızlarımızın gerek dînî ve gerekse modern eğitim seviyeleri mutlaka arttırılmalıdır. Toplumun refah seviyesi yükseltilerek fakir halk kesimlerinin geçim standartları iyileştirilmelidir. Böylece bu insanlar geçim sıkıntısıyla türbelere gitme ve ölümlerden meded umma gibi batıl ve faydasız yollara müracaat etmemiş olacaklardır.

Bid'at ve hurafelere karşı bazı özel ve devlet kurumlarına da görevler düşmektedir. Mesela Radyo ve televizyonlar konuyla alakalı programlar düzenleyebilirler. Yapılacak dramalarla hurafe ve batıl inanışların çirkinliği halkımıza gösterilebilir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nca konuya ilişkin geniş kapsamlı araştırmalar yaptırılabilir ve çıkan neticelere göre önlemler alınabilir. Bazı türbelere ziyaretçilerin göreceği şekilde Diyanet İşleri Başkanlığı'nca hazırlanarak asılmış bulunan uyarı ve bilgilendirme levhaları takdire şayandır. Bu uygulama daha da yaygınlaştırılabilir.

Camilerde, vaaz ve hutbelerle halk aydınlatılabilir.

Millî Eğitim Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı işbirliğiyle konuya ilişkin ilmi eser ve broşürler yayımlanabilir.

Ayrıca fal, büyü, muska, tılsım konularıyla ilgili eserler yetkili mercilerin tetkikinden geçmeden yayımlanmamalıdır.

SON SÖZ

Hız. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) getirdiği hak din İslamiyet, kendinden önceki tahrif edilmiş ilahi dinlerin bazı hükümlerini iptal etmiş bazılarını aynen kabul etmiş diğer bir kısmını da kendi perspektifinden değerlendirerek yaşatmıştır. Bunun yanında bütün hurafe ve batıl inanışları da reddetmiş, onların yerine akla mantığa uygun doğru inanç ve uygulamaları ikame etmiştir. Yüce Dinimiz bununla da kalmayıp Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) dini ikamesinden sonra, yani O'nun ve ashabının devrinden sonra ortaya çıkabilecek dînî inanç ve ibadetlere benzer icadlar hakkında birtakım hükümler koymuştur. Bunu bizzat O (sallallâhu aleyhi ve sellem) söylemiş ve "Kim bizim bu dinimizde ondan olmayan bir şey icad ederse o reddolunmuştur." buyurmuşlardır. Sonradan ortaya çıkan icad, davranış ve uygulamalar, dinin düsturlarına göre değerlendirilecek ve çıkan neticeye göre ya Müslümanların ondan uzak durmaları istenecek veya onu uygulamaları teşvik edilecektir.

Öte yandan Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), yaşamış olduğu Kur'ân ahlakıyla bütün Müslümanlara yektâ örnek

olma konumunu ihraz etmektedir. Zira O'nun örnek hayatı, akıl ve mantık çerçevesinde olup insana hem dünya hem ahiret sadetini kazandıracak özelliklere sahiptir. Yine O'nun hayatı, sırat-ı müstakimin ifadesidir. Hal böyle olunca Müslümanlar için güzel örnek olan (usve-i hasene) Peygamberimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatının dışında bir hayat tarzı aramak, ona alternatifler üretmek ve o hayatı beğenmeme manasına gelebilecek yeni icadlara yönelmek, sırat-ı müstakimden uzaklaşmak demektir. Bunun neticesi ise Peygamberimizin ifade buyurdıkları gibi dalalettir ve neticesi hüsrandır.

Öyleyse zamanımızdaki Müslümanlara düşen vazife Resûlullah'ın Sünnet-i Seniyyesine harfiyyen uymak, ona muhalif inanç ve uygulamalara yönelmemektir. Bunun yolu ise O'nun Sünnetini iyi bilmektir. Diğer önemli bir husus ise halk içinde yaygınlaşmış sünnete muhalif inanç ve uygulamaları da bilmek ve onlardan uzak durmaktır. Zira bid'at ve hurâfelerin önüne geçebilmenin yegane yolu sağlıklı bir dinî eğitimidir.

Bu çalışmamız, halkımızın bid'at ve hurafeleri tanıması adına bir nebze yardımcı olacaksa kendimizi bahtiyar addederiz. Bid'at ve hurafelere dair elimizden geldiğince örnekler vermeye çalıştık. Bunun yanında burada yer veremediğimiz diğer bid'at ve hurafeleri tanımak için muhterem okuyucularımıza bazı ilke ve prensibler sunduk. Bu ilke ve prensiblerin bid'at ve hurafeleri tanımlarında faydalı olacağını umuyoruz.

İSTİFADE EDİLEN KAYNAKLAR

Aclûnî, İsmail b. Muhammed, Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbas, Beyrut, 1351, I-II.

Ahmed b. Hanbel, Müsned, I-VIII, Beyrut, 1413-1993.

Ali Mahfûz, el-İbda' fî madârri'l-ibtida', Mısır.

Alûsî, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn, Ruhu'l-Maânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî, Beyrut.

Âmidî, Seyfuddin Ebu'l-Hasan, el-İhkam fî Usûli'l-Ahkâm, Beyrut, 1985.

Âsım Efendi, Kâmus Tercümesi, I-IV, İstanbul, 1304/1886.

Atıyye, İzzet Ali, el-Bid'atü tahdîdühâ ve mevkîfü'l-İslâmi minhâ, Beyrut, 1400/1980.

Aynî, Ebû Muhammed Bedruddîn Mahmûd b. Ahmed, Um-detü'l-kârî, I-XX, 1392/1972.

Abdulkâhir el-Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdulkâhir b. Tâhir, Mezhebler Arası Farklar, trc. Ethem Ruhi Fiğlalı, Ankara, 1991.

Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali, es-Sünenü'l-kübrâ, I-X, Beyrut.

Birgîvî, Muhammed b. Pîr Ali, Mihâku's-Sûfiyye, İstanbul, 1982.

....., Risâletü'l-Musâfaha, İstanbul, 1988.

....., et-Tarîkatü'l-Muhammediyye, 1308 h.

Buhârî, Abdulaziz b. Ahmed, Keşfu'l-Esrar an Usûli'l-Pezdevî, Beyrut, 1994.

Buhârî, Muhammed b. İsmail, Sahîh, I-VIII, İstanbul.

Buhayt, Muhammed Ahsenu'l-Kelâm fîmâ Yetealleku bi's-Sünneti ve'l-Bid'ati mine'l-Ahkâm, Beyrut, 1408 h.

Cürcânî, Ali b. Muhammed, Kitâbu't-tarîfât, Beyrut, 1408/1988.

Çakan, İsmail Lutfî, Hurâfeler ve Batıl İnanışlar, İstanbul, 2003.

Çelik, Ali, Kavram ve Mahiyet Olarak Sünnet ve Bid'at, İstanbul, 1997.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân, Sünen, I-II, Dımaşk, 1349/1930.

Davudoğlu, Ahmed, Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi, I-XII, İstanbul, 1977.

Dinler Tarihi Ansiklopedisi, İstanbul, 1976.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, Sünen, I-IV, İstanbul, ts, (ofset).

Ebû Nu'aym, Ahmed b. Abdillâh el-İsbehânî, Hilyetü'l-evliyâ, Kahire, 1407/1987.

Ebû Zehre, Muhammed Ahmed, Târîhu'l-Mezâhibi'l-İslâmiyye fî's-siyâseti ve'l-'akâidi ve târîhu'l-mezâhibi'l-fıkhiyye, Kahire.

....., Usûlu'l-Fıkıh, Kahire.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, İstanbul.

Erdil, Kemalettin, Yaşayan Hurafeler, Ankara, 1991.

Erdoğan, Mehmet, İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi, İstanbul, 1990.

Eş'arî, Ebu'l-Hasan ibn Ebî Bişr Ali b. İsmail b. İshak, Usulü Ehli's-Sünne ve'l-Cemaa, Kahire, 1987, thk.: Muhammed es-Seyyid Celyend.

Fahru'r-Râzî, et-Tefsîrül-Kebîr, Beyrut.

Fığlalı, Ethem Ruhi, Çağımızda İtikâdî İslam Mezhepleri, İstanbul, 1991.

....., "Hâricîler", DİA, XVI, 169-174, İstanbul, 1997.

el-Gâmîdî, Saîd b. Nâsır, Hakikatü'l-bid'a ve ahkâmuhâ, Riyâd, I-II, 1414/1994.

el-Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, Düstûru'l-Vahdeti's-Sakafiyeti Beyne'l-Müslimîn, Şam, 1987.

....., Faysalatü't-Tefrika, Beyrut, 1986, Mecmûatu'r-Resâil-i İmam Gazâlî içinde.

....., İhyâu ulûmi'd-dîn, I-V, Beyrut.

Gölcük, Şerafettin, "Cehm b. Safvân", DİA, VII, 233-234, İstanbul, 1993.

Gülen, Muhammed Fethullah, Asrın getirdiği tereddütler-II, İzmir 2001.

....., Fasıldan Fasıla-I, İzmir, 1995

....., Fasıldan Fasıla-II, III, İzmir, 1996.

....., Fasıldan Fasıla-IV, İstanbul, 2004.

....., İnancın Gölgesinde-I, İzmir, 2002.

Günaltay, Şemsettin, Hurâfâttan Hakikate, İstanbul.

Hafâcî, Şihabuddin, Şerhu's-Şifa, Mısır, 1267

Hallaf, Abdulvehhâb, Masâdiru't-Teşrîi'l-İslâmî fî mâlâ Nassa fihî, Kuveyt, 1972.

el-Herevî, Abdullah b. Muhammed, Zemmü'l-kelâm, thk. Semîh Duğaym, Beyrut, 1415/1994.

Heyet, Mecelle, İstanbul, 1982. (Açıklamalı)

El-Heysemî, Ali b. Ebî Bekir Nurettin, Mecmau'z-zevâid ve menbau'l-fevâid, Beyrut, 1967.

İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf, Câmî'u beyâni'l-ilm ve fad-lihî, I-II, thk. Ebu'l-Eşbâl ez-Zuheyri, Beyrut, 1414/1994.

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn, Hâşiyetü Reddi'l-muhtâr, I-VIII, İstanbul, 1984. trc: M. Taşkesenlioğlu.

İbn Aşur, Muhammed et-Tâhir, Makâsıdu's-Şerîati'l-İslamiyye, Tunus, 1987.

İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali, Menâkıbu'l-İmâm Ahmed b. Hanbel, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki ve Ali Muhammed Ömer, Mısır, 1399/1979.

....., el-Münteka'n-nefis min Telbîsi iblîs, thk. Ali Hasan Ali Abdulhalîm, Riyâd, 1415/1994.

İbn Dakîki'l-İd, Ebu'l-Feth Muhammed b. Ali, el-İktirâh fî beyâni'l-istilâh, Beyrut, 1417/1996.

İbn Ebî Âsım, Ebû Bekir 'Amr, Kitâbü's-sünne, I-II, thk. Muhammed Nâsiruddîn el-Albânî, Beyrut, 1400/1980.

İbn Ebi'l-Hadîd, İzzüddin Ebû Hâmid Abdulhamid b. Hibetullah el-Medâinî, Şerhu Nehci'l-belâğa, I-IV, Beyrut, 1306.

İbn Ebî Hâtım, Ebû Muhammed Abdurrahmân er-Râzî, Âdâbü's-Şâfi'î ve menâkibuhû, thk. Abdulğaniy Abdulhâlik, Haleb.

İbnü'l-Esir, Mecdüddîn Ebu's-Saadât el-Mubârek b. Muhammed el-Cezerî, en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser, I-V, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî ve Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, Beyrut.

İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyn Ahmed, Mu'cemu mekâyisi'l-luğa, I-VI, Beyrut, 1411/1991.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, Hedyû's-sârî, Kahire, 1409/1988.

Lisânü'l-Mîzân, I-VII, thk. 'Âdil Ahmed Abdulmevcûd ve Ali Muhammed Mu'avvaz, Beyrut, 1416/1996.

İbn Haldûn, Abdurrahmân b. Muhammed, Mukaddime, I-III, trc. Zâkir Kâdirî Ugan, İstanbul, 1988.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b Yezîd el-Kazvînî, Sünen, I-II, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Kahire.

İbn Kuteybe, Te'vilu Muhtelifi'l-Hadis, Beyrut, 1986.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Necîbiddîn, Lisânü'l-Arab, I-XV, Beyrut, 1414/1994.

İbn Receb, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Şihâbiddîn, Câmi'u'l-'ulûm ve'l-hikem fî şerhi hamsîne hadîsen min cevâmi'i'l-kelim, Riyâd, 1382/1962.

İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Abdilhalîm, Mecmû'u'l-fetâvâ, I-XXXVII, thk. Abdurrahmân b. Muhammed, Riyâd, 1412/1991.

....., Minhâcü's-sünneti'n-Nebevî, I-IX, thk. Muhammed Reşâd Sâlim, Kahire, 1409/1989.

İnan, Abdülkadir, Hurafeler ve Menşeleri, Ankara, 1962.

İrfan, Abdulhamîd, "Cebriyye", DİA, VII, 205-208, İstanbul, 1993.

İzzüddîn b. Abdisselâm, Ebû Muhammed b. Abdilaziz, Kavâ'idü'l-ahkâm fî mesâlihi'l-enâm, I-II, Beyrut.

Kâdı Abdülcebâr, İbn Ahmed, Şerhu'l-usûli'l-hamse, thk. Abdülkerîm Osman, Kahire, 1408/1988.

Kâdı İyâz, Ebu'l-Fadl b. Mûsâ el-Yahsubî, Şifâ-ı Şerîf Tercüme ve Şerhi, trc. Suat Cebeci, Ankara, 1992.

Karaman, Hayrettin, İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri, İstanbul, 1982.

....., Mukayeseli İslam Hukuku, İstanbul, 1996.

Kandemir, M. Yaşar, Mevzû Hadisler Menşei'yi Tanıma Yolları Tenkidi, İstanbul, 1997.

el-Kâsımî, Cemâluddîn, Târîhu'l-Cehmiyye ve'l-Mu'tezile, Beyrut, 1401/1981.

Koçyiğit, Talat, Hadisçilerle Kelamcılar Arasındaki Münakaşalar, Ankara, 1969.

Mâlik b. Enes, el-Muvatta', I-II, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Kahire.

Martin Lings, Antik İnançlar Modern Hurâfeler, İstanbul, 1991, trc.: Nabi Avcı - Ufuk Uyan.

Maverdî, Ebu'l-Hasan, el-Ahkamu's-Sultaniyye, İstanbul, 1976, trc.: Ali Şafak.

Mubârekfurî, Ebu'l-Ali Muhammed, Tuhfetu'l-Ahvezî bi-Şerhi Camii't-Tirmizî, Kahire, 1963.

Münavî, Abdurrauf, Feyzu'l-Kadir, Şerhu'l-Camii's-Sağîr, Beyrut, 1972.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, Sahîh, I-V, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, İstanbul.

Nesefî, Ebû Muîn Meymûn b. Muhammed, Tebsiratü'l-Edille fî Usûli'd-dîn, Ankara, 1993, thk.: Hüseyin Atay.

en-Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref, Büstanu'l-Arifîn, Beyrut, 1994.

....., Fetâvâ, İstanbul, 1986.

....., Şerhu Sahîhi Müslim, I-XVIII, Beyrut, 1408/1987.

Nursî, Bediüzzaman Said, Risâle-i Nûr Külliyyâtı, İstanbul, 2002.

er-Râğıb el-İsfehânî, Müfredâtü elfâzı'l-Kur'ân, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, Beyrut, Dımaşk, 1412/1992.

Reşid Rıza, Muhammed, Tefsîrül-Menâr, 1954.

Suphî -Salih, Mebâhis fi ulûmi'l-Kur'ân, Beyrut, 1364 h.

es-Sübki, Ebû Nasr Abdülvehhâb b. Ali b. Abdilkâfi, Tabakâtu's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ, I-X, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî ve Abdulfettâh Muhammed el-Hulv, Kahire.

es-Süyûtî, Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr, el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân, Kahire, 1368 h.

....., el-Leâli'l-masnû'a fi'l-ehâdisi'l-mevzû'a, I-II, Beyrut.

....., Şerhu Süneni'n-Nesâî, (Sünen'le birlikte), I-VIII, Beyrut.

Şa'ranî, Abdülvehhâb, el-Yevâkît ve'l-Cevâhir, Kahire, 1307 h.

eş-Şâtıbî, Ebû İshâk İbrâhim b. Mûsâ el-Lahmî el-Cırnâtî, el-İ'tisâm, I-II, Mısır.

....., Muvafakat fî Usûli's-Şeria, Beyrut.

eş-Şehristânî, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdilkerîm b. Ebî Bekir Ahmed, el-Milel ve'n-nihal, I-II, thk. Emîr Ali Mehnâ ve Ali Hasan Fâ'ûr, Beyrut, 1418/1997.

Selebî, Muhammed Mustafa, Ta'lîlu'l-Ahkâm, Mısır, 1947.

Şener, Abdulkadir, İslam Hukuku Kaynaklarına Göre Kıyas, İstihsan İstislah, Ankara, 1974.

et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, el-Câmi'u's-sahîh, I-V, Beyrut.

Topaloğlu, Bekir, Kelam İlmi Giriş, İstanbul, 1993.

Tunç, Cihad, "Gaylân ed-Dımeşkî", DİA, XIII, 414-415, İstanbul, 1996.

Uğur, Müctebâ, Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü, An-

kara, 1992.

Uysal, Mustafa, İslam'a Sokulan Bid'at ve Hurafeler, Konya, 1969.

Yaran, Rahmi, "Bid'at", DİA, VI, 129-131, İstanbul, 1993.

Yavuz, Yusuf Şevki, "Ehl-i bid'at", DİA, X, 501-505, İstanbul, 1994.

....., "Ehl-i ehvâ", DİA, X, 525-530, İstanbul, 1994.

Yıldırım, Suat, Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli, İstanbul, 1998.

Yüce, Abdulhakim, Dinde Yabancılaşma ve Yozlaşma, İstanbul, 2001

....., Tasavvuf ve Bid'at, İstanbul, 2000.

ez-Zebîdî, Ebû Feyz Murtezâ Muhammed, Tâcû'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs, I-XX, thk. Ali Şîrî, Beyrut, 1414/1994.

ez-Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman, Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîri ve'l-a'lâm, I-XXXVIII, thk. Ömer Abduselâm Tedmürî, Beyrut, 1410/1990